2011 metų balandžio 21 d. LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS www.mokslasplius.lt/mokslo-lietuva Kaina: 3 Lt

Mokslo Lietuva

BABELIO BOKŠTE IEŠKANT VIETOS BALTŲ KALBOMS (3) ■ 6, 15 p.
DVIEJŲ BALTŲ TAUTŲ MILŽINŲ 300-OSIOS GIMIMO METINĖS ■ 12–13 p.
„SLĖNIS NEMUNAS“ – LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIUI IR KAIMUI ■ 7 p.
■ 4–5 p. Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras
■ 14 p. Kristijonui Donelaičiui skirtas renginys Tauragėje

Nr. 8(452) Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Žmonių veiduose ir kaukėse ieškant universalių vertybių

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Stasys Eidrigevičius pasakoja, kaip kūrė „Kaukes iš paryžietiškojo ciklo“ (mišri technika, 2003)

Tarp dvylikos pasaulyje žinomiausių Lietuvos žmonių yra ir dailininko Stasio Eidrigevičiaus pavardė, – bent taip teigiama tinklalapyje „Virtualus istorinis Vilnius“. Tiksliau gal net ne pavardė, kuri pernelyg sunkiai užsieniečio ištariama, todėl kitų kraštų žmonės sau pasilengvina užduotį mūsų dailininką vadindami tiesiog vardu. Paryžiuje, Lenkijoje dažniausiai taip ir vadinamas – Stasis, kirčiuojant pirmą skiemenį kitataučiams įprasčiau skamba. Tačiau Japonijoje į Eidrigevičiaus kūrybos parodą kvietė vėjuje plazdantys iškabinti audeklai su didelėmis raidėmis jau taisyklingai lietuviškai išrašytu vardu – Stasys. Lenkijoje nuo 1980 m. gyvenančio lietuvio dailininko vardas tapo savotišku semantiniu ženklu, vizitine nekasdienio įvykio kortele. Mat kiekvienas susitikimas su jo kūryba išties virsta ilgam įsimenamu įvykiu.

Tuo galėjo įsitikinti vilniečiai ir sostinės svečiai balandžio 8 dieną, kai Nacionalinėje dailės galerijoje buvo atidaryta Stasio Eidrigevičiaus paroda „Veidas ant kaukės“. Seniai lauktas įvykis tiek lankytojams, kurių susirinko neįtikėtinai daug, tiek ir pačiam dailininkui. Parodoje eksponuojama apie 200 kūrinių, sukurtų 1974–2010 metais – aliejinės tapybos darbai, pastelės, akvarelės, kaukės, estampai, piešiniai, skulptūros ir fotografijos. Parodą sudaro trys dalys – „Miglota“, „Melancholija ir nostalgija“ bei „(Ne)mirtinga“.

Dailininko vaizduotė parodos lankytoją priverčia į daugybę mus supančių daiktų ir gyvenimo reiškinių pažvelgti naujai, sakytumei, per padidinamąjį stiklą, gal mikroskopą, o kartais gali atrodyti, kad ir per keistokai šviesos spindulį laužiančią prizmę. Lyg ir įprastuose dalykuose galima išvysti visiškai naują jų prasmę, prisiliesti prie juose glūdinčios esmės, gilesnių būties slėpinių. Daiktai žaidžia keistus žaidimus, o kartais vedžioja žiūrovą už nosies. S. Eidrigevičiui būdinga taip perteikti tikrovę, kad ji staiga pasirodo esanti ne tokia jau ir reali, bet prisotinta įvairiausių sąlyginumų, gyvenamojo ar gyventojo laiko apnašų, žodžiu, savotiškų mitologemų. Reikia laiko vėjus gerai jaučiančio menininko pastangų, norint tas apnašas nubraukti ir atskleisti esmę. Tai nuotaikų ir būsenų paroda. Dailininko užkoduota tiek, kad vieną kartą tuos darbus peržvelgti, vadinasi, duoti sau pažadą dar ir dar kartą prie tų kūrinių ateiti, iš naujo pamėginti jaukintis – gal pavyks.

Tikriausiai su kūrėju reikėtų kalbėtis, aiškintis, kas slypi po kaukėmis, kurios tokios įvairios – išraiškingos, gyvos, kartais atrodo

■ Nukelta į **8 p.**

Pusantro dešimtmečio gimdytas kūdikis išvydo šviesą – užbaigta keturtomė „Technikos enciklopedija“. Svarbus įvykis šalies techninei, inžinerinei ir mokslinei visuomenei, taip pat ir dirbantiesiems techninės terminijos tvarkyboje. Technikos dalykai svarbūs ne vien pramonei, transportui, statybai ar karybai, bet persmelkia visą mūsų gyvenimą daug daugiau, negu apie tai susimąstome kasdienybėje. Vis dėlto visuomenėje, regis, vyraujas įsitikinimas, kad „Technikos enciklopedija“ labiausiai turėtų rūpėti inžinieriams, aukštųjų mokyklų dėstytojams, na, dar technine kūryba užsiimantiems ar besidomintiems asmenims. Jeigu išties tokia nuostata įsitvirtinusi, tai natūralu kelti klausimą: ar Lietuvos visuomenė pakankamai techniška, kūrybinga, pagavi pasaulio naujovėms? Kitaip tariant, ar turime pakankamus pagrindus ir reikiamą potencialą tapti žinių visuomene.

Keturtomė „Technikos enciklopedija“ – dar ne galutinė stotis

Visuotinis ypač jaunimo susidomėjimas kompiuteriais, kurie išties tapo daugelio šeimų neatsiejama buitinio gyvenimo priemone, lyg ir leistų į užduotus klausimus atsakyti teigiamai. Kita vertus, galima ir apsirikti, nes niekas palyginamųjų tokio pobūdžio tyrimų ir išvadų tikriausiai nėra daręs, tad ir vertinimai labai skirtųsi – nelygu vertintojas.

Keturtomę „Technikos enciklopediją“ galima vertinti įvairiai, rasti joje teigiamų, lygiai kaip ir abejotinų ar net kritikuotinų dalykų. Tai visiškai natūralu, kai tenka nagrinėti kiekvieną solidesnį darbą, o ši enciklopedija kaip tik tokia ir yra. Galima neabejoti, kad spaudoje bus analizuojami šios enciklopedijos privalumai ir trūkumai, tikriausiai bus aptiktos ir klaidelės – net ir enciklopedijose jų išvengti nepavyksta. Mes šį kartą atkreipsime dėmesį į štai kokius dalykus. Kai kurios net ir gerokai didesnės tautos savųjų technikos enciklopedijų neturi, ne visos turi išsiugdę ir savo techninę terminiją. Kalbėdamiesi kasdieninėmis ir buitinėmis temomis vartoja gimtąją kalbą, o kai tik tenka pereiti prie profesinių ar specifinių reikalų, žiūrėk, iškart pereina į anglų ar rusų kalbą – taip įpratę, tokioje aplinkoje užaugę. Lietuviai, ačiū Dievui, dar gali beveik apie visas sritis, taip pat ir technikos dalykus, kalbėti savo gimtąja kalba. Daugiau angliškų terminų ir barbarizmų galima išgirsti nebent kompiuterių ir mobiliųjų telefonų naudotojų, ypač jaunimo, kalbėsenoje, bet tai labiau bendros kultūros, o ne lietuviškų terminų stygiaus problema.

Ar ir ateityje lietuviškai apie profesinius dalykus galės susikalbėti mūsų inžinieriai,

■ Nukelta į **2 p.**

DISKUTUOJAME

Keturtomė „Technikos enciklopedija“ – dar ne galutinė stotis

Atkelta iš **1 p.**

mokslininkai ir studentai – sunku atsakyti. Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumai, paeiliui vykstantys JAV lietuvių aplinkoje ir Lietuvoje, kelia tam tikras abejones, nes nemaža dalis pranešėjų rodo angliškai publikai parengtas skaidres, kartais mieliau ištaria angliškus, o ne lietuviškus specifinius terminus.

Tačiau keturtomės „Technikos enciklopedijos“ pabaigtuvės nuteikia pakankamai optimistiškai, nes byloja apie ganėtinai tvirtą taip pat ir techninės lietuvių kalbos struktūrą. Jeigu būtų kitaip, jeigu lietuvių techninės terminijos baras būtų apleistas, užžėlęs usnimis, tai apie jokią „Technikos enciklopediją“ nė kalbos nebūtų, net ir poreikio gal nekiltų.

„Technikos enciklopedijos“ IV tomo pristatymas ir viso projekto pabaigtuvės vasario 14 d. vyko Vilniaus Gedimino technikos universitete, dalyvaujant Kauno technologijos ir Vilniaus universitetų ir svarbiausio šio projekto vykdytojo – Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro atstovams.

Šios enciklopedijos ir kai kuriems ateities sumanymams aptarti apskritojo stalo diskusija buvo surengta „Mokslo Lietuvos“ redakcijoje. Dalyvavo Vilniaus Gedimino technikos universiteto rektorius, Lietuvos rektorių konferencijos prezidentas prof. habil. dr. Romualdas Ginevičius, VGTU pirmasis prorektorius, „Technikos enciklopedijos“ redaktorių tarybos pirmininkas prof. habil. dr. Edmundas Kazimieras Zavadskas, VGTU Aplinkos apsaugos katedros vedėjas prof. habil. dr. Pranas Baltrėnas, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės narys, VGTU Automatikos katedros prof. habil. dr. Algirdas Smilgevičius, Vilniaus universiteto prof. habil. dr. Juozas Vidmantis Vaitkus, kurį naudodamiesi proga sveikiname su garbingu jubiliejumi, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro direktorius Rimantas Kareckas ir Technikos enciklopedijos rengimo grupės vedėja Irena Valiulienė. Su apskritojo stalo dalyviais bendravo Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas.

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Vilniaus Gedimino Technikos universitete pristatant „Technikos enciklopedijos“ IV tomą: „Technikos enciklopedijos“ redaktorių tarybos pirmininkas prof. Edmundas Kazimieras Zavadskas, sėdi enciklopedijos rengimo grupės vedėja Irena Valiulienė, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro direktorius Rimantas Kareckas ir „Technikos enciklopedijos“ redaktorių tarybos pirmininko pavaduotojas, KTU Europos instituto direktorius prof. Kęstutis Kriščiūnas

Ar nepaseno vos pasirodžiusi „Technikos enciklopedija“

Mokslo Lietuva. *Malonu pasveikinti diskusijos dalyvius. Kiekvienas iš Jūsų vienaip ar kitaip prisidėjote prie „Technikos enciklopedijos“ kūrimo ar leidybos darbų, bet šiandien susirinkome ne tiek šventiškai pasidžiaugti nuveiktais darbais, kiek pažvelgti į ateitį ir pamėginti atsakyti į klausimus: o kas toliau, kokie kiti nepadaryti darbai laukia? Tam turėsime aptarti ir įvertinti turimą keturtomę, o kad būtų problemiškiau, pamėginkime išsklaidyti kai kurias abejones. Per 20 nepriklausomos Lietuvos valstybės gyvavimo metų buvome liudininkai, kaip žlugo senoji Lietuvos pramonė, pritaikyta prie planinės ekonomikos reikalavimų ir nepasotinamos Tarybų Sąjungos vidaus rinkos. Į jos vietą atėjo užsienietiškos technologijos, į kurių tobulinimą Lietuvos inžinierių įdirbis ligi šiol nėra itin ženklus. Taip ir nesugebėjome visa jėga panaudoti net ir savo turėtą inžinerinį ir techninį potencialą. Ar bus kas skaito šią su išmanymu ir meile parengtą „Technikos enciklopediją“ šiame greit kintančiame pasaulyje, kai esame įsukti į globalizmo procesų ratą? Kaip ir kiekviena enciklopedija ji žymi tam tikrą mūsų valstybės ir jos techninės visuomenės išsivystymo lygmenį, techninės kultūros etapą, o tai nuteikia apmąstymams. Juk kol įvairioje techninėje spaudoje skelbti faktai virto apibendrintomis enciklopedinėmis žiniomis, įgavo straipsnių pavidalą, kone kiekvienos iš aprašomų sričių pažanga buvo tokia didelė, kad kiekviena enciklopedija tiesiog vėluoja ir priversta mums skelbti vakarykštės dienos laimėjimus. Tad ar mūsų laikų enciklopedininkų triūsas neprimena arklį vadelėmis valdančio vadeliotojo lenktynių su šiuolaikišku automobiliu?*

E. K. Zavadskas. Dar neuždaryti technikos universitetai, jie veikia, rengia inžinierius. Rengiami ir modernių techninio profilio krypčių specialistai, kurių prieš dešimtmetį išvis neturėjome. Pasaulio naujoves tenka perteikti jaunajai kartai, taip pat ir moksle reikia turėti naujausią informaciją, tvirtą žinių pamatą. Tad nors „Technikos enciklopedija“ buvo rengiama 15 metų, vis dėlto joje atsispindi didžiausi technikos laimėjimai nuo seniausių iki mūsų laikų. Esu tikras, kad šis atliktas darbas turi didelę edukacinę reikšmę. Ne mažiau svarbūs yra ir terminologijos dalykai, kurie taip pat buvo tvarkomi rengiant šią enciklopediją.

Viena didesnių bėdų ta, kad šią enciklopediją ne visi norintys gali įsigyti – brangoka. Daug kas norėtų ją turėti savo namuose, bet jos rengimo darbas labai brangus, o mūsų vidurinysis gyventojų sluoksnis ganėtinai mažas, sudaro toli gražu ne didžiąją gyventojų dalį. Išeitį sieju su būsimuoju enciklopedijos elektroniniu variantu.

Prie „Technikos enciklopedijos“ terminų tvarkybos darbavosi VGTU doc. Angelė Kaulakienė ir dr. Jonas Klimavičius

ML. *Džiugina profesoriaus E. K. Zavadsko optimizmas, kuris visados mus žavėjo, kaip ir apskritai vitališkas ir sveikas požiūris į daugelį mūsų gyvenimo reiškinių. Šios nuostatos visados įkvėpdavo studentus ir pavaldinius dar tuomet, kai vadovavote VGTU ypatingai sudėtingu tiek šiai aukštajai mokyklai, tiek Lietuvos valstybei laiku. Optimizmu užkrėsdavote ir „Mokslo Lietuvos“ redakcijos darbuotojus, kai atrodydavo, kad mūsų pastangos tėra ant ledo išmestų žuvelių beviltiškas blaškymasis. Ačiū Jums už tai. Bet kur jaučiu nerimą. Enciklopedija pradėta rengti dar turint tą pagrindą, kuriuo teisėtai didžiavomės. Lietuva buvo vadinama išvystytos pramonės kraštu, inžinierių respublika – turėjome net 100 tūkst. inžinierių. Kur jie dabar? Gariūnuose, Kalvarijų turguje, trasose tarp Lietuvos ir Vokietijos, iš kur parvaro naudotus vokiečių lengvuosius automobilius, kad toliau būtų varomi į Baltarusiją, Rusiją ir Kazachstaną? Kiti mūsų buvę inžinieriai ir technikos specialistai atsitiktinius darbus dirba Airijoje, Anglijoje ar Ispanijoje.*

„Technikos enciklopedija“ užbaigta, kai apie išvystytos pramonės didelius laimėjimus labai mažai girdime. Visai kita retorika, kita terminija ir aukštyn kojomis persivertę prioritetai. Ar studentai, kurie nuoširdžiai norės prisidėti prie Lietuvos techninės pažangos, „Technikos enciklopedijos“ nevertins kaip į praeitį nugrimzdusių laikų atodūsio? Ar nesinaudos visiškai kitomis informacijos gavimo ir perteikimo priemonėmis? Internetas šiandien teikia nepaprastų galimybių, išeiga į tarptautines duomenų bazes taip pat atveria visai naują informacinį langą. Studentai pagal „Socrates–Erasmus“ ir kitas tarptautines programas turi tokią judėjimo ir tobulėjimo laisvę, apie kurią mūsų karta negalėjo nė svajoti. Pagaliau moksliniai ir techniniai žurnalai tapo daug prieinamesni (tegu gal ir ne visi), bet norintys visada gali labai daug pasiekti. Taip pat ir per kontaktus su užsienio kolegomis galima gauti informacijos.

Tad gal išties jau gyvename ne Didro ir Voltero laikais, kai svarbiausias universalių žinių šaltinis buvo enciklopedijos?

J. V. Vaitkus. Savo prakalbos žodyje ir pastarajame intarpe redaktorius iškėlė net keletą problemų, į kurias reikėtų atsakyti atskirai. Pirmiausia norėčiau pastebėti, kad reali Lietuvos situacija, apie kurią girdime iš spaudos ir televizijos, ne visada atspindi tikrovę. Lietuvoje yra nemažai naujų įmonių, kurios dirba sėkmingai ir nelabai garsinasi. Kai kalbuosi su tų įmonių vadovais, jie sako: „Jei pradedame garsintis, kad gerai viskas vyksta, tai bemat užpuola įvairios inspekcijos ir tikrintojai. Jie trukdo normaliam įmonės darbo ritmui, todėl mums daug geriau skųstis, kad laikai sunkūs, krizė, nuolat neišbrendame iš sunkumų“. O tuo pačiu metu atidarinėjami vis nauji cechai ir kiti padaliniai.

Kita vertus, ypač jaunimui reikėtų žinoti, kas buvo sukurta Lietuvoje, ir kokie iš tų darbų vis dar sėkmingai tęsiami. Lietuvos pramonė plėtojasi, o reklamuojasi dažniausiai tie, kuriems rūpi gauti iš valstybės biudžeto pinigų. Jeigu savo plėtrai jiems reikia lėšų, tai skelbiasi esą labai pažangūs ir daug pasiekę. Dirbantys sėkmingai ir į biudžeto pinigus nepretenduojantys paprastai nesigarsina. Jaunimui labai svarbu žinoti, kokie procesai vyksta šalyje, taip pat ir pramonėje. Štai tame žinojime „Technikos enciklopedija“ kaip informacijos šaltinis tam tikrą vaidmenį gali suvaidinti.

Iš čia norėčiau pereiti prie kitos potemės, kuri buvo iškelta. Iš tikro enciklopedinės žinios yra tai, kas iš dalies pasaulyje jau gali būti ir pasenę. Tuo pačiu norėčiau priminti, apie ką buvo kalbama VGTU pristatant „Technikos enciklopedijos“ IV tomą – enciklopedijai labai trūksta V tomo, apie kurį jau senokai buvo kalbama. V tomas turėtų papildyti, kas per šiuos laikus, t. y. per pastaruosius 15 metų, atsirado ir kas apskritai reikšmingo Lietuvoje padaryta. Toli gražu ne viskas, kas buvo padaryta, buvo blogiau, negu tuo metu Vakarų šalyse. Konkretus pavyzdys. Įsivaizduokime, kad man reikia per kelias sekundes padaryti kokybišką spalvoto žemėlapio kopiją. Buvo metas, kai Vilniuje buvo gaminami tokie kopijuokliai, kurie elektrofotografiniu būdu per kelias sekundes galėjo padauginti spalvotą žemėlapį ar pagaminti spalvotą skaidrę.

Žinau, ką pasakys oponentai: galima žemėlapį ar paveikslą nuskenuoti ir lazeriniu spausdintuvu. Bet ar tai buvo galima padaryti prieš 20 metų?

ML. *Labai geras pavyzdys, bet prisiminkime, kaip plačiai buvo prieinami tie Vilniaus elektrografijos institute sukurtieji „kseroksai“ ir kiti kopijavimo aparatai?*

J. V. Vaitkus. Kiek žinau, sovietiniais laikais daugelis modernių gaminių buvo skirstoma planine tvarka, o taip pat reikėjo turėti pinigų, kad organizacijos galėtų tuos aparatus pirkti. Pirmaisiais nepriklausomybės metais buvo priimtas politinis sprendimas, kad turime lygiuotis į Vakarus. Mat jeigu Vakarai tokios technologijos ar

kitų gaminių neturi, tai bus nekonkurencingi, ir ta pramonė buvo paliekama likimo valiai. Antai Vilniuje (pašto „dėžutėje“ T. Ševčenkos gatvėje) buvo kuriami ir gaminami oscilografai, kurie buvo pripažinti kaip geriausi mokykliniai oscilografai pasaulyje, todėl didelėmis partijomis buvo eksportuojami į Prancūziją ir Didžiąją Britaniją.

ML. *Prisimintieji oscilografai „dirbo“ ne vien mokyklose, bet ir atsakingiausiose karinės pramonės srityse. Pasigirsiu, kad po vidurinės mokyklos savo darbinę karjerą kaip šaltkalvio mokinys būtent ir pradėjau įmonėje, kuri tuos oscilografus gamino.*

J. V. Vaitkus. Kur tie oscilografai buvo taikomi, tai atskira šneka, bet faktas, kad dalis jų turėjo didelę paklausą ir didelėmis partijomis buvo eksportuojami į Vakarų Europą. Tačiau Nepriklausomybę atstačiusioje Lietuvoje, matyt, buvo priimtas politinis sprendimas, kad tos pramonės nereikia. Man atrodo, kad tokį sprendimą priėmusieji asmenys nelabai ir domėjosi, kur tie oscilografai eksportuojami ir kam reikalingi.

Lygiai taip pat Lietuvoje „Ventos“ susivienijime buvo gaminamos mikroschemos, kurias eksportuodavo į Taivaną. Dabar kalbame, kad Taivanas vienas iš didžiausių pasaulio elektronikos centrų, bet ši šalis per Maskvos „Vnešeksportorg'ą“ importuodavo Vilniuje gaminamas mikroschemas.

Todėl man ir atrodo, kad „Technikos enciklopedijos“ V tomas turėtų parodyti, kas Lietuvos pramonėje buvo sukurta ir gaminama, taip pat ir kokia gamyba tęsiama. Ir antra: reikėtų priminti ir parodyti tuos inžinierius ir žmones, kurie visa tai kūrė ir gamino. Kaip buvęs šiaulietis labai didžiavausi, kad Ženevoje vykusią pasaulinę parodą išgelbėjo būtent Šiauliuose pagamintoji kilnojamoji televizijos stotis. Kai toje parodoje išgirtosios Vakarų technologijos užstrigo, būtent Lietuvoje dramblio kaulo spalvos autobuse sumontuotos aparatūros inžinieriai pareiškė, kad jie gali išspręsti iškilusias problemas. Tai buvo praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje, dar prieš 1980 m. Maskvoje vykusias Olimpines žaidynes, kurios juk taip pat iš sportinių arenų, sugedus vakarietiškam sistemas sujungiančiam blokui, situaciją išgelbėjo Šiauliuose sukurtas ir pagamintas blokas (GB) ir transliacija visam pasauliui nesutriko. Visa tai jaunimui reiktų žinoti.

E. K. Zavadskas. Galiu patvirtinti, kad amerikiečiai nupirko visą eksperimentinių staklių gamybos institutą Vilniuje tik tam, kad jį sužlugdytų kaip konkurentą. Laimei atsirado žmogus, kuris tą institutą perpirko, dabar ši įmonė sėkmingai dirba, nors gamina kitą produkciją.

Dabar viena pažangiausių Lietuvos biotechnologijos įmonių „Fermentas“ tapo tarptautinės kompanijos „Thermo Fisher Scientific“ padaliniu Lietuvoje. Kas pasakys, kiek tai naudinga buvusiam Lietuvos pramonės pasididžiavimui?

ML. *Matyt, dabartinėje globalioje pasaulinėje ekonomikoje kitos išeities neturi net geriausios įmonės ir institutai: arba konkuruok ir išlik, arba būsi sužlugdytas. Sėkmingai konkurencijai reikia ne vien gerų norų, bet ir kapitalo, geros rinkodaros savo gaminiams, o juk niekas konkurentų nenori. Kad ir kokie patriotiški būtų mūsų gamybininkai ir mokslininkai jie vieni nieko nepadarys, o tarptautinės kompanijos „Thermo Fisher“ pavėsyje „Fermentas“ gali turėti perspektyvos, naujų konkurencinių galimybių. Jeigu rinkodaros problemas apsiima spręsti didžiulę tarptautinę patirtį turintys „Thermo Fisher“ šios veiklos asai, disponuojantys lėšomis ir įtaka, tai kodėl mokslininkams nesidžiaugti, kad jie gali ramiai užsiimti moksline veikla, kurios labiausiai ir trokšta? Beje, nežinau kodėl nei samdytas, nei prašytas tarsi tampu buvusio „Fermento“ advokatu.*

V tomas turėtų būti skirtas kūrėjams

ML. *Grįžkime prie enciklopedijos. Man regis, V tomas turi būti skirtas technikos personalijoms kaip kad visados ir buvo teigiama rengiant „Technikos enciklopediją“. Kaip žurnalistas labai pasigendu šioje enciklopedijoje personalijų, per kurias galėčiau išeiti į platesnį informacijos lauką. Deja, keturiuose tomuose personalijų nėra ir tai vienas iš keturtomės trūkumų.*

I. Valiulienė. Buvo apsistota ties koncepcija, kad personalijos, jų biografijos ir darbai bus pateikti atskirame tome. Todėl siekėme pateikti konkretaus dalyko esmę kaip kad ir priklauso enciklopedijai. Iš enciklopedinės informacijos mokslo nepadarysi, tam reikia daug gilesnių papildomų žinių. Mes siekėme tik supažindinti su įvairiomis temomis.

Dėl darbų, padarytų Lietuvoje. Juos stengėmės perteikti atskiroms temoms skirtuose straipsniuose, kurie pateikiami abėcėliniu principu. Bet kuriuo atveju Lietuvos kūrėjų ir gamintojų stengėmės neapeiti, iš kiekvieno autoriaus reikalauta straipsnio pabaigoje būtinai pateikti, kas iš aptariamos srities darbų buvo padaryta Lietuvoje. Negalėčiau tiksliai pasakyti dėl oscilografų kūrėjų, gal jie ir nėra išvardyti ar kaip kitaip išskirti, bet Lietuvos staklių kūrėjams mūsų autoriai buvo labai dėmesingi, stengėsi bent jau žymiausius kūrėjus pristatyti. Tarptautinėse parodose jų gautieji medaliai ir kiti apdovanojimai šioje enciklopedijoje neapeinami, kaip ir tų gaminių autoriai, minimos robotus diegusios įmonės. Tas pasakytina ir apie dabartines įmones, jų svarbiausius gaminius.

ML. *Išeitų, kad „Technikos enciklopedijai“ būdingas ir nacionalinis aspektas, kur išryškinama būtent Lietuvos pramonės specifika, svarbiausi laimėjimai.*

I. Valiulienė. Būtent į savąją lietuvišką erdvę ši enciklopedija orientuota.

ML. *Privalumas, bet kartu ir trūkumas, nes vargu ar paprasta išlaikyti objektyvų balansą. Jaunam skaitytojui tikriausiai labiausiai rūpi pasaulio technikos naujovės, bet ar jis apie tas naujoves sužinos, skaitydamas keturtomę?*

I. Valiulienė. Pasaulinė patirtis, Lietuvoje padaryti darbai enciklopedijoje parteikti gerokai išbarstytu pavidalu. Jeigu siektume apibendrinto vaizdo, reiktų pateikti atskirus tai temai skirtus straipsnius, paįvairintus lentelėmis su Lietuvoje sukurtais reikšmingiausiais gaminiais ir jų kūrėjais.

ML. *Ar reikėtų suprasti, kad Lietuvos pramonės laimėjimams reiktų kurti atskirą tomą, o personalijoms – dar vieną?*

J. V. Vaitkus. Bijau, kad ne visai teisingai buvau suprastas. Papildymai nereiškia, kad reiktų kartoti tai, kas jau parašyta keturiuose tomuose. Pakaktų nuorodų į ankstesnius tomus, o kai kurias temas tektų išplėsti, papildyti. Tikriausiai prireiktų ir kai kurių pataisymų. Tačiau esminė V tomo dalis tūrėtų būti skirta kūrėjams. Ir ne tiek svarbu jų biografijos, kiek jų kūrybinis darbas. Kitaip tariant, reiktų atskleisti, kas yra kas Lietuvoje.

Ar nepamiršome mokslinių mokyklų

ML. *Jei enciklopedijoje nėra personalijų, tai negali būti pristatytos ir mokslinės mokyklos, vadinasi, enciklopedija nėra išbaigta. Kalbant apie atskiras Lietuvos technikos mokyklas atmintyje pirmiausia iškyla Kazimiero Ragulskio išugdytoji „Vibrotechnikos“ mokslinė mokykla. Matyt, negalima apeiti Lietuvos staklių kūrėjų. Ką dar į tą gretą galima pasiūlyti?*

Juk visuomenėje labai stinga tikrų mokslinių autoritetų, kuriuos išstūmė vadinamasis „elitas“, vienadienės televizijos „žvaigždės“ ir „žvaigždūnai“. Deja, mokslo visuomenė, universitetai šiam vadinamajam „elitui“ nieko priešpastatyti nejstengia ir net užima arogantišką pozą, kad tai jiems nerūpi, ne jų problema. Politikai – priešingai, bando susitapatinti su visuomenei peršamais „elito“ atstovais, patys pradeda mėgdžioti „žvaigždes“.

P. Baltrėnas. Labai svarbu enciklopedijoje bent jau paminėti vieno ar kito technikos mokslo Lietuvoje pradininką, didžiausius autoritetus.

I. Valiulienė. Iš dalies buvo daroma, nors tos pastangos ir nebuvo nuoseklios. Antai tekstilės technologijos mokslo Lietuvoje pradininkas Juozas Indriūnas tikrai minimas. Į tuos dalykus kreipėm dėmesį ir kiek pakako medžiagos, tiek pavardžių pateko. Jei būtų mūsų valia, tai V tome stengtumėmės pateikti personalijas, kaip ir buvo sumanyta. Per personalijas būtų galima išryškinti ir atskiras technikos mokslų ir pramonės sritis.

E. K. Zavadskas. Prieš keliolika metų, 1997 m. išleidau knygą „Intelektinės dykumos pavojai“. Dabar žvelgiant į keturtomę enciklopediją kyla štai kokia mintis: žinios yra, pateiktos, bet kur žmonės, kurie tas žinias kūrė? Tai nėra kaltinimas enciklopedijos kūrėjams, nes tokia buvo jos koncepcija. Tačiau nuo 1997 m. mūsų intelektinė dykuma dar pagilėjo ir išplito.

Kad nekristume į lietuviškosios techninės terminijos duobę

A. Smilgevičius. Įdomu buvo klausytis protingų kalbų. Man atrodo, jeigu bus rengiamas V tomas, reikėtų jame parodyti buvusius ir ypač esamus mokslo ir pramonės centrus. Štai kad ir Vilniaus universiteto Lazerinių tyrimų centras, per kurio veiklą būtų galima pateikti ir personalijas. Panašiai ir su kitais reikšmingais mokslo ir gamybos centrais. Per juos gal pavyktų gauti ir lėšų rūpimam enciklopedijos tomui. Asmenų daug metų dirbusių, savo profesinį gyvenimą atidavusių įvairioms mokslo ir gamybos sritims, yra ne vienas. Jeigu enciklopedijoje pavyktų juos pristatyti, būtų labai teisinga.

„Mokslo Lietuvos“ redakcijoje „Technikos enciklopedijai“ skirtoje diskusijoje VGTU prof. Pranas Baltrėnas, prof. Edmundas Kazimieras Zavadskas, prof. Algirdas Smilgevičius, Irena Valiulienė ir Rimantas Kareckas

Technikos enciklopedija nėra vien specialiųjų žinių lobynas. Enciklopediją gali skaityti bet kas, nes ji orientuojama į vidutinio išsilavinimo skaitytoją. Taigi enciklopedija teikia ne tik ieškomą, bet ir daugeliui prieinamą informaciją.

Kita sritis, kuri man rūpi, kurioje daug metų dirbu – tai terminologija ir terminografija. Terminografija – tai terminų žodynų rengimas, o tie, kurie šia veikla užsiima – terminografai. „Technikos enciklopediją“ globojo kalbininkai ir ypač dr. Jonas Klimavičius, todėl turime pagrindo manyti, kad tai gero terminologinio lygio leidinys. Ypač svarbu, kad visi terminai kirčiuoti, įrašyti iš naujausių žodynų. Taigi į vartojamąją aplinką atėjo nauji mūsų kalbos dalykai, svarbūs tiek profesoriui, tiek mokyklos mokytojui ir abiturientui, jeigu tik jie tuo domisi. Manau, kad tai ypač svarbu ir pabrėžtina vertinant.

Mūsų dėstomuose dalykuose neišvengiamai vartojami terminai iš gretimų mokslo šakų, kuriuos ne visada gali žinoti. Todėl technikos enciklopedija – tai žinių šaltinis, iš kurio pasiimi medžiagą, be to, naujausią medžiagą, kuri parengta kvalifikuotų žmonių. Jie vartoja Kalbos komisijos aprobuotus terminus, atitinkančius lietuvių kalbos taisyklių reikalavimus. Tai reiškia, kad tos srities terminų visuma sunorminta, ir tai didelis indėlis į techniškąją terminiją.

ML. *Kiek lietuviškai techninei terminijai, jos tolesnei raidai atsilieps reikalavimai spausdinti straipsnius anglų kalba vadinamuose ISI žurnaluose? Ar „Technikos enciklopedija“ šiuo atveju neatlieka tam tikro kompensacinio mechanizmo vaidmens, nes neleidžia visiškai apleisti technikos terminų kūrimo ir tobulinimo baro?*

P. Baltrėnas. Iš tiesų šios enciklopedijos vienas svarbiausių privalumų yra net ne naujų ar jau spėjusių senstelėti technologijų aprašymas, bet naujos techninės terminijos kūrimas ir tobulinimas. Kokią technikos sritį bepaimtume – mašinų gamybą ar statybos technikos reikalus, transportą ar naujausias technologijas labai svarbu, kad kalbėtume tais pačiais ir vienodai suprantamais terminais. Tai itin svarbu ir tiems, kurie rašo naujus vadovėlius, rengia metodinę medžiagą.

R. Ginevičius. Apie kalbos techninės terminijos dalykus tikriausiai reikia kalbėti ne dabar, kai išėjo keturi „Technikos enciklopedijos“ tomai, bet prieš imantis šio didelio darbo. Esame atsidūrę keblioje padėtyje. Iš tiesų, reikalavimas spausdinti straipsnius anglų kalba spausdinamuose žurnaluose yra neišvengiamas, jeigu norime žengti koja kojon su mūsų gyvenamojo laiko reikalavimais. Jeigu norime įsirašyti į bendrą Europos Sąjungos reikalavimų erdvę, privalome ir savo žurnalus leisti anglų kalba, antraip jie liks „kiemo“ žurnalais. Bet ši objektyvi tendencija stabdo lietuviškosios mokslinės, taip pat ir techninės terminijos kūrimo ir tobulinimo darbą. Apie tai kol kas mažai diskutuojama. Todėl privalome galvoti ir rūpintis, kad šį prieštaravimą bent tam tikru mastu pavyktų sušvelninti. Bet tam reikia veiksmų strategijos: ką turime daryti, kad lietuviškoji mokslinė ir techninė terminija nenukentėtų.

Į Vilniaus Gedimino technikos universitetą atkeliavo „Technikos enciklopedijos“ IV tomas

Visiems akivaizdu, kad terminiją reikia išsaugoti, bet kaip? Vien „Technikos enciklopedijos“ neužteks. VGTU mes vien dėl terminijos dalykų vieną žurnalą – „Statybinės konstrukcijos“ – pradėjome leisti lietuvių kalba. Matyt, privalėsime atskiru klausimu šią labai svarbią problemą aptarti, vien pakeliui su kitomis problemomis nepakaks paminėti.

Bus daugiau

Kalbėjosi ir parengė Gediminas Zemlickas

PATIRTIS

Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras: Europos pamokos

Remigijus OZOLINČIUS
Žydrė KADŽIULIENĖ
Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras

Vadovaujantis 2009 12 23 LRV nutarimu Nr. 1798, Lietuvos žemdirbystės, Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės bei Lietuvos miškų institutai praėjusiais metais buvo sujungti ir reorganizuoti į Valstybinį mokslinių tyrimų institutą – Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centrą (LAMMC). Atvirai pasakius, sunkmečio akivaizdoje tokiam Vyriausybės sprendimui šių institutų mokslininkai labai neprieštaravo, juolab, kad sujungtų institutų mokslininkai jau buvo šiek tiek „pažįstami" – 2008 metais buvo sukurta Agrarinių ir miškų mokslų institutų asociacija, į kurią, be jau minėtų institutų, praėjusiais metais įsijungė ir Sveikatos mokslų universiteto Gyvulininkystės bei Kauno Technologijos universiteto Maisto institutai. 2009 m. Agrarinių ir miškų mokslų institutų asociacija buvo pateikusi ŠMM projektą „Agrarinių ir miškų mokslų institutų asociacijos veiklos stiprinimas" (VP1-3.1-ŠMM-05-K-01-024), vykdomą pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 3 prioriteto „Tyrėjų gebėjimų stiprinimas" įgyvendinimo VP1-3.1-ŠMM-05-K priemonę „MTTP tematinių tinklų asociacijų veiklos stiprinimas" (projektą remia Europos Sąjungos struktūriniai fondai). Viena iš įgyvendinamo projekto veiklų buvo Asociacijos narių profesiniai vizitai į Europos šalis, aplankant kolegas Čekijoje ir Belgijoje ir susipažįstant su analogiško profilio institucijų bei mokslo centrų patirtimi. Taip jau atsitiko, kad žinia, jog laimėjome projektą, atėjo kiek pavėluotai, t. y. po to, kai buvo sukurtas toks centras. Bet, kaip sakoma, geriau vėliau negu niekada.

2010 m. gruodžio mėnesį išsirengėme su profesiniu vizitu „Augalininkystės naujovės ir technologijų plėtra" į Čekiją ir Belgiją. Apsilankymo tikslas – pasidalinti patirtimi su kolegomis iš ES valstybių, stiprinti bendradarbiavimo ryšius, planuoti bendrus tyrimus, galų gale pažiūrėti, kuo jie kvėpuoja, kaip jie sprendžia mokslo reformos klausimus.

Švietimo ir mokslo reformos ypatumai Čekijoje

Kaimyninėse šalyse, taip pat ir Estijoje, Žemės ūkio universitetai keičia savo pavadinimus į modernesnius, platesnės reikšmės. Čekai, nors ir turėdami vieną iš garsesnių savo profilio universitetų Europoje (jis priklauso Gyvybės mokslų universitetų Eurolygai, kurią sudaro 7 vieni stipriausių universitetų Europoje), taip pat neatsispyrė laikmečio pagundai. Žemės ūkio universitetą (*Czech University of Agriculture*) jie pavadino Čekijos gyvybės mokslų universitetu (*Czech University of Life Sciences in Prague*), tačiau pasiliko ir senąjį pavadinimą čekų kalba – *Česka zemedelska univerzita v Praze*. Kaip sakoma, ir vilkas sotus, ir avis sveika.

Universitete 5 fakultetai: Ekonomikos, Agrobiologijos, Maisto ir gamtos išteklių, Miškininkystės ir medienos mokslų, Ekologijos ir Mechanizacijos.

Prof. Remigijaus Ozolinčiaus nuotraukos

Čekijos Miškininkystės ir medžioklėtvarkos institute (Forestry and Game Management Research Institute) in vitro dauginami ne tik medžiai, bet ir į Raudonąją knygą įrašyti miško augalai.

Didžiausias iš jų – Ekonomikos fakultetas, kuriame mokosi daugiau kaip 10 tūkstančių studentų, t. y. daugiau nei pusė visų universitete studijuojančiųjų. Šį reiškinį čekai vadina mokslo reformos grimasomis. Teko girdėti, kad Gruzijoje po panašios reformos 90 % studentų pasirinko penkias specialybes. Panašią situaciją turime ir Lietuvoje. Štai, pavyzdžiui, į Miškų ir Ekologijos fakultetą pernai įstojo 180 studentų, tuo tarpu į Agronomijos – tik 66.

Paklausus apie bendradarbiavimą tarp fakultetų, Agrobiologijos, maisto ir gamtos išteklių fakulteto prodekanas tarptautiniams ryšiams prof. Josef Souk tik moja ranka: „Koks ten bendradarbiavimas – greičiau konkurencija. Kovojame dėl studentų." Tokio teiginio patvirtinimas – mokymo programų specializacija. Pavyzdžiui, dekoratyvinio želdinimo ir kraštovaizdžio architektūros specialistai ruošiami ne Miškininkystės fakultete, kuris savo mokomojoje urėdijoje turi 12,38 ha arboretumą, o Agrobiologijos, maisto ir gamtos išteklių fakultete. Beje, šiame fakultete, kuriame mokosi daugiau kaip 4,5 tūkstančių studentų, yra 18 katedrų, kai kurios iš jų kiek neįprastos mūsų žemės ūkio specialistams (pavyzdžiui, Gyvulininkystės, Veterinarijos, Zoologijos ir žuvininkystės, Zootechnikos ir gyvūnų etologijos). Nors fakultetas didelį dėmesį skiria mokslui (45 proc. jo veiklos užima moksliniai tyrimai ir 10 proc. konsultavimas), fakultetui sunku konkuruoti tiek dėl studentų (fakultete mokosi tik 20 agronomijos magistrų), tiek ir dėl projektų (vien žemės ūkio srityje yra 20 privačių tyrimo institucijų). Todėl su viltimi žiūrima į svarstymus Čekijos žemės ūkio ministerijoje, ar nevertėtų įkurti vieną stiprų mokslinių tyrimų centrą, kaip, pavyzdžiui, INRA Prancūzijoje.

Čekų laisvės supratimas

Lankomės Čekijos gyvybės mokslų universiteto Miškininkystės ir medienos mokslų fakultete. Prieš keletą metų fakultete mokėsi apie 4 tūkst. studentų, dabar fakultete dirba 90 darbuotojų ir mokosi daugiau nei 1 800 studentų. Buvo atskirta ekologijos specializacija ir įkurtas Ekologijos fakultetas (1,8 tūkst. studentų). Miškininkystės ir medienos mokslų fakultete miškininkystės specialistai rengiami kartu su medienos perdirbėjais. Tokia specialistų rengimo sistema yra ir kaimyninėse valstybėse, bet ne Lietuvoje. Pas mus gi viename universitete mokoma, kaip mišką auginti (LŽŪU), kitame – kaip apdirbti medieną (KTU). Gal šių problemų sprendimas kiek pasistūmės į priekį „Nemuno" slėnio Jungtinių tyrimų centre įsteigus Medienos naudojimo, kokybės ir apdirbimo technologijų laboratoriją. Prodekanas tarptautiniams ryšiams prof. Ludek Šišak trumpai supažindino su fakulteto struktūra, studijų programomis, mokslinių tyrimų tematika, tarptautiniais ryšiais. Fakultete yra 7 katedros (Miškininkystės, Dendrologijos ir miško medžių selekcijos, Miškotvarkos, Miško apsaugos ir medžioklėtvarkos, Miško eksploatacijos, Miškų ūkio ekonomikos ir valdymo, Medienos apdirbimo). Mokslas trunka 5 metus – 3 m. bakalauro studijos ir 2 m. magistrantūros. Kasmet į fakultetą priimama apie šimtu studentų daugiau nei skirta valstybės finansuojamų vietų (dėl „nubyrėjimo"). Šių „viršplaninių" studentų mokslą iš savo lėšų dengia pats universitetas. Fakultete galima mokytis ir anglų kalba. Medžioklėtvarkos (*Game management*) bakalauro studijose kasmet mokosi 10–20 užsieniečių, o taip pat studentai pagal ERASMUS programą (iš viso apie 50 studentų). Fakultete užsieniečiai gali įgyti ir magistro laipsnį. Anot prof. L.Šišak, rengiami plataus profilio specialistai, tarpsektorinio masto ekologai (*Forestry, water and lanscape management*).

Fakultetas didelį dėmesį skiria ne tik pedagoginiam darbui, bet ir mokslui. Tarp 4 prodekanų yra prodekanas moksliniams tyrimams ir doktorantūrai. Prodekanas mokslui doc. Robert Marušak supažindino su mokslo tyrimų planavimu, finansavimu, mokslo produkcijos vertinimu. Pastebėjom tikrai daug panašumų su pas mus diegiama mokslo vertinimo sistema. Vertinimas atliekamas kasmet universitete, tarp fakultetų, katedrų, mokslininkų. Nuo to, kiek mokslininkas parašė straipsnių su kuo didesniu citavimo indeksu, priklauso ir jo iš biudžeto gaunamo finansavimo dalis. Tiesa, užsidirbti „iš šalies" yra žymiai didesnės galimybės. Doc. R. Marušak vardija galimus mokslo finansavimo šaltinius: Nacionalinė žemės ūkio mokslų agentūra *(National agency of the agricultural research)*, Universitetų vystymo fondas *(Fund of development of universities)*, Čekijos mokslo fondas *(Czech Science Foundation)*, Čekijos mokslų akademijos mokslo agentūra (*Grant Agency of the Academy of Sciences of the Czech Republic)*. Paskutinėms dviem agentūroms pasiūlymai projektams teikiami anglų kalba. Projektų trukmė – 3–5 metai.

Čekų miškininkai per visas pertvarkas ir reformas sugebėjo išsaugoti savo eksperimentinę mokymo bazę. Universitetas (fakultetas) turi sau pavaldžią mokomąją urėdiją Kostelec'e. Joje yra 8,5 tūkst. ha miško, 75 ha tvenkinių, 12,38 ha arboretumas, įkurtas 1954 m., lentpjūvė. Urėdijoje dirba 150 darbuotojų. Deja, nieko panašaus neturime Lietuvoje. Mes šiek tiek kitaip supratome laisvę. Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, Dubravos eksperimentinė-mokomoji urėdija, įkurta kaip Miškų instituto eksperimentinė bazė (Dubravos miškuose yra daugiau kaip 500 įvairaus pobūdžio mokslinių-tiriamųjų objektų – tyrimo barelių, sėklinių plantacijų ir kt.), buvo atskirta nuo instituto ir „pakinkyta" į pelno vežėčias, kaip ir visos kitos urėdijos. Ilgainiui buvo panaikintas ne tik urėdo pavaduotojo mokslui etatas, bet ir mokslo diegimo inžinieriaus etatas. Dabar, kai prabilome, kad valstybėje vis dar yra apie 12,5 % (267,5 tūkst. ha) niekieno miškų (daliai šių miškų yra pateikti prašymai grąžinti, tačiau apie 110 tūkst. ha neturi potencialių savininkų), ar nebūtų pats laikas pasinaudoti Miškų įstatymo 4 str. 6 p. galimybe ir priskirti eksperimentinių-mokomųjų urėdijų miškus mokslo ir švietimo institucijoms – LŽŪU, Miškų institutui. Tokius miškus turi kaimyninių valstybių mokslo bei mokymo įstaigos.

Čekijos mokslo institutuose nuotaikos nėra optimistinės

Mažiau optimistinės nuotaikos mokslo institutuose. Miškininkystės ir medžioklėtvarkos institute *(Forestry and Game Management Research Institute)*, kuris yra pagrindinė Čekijos miškų tyrimo įstaiga, dabar dirba 140 darbuotojų, iš kurių 40 yra mokslo daktarai. Būtų lyg ir normalu. Tačiau, turint galvoje, kad prieš 15–20 metų čia dirbo apie 500 žmonių, instituto ateitis kelia susirūpinimą. Kodėl tokia padėtis? Direktoriaus pavaduotojas mokslui doc. Bohumir Lomsky aiškina, kad priežastys labai paprastos: pirma, perėjus į rinkos ekonomiką, niekas nebenori miškininkystės tyrimų (jie ilgalaikiai, greitai neatsiperkantys; ypač keblioje padėtyje atsiduria miško genetikos ir selekcijos specialistai); antra, miškų privatizavimas (miško savininkui, kurio vidutinė valda vos keli hektarai, mokslinių tyrimų nebereikia, t.y. jis neturi pinigų už juos sumokėti); trečia, mes patekome į ES mokslo erdvę, kurioje šiek tiek kitokie mokslo prioritetai; ketvirta, Čekijoje turime du Miškų fakultetus (Brno ir Prahoje), kurie aktyviai vykdo mokslinę veiklą. Prasta padėtis ir su jaunimu. Institute dirba vos keli mokslininkai, jaunesni nei 30 metų. Instituto biudžetinis finansavimas vis mažėja ir vis daugiau lėšų reikia gauti per konkursinį finansavimą. Instituto direktorius doc. Petr Zahradnik kol kas neskuba mažinti darbuotojų skaičiaus. Institute iš atskaitymų už mokslinius projektus (1 %) sukurtas rezervinis fondas. 2007 m. institutas tapo viešąja įstaiga. Tai leido pertvarkyti apmokėjimo už darbą sistemą. Institute įvesta 12 atlyginimų klasių (žemiausios, pirmos, klasės darbuotojai gauna 8-10 tūkst. Kčs , aukščiausios, dvyliktos, – 27–60 tūkst. Kčs). Atlyginimo klasė priklauso nuo išsilavinimo, darbo stažo, mokslinės produkcijos. Beje, Čekijoje vertinama visa mokslinė produkcija – pradedant tarptautinėmis monografijomis, baigiant mokslo populiarinimo straipsniais. Tiesa, įverčiai labai skirtingi. Pavyzdžiui, už straipsnį recenzuojamame užsienio žurnale galima gauti 70 balų, o už tokį pat straipsnį vietinėje mokslo spaudoje – tik 2 balus. Palyginti aukštai vertinamos atskirais leidinukais spausdinamos metodikos ir rekomendacijos (20 balų).

Augalininkystės mokslinių tyrimų institutas (*Crop Research Institute*), kaip ir Miškininkystės ir medžioklėtvarkos institutas, priklauso žemės ūkio ministerijai. Tai vienas didžiausių institutų žemės ūkio tyrimų srityje – jame dirba apie 300 žmonių, iš kurių 140 yra mokslininkai. Nors instituto mokslinių tyrimų kryptys labai plačios – augalų fiziologija ir mityba, augalų sveikata, agroekologija, augalų selekcija ir sėklininkystė, genetiniai ištekliai ir jų išsaugojimas, bioįvairovės, GMO tyrimai ir kt., darbuotojų skaičius sumažėjo – prieš kelis metus institute dirbo 400 žmonių. Institucijos pusę finansavimo gauna iš valstybės biudžeto (per mokslo programas), o kitą pusę – iš konkursinių projektų. Direktoriaus pavaduotoja dr. Jaroslava Ovesna tokią situaciją aiškina ne tik netikusia mokslo reforma (finansavimas institutui buvo paskaičiuotas pagal 2007 m. rezultatus,

o skaičiuojant juos liko neįvertinti taikomojo mokslo projektai), bet ir ekonomine krize. Ji netrykšta optimizmu: institutas 2011 m. gaus 20 proc. mažesnį finansavimą nei 2010 m., todėl dabar ypač plačiai diskutuojama, kokius sprendimus priimti dėl kitų metų finansų paskirstymo. Susirūpinimą kelia ir doktorantūra. Doktorantų ruošimas patikėtas universitetams. „Tai nėra normalu. Mūsų universitetuose dar maža mokslo“, – sako dr. J. Ovesna. Neramina ir tai, kad Čekija importuoja daug maisto produktų, šalyje mažėja dirbamos žemės plotai. Tai gali atsiliepti žemės ūkio mokslų vystymuisi. O čekų mokslininkai tikrai turi kuo pasigirti. Tuo įsitikinome apsilankę moderniai įrengtose molekulinės genetikos laboratorijose, kuriose dirba jauni ir motyvuoti mokslininkai. Beje, pagal transgeninių augalų auginimą žemės ūkyje Čekija užima antrą vietą Europoje.

Kodėl belgai ramūs kaip... belgai

Kito profesinio vizito tikslas buvo susipažinti su žemės ūkio mokslais Belgijoje, Flandrijoje. Ši šalis buvo pasirinkta neatsitiktinai. Ji – ES senbuvė, turi sukūrusi ILVO – Žemės ūkio ir žuvininkystės tyrimų institutą, savo struktūra labai panašų į mūsų LAMMC. Be to, pagal savo dydį Flandriją, kaip ir Lietuvą, galime priskirti prie mažesnių ES šalių – jos plotas užima 13,5 tūkst. km^2, o joje gyvena apie 6 mln. žmonių.

ILVO yra įsikūręs keliolika kilometrų nuo Gento. Pokalbyje su instituto direktoriumi prof. Erik Van Bockstaele ir jo pavaduotoju mokslui prof. Maurice Moens sužinome, kad pirmoji žemės ūkio tyrimų stotis Flandrijoje buvo įkurta 1932 m. Iki 1990 m. veikė atskiros tyrimų stotys, kurios vėliau buvo sujungtos į Augalininkystės institutą. 2006 m. buvo įkurtas ILVO, apjungiant Augalininkystės, Gyvulininkystės, Maisto ir Žemės ūkio inžinerijos institutus bei Žuvininkystės tyrimų stotį. ILVO yra viešoji įstaiga ir priklauso Flandrijos žemės ūkio ministerijai (Belgijoje yra 2 žemės ūkio ministerijos – Flandrijos ir Valonijos). ILVO pusę finansavimo gauna iš Flandrijos ministerijos, o kitą pusę – uždirba, vykdydama įvairius projektus. Instituto misija – vykdyti ir koordinuoti Flandrijos žemės ūkio ministerijos politiką remiančius mokslinius tyrimus (tai kelis kartus pabrėžė tiek direktorius, tiek ir jo pavaduotojas; vėliau paaiškėjo, kad kiekvieną projektinį pasiūlymą reikia suderinti su ministerija) ir kartu teikti viešąsias paslaugas, siekiant ekonomiškai, ekologiškai ir socialiai tvaraus žemės ir žuvininkystės ūkio. ILVO lankstinuke išsiskiria paryškinta direktoriaus prof. E. Van Bockstaele citata: „Be mokslo žemės ūkis ir žuvininkystė neturi ateities“.

Instituto administracija pažymėjo, kad susijungimo procesas buvo labai sunkus ir ilgas. „Tada, kai institutai buvo apjungti į ILVO ir buvau paskirtas jo direktoriumi, – pasakoja prof. E. Van Bockstaele, – visi susigūžė: kas dabar bus, ką atleis? Tačiau mes neskubėjome. Sukūrėme nedidelę centro administraciją. Moksliniams padaliniams palikome savarankiškumą. Jie veikia filialų principu, o vadovai gali savarankiškai pasirašyti sutartis. Tiesa, už ne didesnę kaip 60 tūkst. eurų sumą“.

Dabar ILVO dirba 550 darbuotojų, iš kurių daugiau kaip trečdalis yra mokslininkai. ILVO turi 4 mokslinius padalinius: Gyvulininkystės, Augalų mokslų, Technologijų ir maisto mokslų bei Socialinių mokslų. Padalinių integracija vykdoma formuojant metodines-tematines grupes bendrų paraiškų moksliniams tyrimams rengti ir kuriant ILVO strategiją iki 2020 metų. Administracija kartu su padalinių vadovais ir jų moksliniais direktoriais renkasi kiekvieną mėnesį aptarti mokslinių projektų vykdymo eigos ir kitų, su mokslu susijusių, klausimų. Institutas turi Konsultacinį komitetą, kuriame diskutuojama dėl mokslinių programų ir projektų bei kitų svarbių strateginių klausimų.

Mums patiko ne tik tai, kad 50 % iš ministerijos gautų pinigų ILVO gali panaudoti savo nuožiūra – vystyti fundamentinį mokslą (beje, institucija 25 proc. lėšų skiria fundamentiniams tyrimams), modernizuoti laboratorijas, statyti, priimti naujus darbuotojus ir pan., bet ir tai, kad Belgijos įstatymai skatina mokslo plėtrą – instituto darbuotojų 75 % valstybei mokamų mokesčių lieka instituto reikmėms.

Instituto vadovybė mano, kad socialinių mokslų tematikos vystymas ir atitinkamo padalinio įkūrimas ILVO buvo vienas sėkmingiausių reorganizacijos sprendimų. Tyrimus 2006 m. pradėjo 3 darbuotojų grupė. Dabar Socialinių mokslų padalinyje jau dirba daugiau nei 20 darbuotojų. Jie sėkmingai konkuruoja nacionaliniuose ir tarptautiniuose lygmenyse, turi daug gerai finansuojamų projektų.

Ir dar. Belgai turi savo požiūrį į gyvenimą ir mokslo organizavimą. Jeigu mes piktinamės, prieštaraujame, tai belgai elgiasi kitaip, tarsi vadovaudamiesi gerai mums žinomo rusiško principo „Žiraf bolšoj, emu vidnej“... Besilankant Maisto institute, jo direktorė ramiai išdėstė: „Yra dalykų, kurių tu pakeisti negali. Pavyzdžiui, direktoriaus sprendimai dėl ILVO struktūros. Dėl to jaudintis neverta. Bet yra dalykų, kuriuos gali pakeisti. Štai į juos ir turi būti nukreiptos visos tavo pastangos“.

Augalų tyrimai ILVO ir darbuotojų atestacija

Didžiausias iš visų mokslinių ILVO padalinių – Augalų mokslų skyrius (*unit*). Jame dirba 200 darbuotojų. Moksliniai tyrimai apima 5 sritis: taikomoji genetika ir selekcija, augalininkystė ir aplinkosauga, augalų apsauga, augalų fiziologija ir vystymasis, komercinė veikla ir paslaugos.

Kalbėjomės su dr. J. Van Huylenbroeck. Jis vadovauja padalinio mokslo reikalams, kurių nemažą dalį užima augalų selekcija. Orientuojamasi į mažiau paplitusius žemės ūkio augalus, kaip jie patys sako – į „small crops“ (retesni žemės ūkio augalai, kai kurios žolės, gėlės, dekoratyviniai krūmai ir medeliai), nes su didelių šalių gerai finansuojamais moksliniais kolektyvais sunku konkuruoti tarptautinėje rinkoje. Žemės ūkio ministerija skatina privatų sektorių: ji lėšas selekcijai skiria tik tuomet, jei institutas tyrimui gauna ne mažiau kaip 20 % reikalingų lėšų iš komercinių firmų ar asmenų. Iš privačių kompanijų selekcinių tyrimų vystymui institutas gauna apie 50 % lėšų (~ 5–10 m. sutartys). ILVO sukuria 10–15 augalų veislių per metus.

Kiekvienais metais darbuotojai vertinami, atestuojami. Metų pradžioje kiekvienas darbuotojas sudaro savo darbo planą ateinantiems metams. Pasitaręs su savo tiesioginiu vadovu (grupės, skyriaus vedėju, direktoriumi ar pan.), surašo savo įsipareigojimus – kiek parašys straipsnių, surengs seminarų ar konferencijų, užpatentuos veislų. Po metų vėl vyksta tikslinis pokalbis. Kalbama, ką pavyko įgyvendinti, o ką ne, ir kokios to priežastys. Specialiai netaikoma jokia skatinimo sistema (atlyginimai pakankamai geri – darbuotojai uždirba panašiai tiek, kiek mes; skirtumas tik tas, kad jie – eurais, o mes – litais). Tačiau jeigu mokslininkas turi daug projektų, gali turėti papildomų etatų, pinigų komandiruotėms, prietaisams ir reagentams. Apsigynus disertaciją (tam reikalingi ir moksliniai straipsniai; belgai neturi savo šalyje leidžiamo mokslo žurnalo), mokslo darbuotojas patenka į „išrinktųjų“ tarpą – gauna biudžetinį finansavimą, ir jam nebereikia rūpintis, kas finansuos naują projektą. Taigi, sukurta tokia sistema, kad vieni dirba, norėdami patekti tarp „išrinktųjų“, kiti – norėdami tarp jų išsilaikyti (kelis metus neįgyvendinus įsipareigojimų, mokslininkui gali būti sumažintas atlyginimas arba, blogiausiu atveju, jis gali būti atleistas iš darbo). Apie tai, kad Lietuvoje galima dirbti pusantro etato, belgams sunku suprasti. Nežinia, kas lemia – didesnis atlyginimas ar geresnis, tikslesnis mokslo supratimas ar visuomenės požiūris į mokslą, bet konkursas į doktorantūrą – 6 į vieną vietą. Tokio konkurso galėtų pavydėti bet kuris Lietuvos mokslo institutas ar universitetas.

Ir dar vienas štrichas ILVO portretui. Augalų mokslų padalinio teritorijoje, prie laboratorijų komplekso (primename, kad tai yra keliolika kilometrų nuo Gento), sutarus su Gento universitetu, statomas bendras šiltnamių kompleksas. Jis tarnaus tiek mokslui, tiek ir studijoms. Štai jums ir „Nemuno“ slėnis.

Kitokio tipo mokslo įstaigos

Vizito metu lankėmės Dekoratyvinių augalų tyrimų centre. Tai privati tyrimo įstaiga, kurią remia Flandrijos žemės ūkio ministerija, provincijos savivaldybė ir Dekoratyvinių augalų augintojų asociacija. Stoties tikslas – demonstruoti, propaguoti, išbandyti naujas dekoratyvinių augalų veisles, įvertinti jų atsparumą ligoms ir kenkėjams, patobulinti ir sukurti naujas dekoratyvinių augalų auginimo technologijas. Įdomu tai, kad nors šis centras yra privatus, jį remia ir valstybė. Remia tokia suma, kurią centras gauna iš Dekoratyvinių augalų augintojų asociacijos. Centro direktorius dr. Bruno Gobin pasakoja, kad centras atlieka ne tik mokslinius tyrimus, bet ir organizuoja seminarus bei lauko dienas, kurių metu dekoratyvinių augalų augintojai mokomi, kaip pažinti ligas, kokias augalų apsaugos priemones naudoti, kaip tręšti. Centre dirba 35 žmonės, iš kurių pusė yra tyrėjai. Jie rašo ir mokslinius straipsnius. Tai suteikia centro mokslininkams galimybę dalyvauti Mokslo fondo skelbiamuose konkursuose ir gauti papildomą finansavimą.

Dekoratyvinių augalų tyrimų centre su jo direktoriumi dr. Bruno Gobin (pirmas iš dešinės). Centras – privati mokslinių tyrimų įstaiga, kurią remia Flandrijos žemės ūkio ministerija

Kodėl mūsų valstybei reikalingas žemės ūkio mokslas

Jaunų žmonių paklausus, koks mokslas garsina Lietuvą, dažniausiai išgirsime atsakymą: „Negi nežinote? Lazeriais!“ „O ar žinote, – klausiame jų, – kad Estijoje trečdalį žieminių kviečių ploto užima Lietuvoje išvesta veislė, ir kad kas trečias batonas Estijoje yra „lietuviškas“?“ Jiems sunku patikėti. Taigi, Lietuvoje populiarindami mokslą sukūrėme kiek iškreiptus stereotipus apie atskirų mokslo sričių pasiekimus. Lietuvai svarbūs ir reikalingi visi mokslai. Bet yra mokslų, kurie glaudžiai susiję su valstybės gamtinėmis-geografinėmis sąlygomis. Prie tokių mokslų, visų pirma, priskiriami gamtos ir žemės ūkio mokslai. Šių mokslų pasiekimai dažniausiai negali būti „importuojami“ iš kitų šalių. Apmaudu tai, kad šie mokslai Lietuvoje yra nepakankamai vertinami. Blogiausia tai, kad tą nevisiškai supranta ir tie, kurie atsakingi už mokslo vertinimą Lietuvoje. Bandoma atrasti „aukso raktelį“, kuriuo atrakintume subalansuoto visų mokslų vertinimo skrynią. Vargu, ar toks raktelis iš viso yra. Gerai, kad jau pradedame suvokti, kad ant vienų svarstyklių negalima dėti, pavyzdžiui, lituanistikos mokslų ir fizikų, medikų ir miškininkų. Taip pat yra ir žemės ūkyje. Kuo, pavyzdžiui, gyvulininkystės specialistai prastesni, jei jie turi mažesnes galimybes išvesti naują gyvulių veislę negu, sakykim, žemdirbiai ar sodininkai? Tas žaidimas citavimo indeksais ir balais būtų dar visai nieko, jeigu jis ir liktų žaidimu. Betgi nuo jo priklauso atskirų mokslo šakų finansavimas, kitaip sakant, valstybės kompetencija atskirose srityse. Kartais susidaro įspūdis (gal klystame?), kad Lietuvai išvis nereikalingas žemės ūkio mokslas. Gal geriau lėšas skirti „proveržio“ mokslams, kurie padovanos Lietuvai Nobelio premijos laureatą? Ar mums, mažai valstybei su gana kukliomis mokslo finansavimo galimybėmis, nereikėtų nusileisti ant žemės (tiesiogine ir perkeltine prasme) ir pasidomėti kai kuriais skaičiais? Žemės ūkio paskirties žemė (ariama, pievos, ganyklos, sodai) Lietuvoje užima daugiau nei 60 %, o miškai – apie trečdalį Lietuvos ploto. 2009 m. augalininkystės produkcija Lietuvoje sudarė 3,2 mlrd. Lt. Pagal paskutinius skaičiavimus, Lietuvos miškų metinė vertė, įskaitant ne tik medieną, bet ir kitas miško funkcijas (rekreacines, biologinės įvairovės saugojimo, anglies sekvestravimo ir kt.), siekia apie 1,4 mlrd. Lt, o metinė medienos sektoriaus apyvarta 2007–2008 m. jau buvo pasiekusi 5 mlrd. Lt (tai sudarė 10,6 % visos šalies pramonės apyvartos). Ar mums svarbu, kad šis turtas, turintis didžiulės įtakos ne tik mūsų kasdieniam gyvenimui, ekonomikai, bet ir mus supančios aplinkos kokybei, būtų efektyviai naudojamas ir valdomas? Manome, kad taip. Tą rodo ir mūsų aplankytų šalių patirtis.

BALTISTIKA

Babelio bokšte ieškant vietos baltų kalboms (3)

Pabaiga, pradžia Nr. 3 ir 6

Žymus italų kalbininkas baltistas, Pizos universiteto profesorius dr. Pietras Umbertas Dinis (Pietro Umberto Dini), pasižymėjęs istorinės gramatikos, baltų kalbų ryšių su kitomis indoeuropiečių kalbomis tyrinėjimais, gilinasi į prūsų kalbos, senųjų lietuvių ir latvių kalbų paminklų problematiką, baltų kalbotyros istoriografiją. 2010 m. Italijoje pasirodė solidi kalbininko knyga „Aliletoescur: Linguistica baltica delle origini“, turinti didelę vertę visiems, kuriems rūpi lietuvių ir baltų kalbotyros tyrinėjimai.

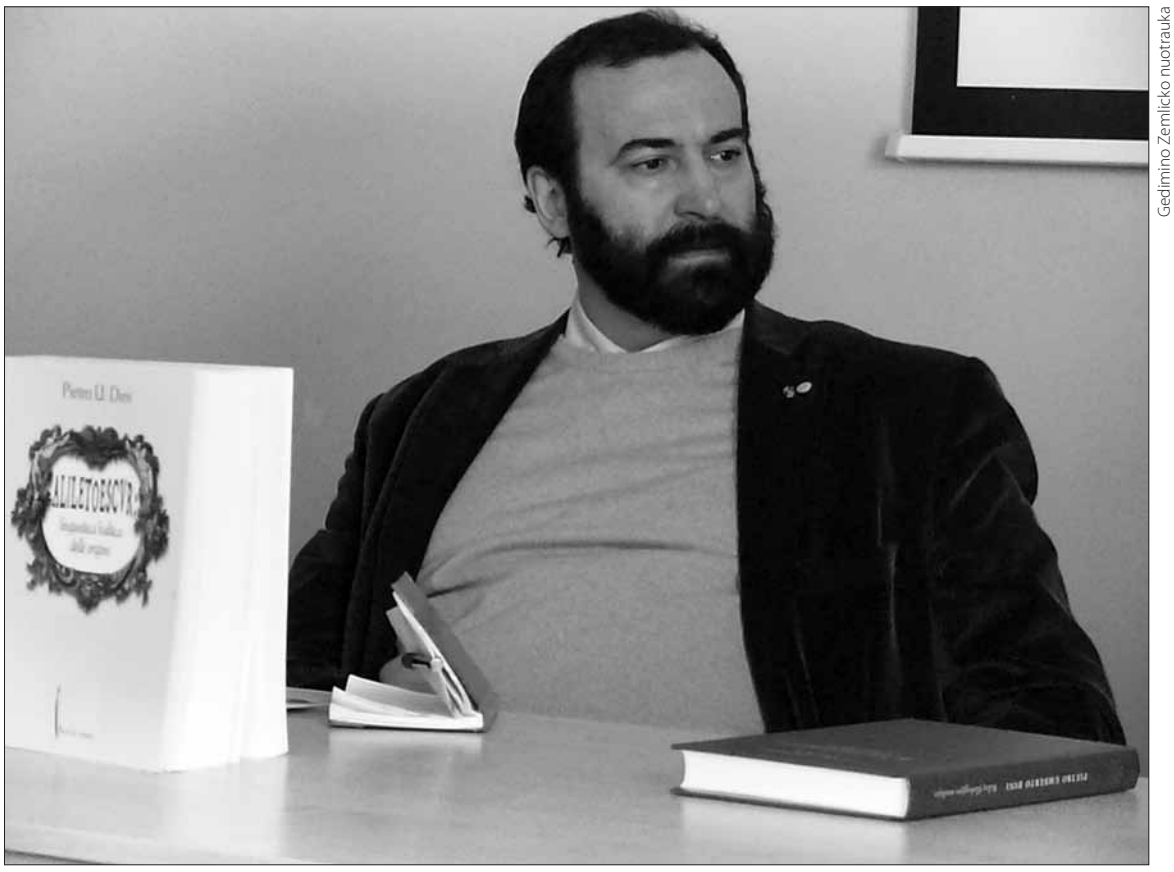

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Pizos universiteto profesorius dr. Pietras Umbertas Dinis su naujausiomis savo knygomis

Ar baltų kalbos prasiverš iš marginalijų lauko

Mokslo Lietuva. *Jūs kruopščiai tyrinėjote lietuvių ir kitų baltų kalbų kilmės teorijas arba sampratas, kurios buvo paplitusios įvairiuose Europos kraštuose Renesanso epochoje. Ar galėjo nutikti, kad kai kurios teorijos išnyko ir vėlesnių laikų tyrinėtojų paprasčiausiai nepasiekė? Žodžiu, dingo be pėdsakų.*

Pietras Umbertas Dinis. Net ir labai galėjo šitaip atsitikti, nes kai kurias iš tų sampratų man juk pavyko aptikti. Gal ir kitiems tyrinėtojams pavyks atrasti ligi šiol į kalbotyros istoriografiją nepatekusių sampratų.

ML. *Galima tikėtis, kad į tyrinėtojų akiratį pateks ir ligi šiol mokslui nežinomi nauji šaltiniai? Ar viskas jau išsiurbta?*

P. U. Dinis. Nemanau, kad viską, kas man įdomu, jau būčiau sugebėjęs bent pavartyti.

ML. *Pamėginkime apibūdinti, paskui gal ir apibendrinti, ką naujo ir svarbaus kalbotyros istoriografijai davė Jūsų naujoji knyga „Aliletoescur: Linguistica baltica delle origini“. Taip, vertas pagarbos pirmiausia savo dydžiu tomas, taip dar labiau sutvirtinote lietuvių ir latvių pagarbą kaip kruopštus ir nuoširdus šių ir kitų baltų tautų kalbų tyrinėtojas. Vaizdingai tariant, šia knyga ieškojote baltų kalboms vietos bibliniame Babelio bokšte. Jei pavyktų tokią užduotį įgyvendinti, gal tektų Babelio bokšte vieną aukštą pristatyti ir jame įkurdinti kalbas, kurioms ligi šiol tokio garbingo prieglobsčio neteko turėti?*

P. U. Dinis. Dabar laukiu recenzijų, pažiūrėsiu, kaip knygą įvertins kalbininkai. Man atrodo, kad pakankamai nusistovėjusi kalbotyros istoriografijos šaka su dviem leidžiamais žurnalais – „Historiographia Linguistica“ ir „Beiträge zur Geschichte der Sprachwissenschaft“, – bet ligi šiol žurnalai, tiek ir visa kalbotyros istoriografija visą dėmesį telkia romanų, germanų, slavų ir kitoms labiausiai paplitusioms kalbomis, o baltų kalboms vietos lyg ir nelieka. Baltų kalboms skirtų darbų ligi šiol tuose žurnaluose nepasirodė, tad ir kalbotyros istoriografijos specialistams ligi šiol baltų kalbos lieka tarsi jų dėmesio užribyje.

ML. *Ne tik Babelio bokšte baltų kalboms vietos neatsirado, bet ir kalbotyros istoriografams mes neaktualūs, nejdomūs, ligi šiol ir nežinomi.*

P. U. Dinis. Tai štai tuos kalbotyros istoriografus pirmiausia ir turėjau mintyje sudarinėdamas tą knygą. Siekiau, kad vienoje vietoje būtų sutelkta šios problematikos medžiaga, ir kad ji taptų lengviau prieinama tos kalbotyros šakos specialistams. Žinoma *italica* (beje, kaip ir *lithuanica*) *non leguntur*, ir reikėtų man paruošti savo paties darbo didoką santrauką angliškai... Tam taip pat reikės surasti laiko. Antra, mėginau metodologiškai veikti ne pagal cezūrą – ne pagal kalbos istorijos ir kalbotyros istoriografijos atskirtį, – bet telkti jėgas šiuose abiejuose tyrinėjimų laukuose. Mat tokiuose „marginaliniuose“ arealuose kartais kitaip ir negalima dirbti.

Tokie buvo mano siekiai, bet ar tie kalbotyros istoriografijos tyrinėtojai šį mano darbą skaitys, o jeigu perskaitys, tai ar pritars mano dėstomoms mintims – šito negaliu žinoti.

ML. *Lauksite nuosprendžio?*

P. U. Dinis. Galima suprasti ir taip.

ML. *Baltų kalbų istoriografijos tyrinėjimus pavadinote „marginalijomis“. Tiesa, pabrėžėte, kad kabutėse.*

P. U. Dinis. „Marginalijomis“ pavadinau ta prasme, kad ligi šiol nebuvo ypatingai ištirta.

Kiek kalbų buvo Livonijoje

ML. *Esate didelis taip pat ir latvių kalbininkų draugas – ir ne vien kalbininkų. Kiek Jūsų naujoji knyga gali sudominti latvius?*

P. U. Dinis. Manau, kad latviams taip pat bus įdomi, nes yra didelis skyrius, skirtas Livonijai. Gaila, kad šios knygos čia neturiu, nes profesorius Zigmas Zinkevičius tiesiog iš mano rankų tą knygą įsidėjo į savo portfelį, man nespėjus net užrašyti dedikacijos. Būčiau parodęs.

ML. *Profesorius Z. Zinkevičius labai taupo laiką, todėl tiek daug padaro.*

P. U. Dinis. Tai štai atskiras skyrius, skirtas aptarti Livonijos kalbinę situaciją. Tai skyrius „Diversitas linguarum Livoniae“. Iš dalies šis skyrius turėtų sudominti ir estus, nes yra įvairių požiūrių, kiek aptariamais laikais kalbų buvo Livonijoje ir kaip tos kalbos ir jų giminystės santykiai buvo suvokiami. Tuo domėjosi įvairūs autoriai, bet kiekvienas iš jų prieidavo prie skirtingos nuomonės. Todėl mėginau sudaryti lenteles, kuriose pateikiau vieno ar kito tyrinėtojo išvadas.

ML. *Ir kiek tų Livonijoje gyvavusių kalbų suskaičiuodavo skirtingi autoriai?*

P. U. Dinis. Kai kurie tvirtino gyvavus tris kalbas, kiti minėjo keturias, treti net penkias, o kai kam pavyko suskaičiuoti net šešias Livonijoje funkcionavusias kalbas. Apskritai šioje knygoje gan daug schematizavau ir tą dariau sąmoningai. Mat tokia šio darbo tematika: skaitant kai kur gali tekstą suvokti labiau kaip romaną, o ne mokslinį darbą. Jei yra lentelių, schemomis tokio pobūdžio medžiagą galima išdėstyti aiškiau.

ML. *Kokiose bibliotekose daugiausia rinkote medžiagą?*

P. U. Dinis. Knygą rašiau daugelyje vietų, bet daugiausia naudojausi Getingeno biblioteka Vokietijoje.

ML. *Pikolominį (Enea Silvio Piccolomini) gal nėra sudėtinga tyrinėti ir Italijoje?*

P. U. Dinis. Pikolominį radau ir Italijoje.

ML. *Ar Italijoje galima rasti naujų dalykų apie lietuvius ir apskritai baltus?*

P. U. Dinis. Italijos nepamirštu, bet kad Italijoje mokslininkui dirbti daug sunkiau negu Vokietijoje.

ML. *Ar dėl to, kad vykti į kitame Italijos mieste esančią biblioteką Pizos universitete, kuriame dėstote, Jums neleis ilgalaikės komandiruotės?*

P. U. Dinis. Tai pirma (juokiasi). Ir antra: Italijos bibliotekos nėra taip puikiai organizuotos kaip Vokietijoje. O minėtos tematikos darbus, skirtus lietuvių ir kitų baltų kalbų tyrinėjimams, išties praverstų dirbti Vatikano bibliotekoje Romoje, neabejoju, kad ten būtų galima surasti daug naujų dalykų.

ML. *Kodėl Jums nepriėmus į Pizos universitetą doktoranto iš Lietuvos, kuris sugebėtų geriau adaptuotis darbui Italijos archyvuose, taip pat ir Vatikano bibliotekoje?*

P. U. Dinis. Mielai priimčiau tokį tyrinėtoją, jeigu tik jis susirastų, kur gyventi Romoje, gautų stipendiją ir išlaikymą. Beje, tai yra labai nedėkingas darbas. Štai kad ir ši mūsų dabar aptariama knyga. Ją įstengiau parašyti per 15 metų, dabar esu patenkintas, bet buvo metų, per kuriuos sugebėdavau sukurti tik kokį straipsnelį. Tačiau ir tam straipsneliui parašyti reikėdavo perversti kalną literatūros – lotyniškos, parašytos senąja vokiečių kalba, senąja lenkų kalba, pagaliau ir senąja slavų kalba parašytus metraščius. Teko pastudijuoti senąja prancūzų kalba ir senąja anglų kalba parašytus veikalus, dar patikrinti, kaip apie tuos pačius dalykus buvo tuo pačiu metu rašoma ispanų literatūroje ir kitų tautų šaltiniuose.

Man patikdavo toks naršymas po įvairius šaltinius, mielai savo darbus padarydavau. Tačiau jei reiktų iš naujo sėsti prie tokio darbo, tai prieš imdamasis dar labai gerai pagalvočiau.

Kai dar bijoma atsiverti skaitytojui ir pasauliui

ML. *Be Vatikano ir didžiųjų Italijos universitetų bibliotekų, kur dar galėtų būti lituanistikai svarbių sankaupų?*

P. U Dinis. Apie tai buvo kalbėta prieš gerus metus konferencijoje Rusijos mokslų akademijos Slavistikos ir balkanistikos institute Maskvoje. Buvo atidaromas Baltų-slavų centras. Iš Lietuvos buvo atvykę prof. Bonifacas Stundžia, dr. Jolanta Zabarskaitė, prof. Grasilda Blažienė, iš Vokietijos dalyvavo prof. Raineris Ekertas (Rainer Eckert). Aš kalbėjau apie prūsų kalbą, kokia jos tyrimų padėtis. Manau, kad apie šią kalbą ir ne tik nemažai medžiagos dar būtų galima rasti ir Rusijos bibliotekose. Norėčiau atkreipti dėmesį, kad Sankt Peterburgo archyvuose ir bibliotekose dar yra daug lituanistikai ir baltistikai ligi šiol neprikeltos, į užmarštį nugrimzdusios medžiagos.

Kita vieta, kur, manau, būtų galima atrasti įdomių dalykių, yra Praha, kaip, beje, jau rodo sėkminga dar vieno kolegos ir bičiulio Ilijos Lemeškino veikla.

ML. *Ar didžiausias senovės prūsų kalbos turtas nėra prof. Vladimiro Toporovo, jau amžiną atilsį, sukauptoje tyrinėjimų medžiagoje? Po profesoriaus mirties kurį laiką ta medžiaga skaitmeninimui buvo paskolinta ir Lietuvių kalbos institutui Vilniuje.*

P. U. Dinis. Iš tikro apie tai minėtame renginyje ir buvo kalbėta, sukurta ir grupė, kuri turėtų užsiimti V. Toporovo prūsistikos paveldu. Kai konferencijoje tie dalykai buvo aptarti, V. Toporovo kortelės su prūsiškais žodžiais ir buvo atvežtos į Vilnių. Paties V. Toporovo namuose nieko prūsistikai ir lituanistikai reikšmingo jau nebeliko, nes jam mirus, praėjus kiek daugiau kaip metams, į Amžinybę iškeliavus taip pat ir jo žmonai indologei prof. Tatjanai Jelizarenkovai, dalis V. Toporovo ir visos T. Jelizarenkovos knygos iškeliavo į Rusijos humanitarinį universitetą. Ten atidarytas memorialinis Tatjanos Jelizarenkovos ir Vladimiro Toporovo kabinetas. Profesoriaus mokslinis archyvas atiduotas į Rusijos valstybinį literatūros ir istorijos archyvą. Paveldėtojų, profesorių dukrų parduotas ir šių mokslininkų butas. Nemažai reikšmingų lituanistikai V. Toporovo darbų veikiausiai išbarstyta įvairiose jo archyvo dalyse.

ML. *Paradoksas, bet šiuo metu bene sunkiausia mūsų mokslininkams gauti reikiamų knygų ir leidinių būtent Rusijos bibliotekose.*

P. U. Dinis. Tai problema. Vienu metu man teko tyrinėti Sebastiano Miunsterio (Sebastian Münster, 1488–1552) veikalą „Cosmographia universalis...“. Šis veikalas 1644 m. pirmą kartą buvo išspausdintas Bazelyje, o iš viso susilaukė 27 leidimų vokiečių ir 19 kitomis kalbomis. Man rūpėjo, kokias baltų kalbų kilmės sampratas S. Miunsteris buvo priėmęs. Tai štai tarp kitomis kalbomis išėjusių S. Miunsterio knygos vertimų buvo išspausdinta viena knyga ir čekų kalba. Kadangi to meto vertėjas dažnai kai ką ir nuo savęs prirašydavo į savo išverstos knygos leidimą, tai labai įdomu tuos vertimus palyginti ir taip gauti papildomos įdomios informacijos.

Pradėjau ieškoti S. Miunsterio knygos „Cosmographia universalis...“ vertimų į čekų kalbą. Vokietijos bibliotekose neradau. Aptikau vieną knygelę, tiksliau, Miunsterio veikalo kelių puslapių faksimilę ir studiją. Ją skaitydamas sužinojau, kad Sankt Peterburge yra tos knygos vertimas į čekų kalbą. Susisiekiau su kalbininku Aleksejumi Andronovu, kad jis pažiūrėtų į tos knygos atitinkamus puslapius. Jis man mielai padėjo. Apskritai, rašant knygą

■ Nukelta į **15 p.**

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

2010 m. *Mokslo Lietuva* vykdo projektą *Mokslui, visuomenei ir kultūrai*. Siekdama populiarinti laikraštyje publikuojamą medžiagą redakcija leidžia naudotis publikacijomis tol, kol Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas rems minėtą projektą.

Prenumeruokite „Mokslo Lietuvą“, kad svarbiausios mokslo visuomenės naujienos pirmiausia pasiektų Jus. Tai operatyvesnė informacija nei laukti internetinio „Mokslo Lietuvos“ varianto, kuris pasirodo vėliau.

Lietuvos žemės ūkį ir kaimą ves į geresnę gyvenimo kokybę

„Mokslo Lietuvos“ pašnekovas – Asociacijos „Slėnis Nemunas“ direktorius, Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas prof. habil. dr. Albinas KUSTA.

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Asociacijos „Slėnis Nemunas“ direktorius prof. Albinas Kusta derina projektines užduotis su asociacijos Komunikavimo ir technologijų perdavimo centro vadybininke Indre Bručiene, centro vadove Irena Vedeikiene ir projekto vadove Gitana Vyčiene

Kokybė pasiekiama per mokslą

Mokslo Lietuva. *Lietuvos mokslininkų laikraštis jau spėjo pakalbinti Asociacijos „Slėnis Nemunas“ Tarybos pirmininką habil. dr. prof. Henriką ŽILINSKĄ ir asociacijos Komunikavimo ir technologijų perdavimo centro vadovę Ireną VEDEIKIENĘ, taip pat ir su Jumis jau padarėme gerą pradžią. Iš pokalbių aiškėja, kad šiam dar besikuriančiam agrarinių mokslų slėniui sunkumų pakanka, kitaip ir negali būti. Natūralūs tapsmo ir augimo sunkumai, kuriuos teks įveikti. Svarbiausia, kad slėnio „Nemunas“ naudingumu ir būtinybe tikriausiai mažai kas abejoja. Įsivaizduoju, kad slėnio veikla Lietuvos žemės ūkį ir kaimo gyvenimą turėtų vesti į visai naują gyvenimo kokybę.*

A. Kusta. Be abejonės, ir ta kokybė turės ateiti per mokslą. Pasakyčiau, kad ir į patį mokslą. Pirmiausia ta nauja kokybė dar turi ateiti, nes mokslininkai, ypač dirbantys žemės ūkio mokslų srityje, toli gražu ne visi turi pažangiausios aparatūros, moderniausių laboratorijų. Be šito bent kiek didesnio proveržio moksle sunku tikėtis – reikia darbo priemonių atnaujinimo. Tuo labiau, kad šiandieninis žemės ūkio mokslas prasideda nuo molekulės, genų tyrinėjimų. Bandomuosiuose laukuose taip pat dirbama, bet vien to jau maža. Mokslui vystyti reikia tokios pat aparatūros, kokią naudoja Vakarų šalių mokslininkai, antraip negalėsime su jais konkuruoti ar net susikalbėti. Juk dabar skelbiamos tarptautinės mokslo programos, kurias atlieka kelių šalių mokslininkai, tad norint jose dalyvauti, konkuruoti, reikia būti lygiaverčiais partneriais.

ML. *Tai privalumas, o gal neišvengiamybė, prie kurios esate priversti taikytis? Gal pasitelkiant mažiau turtingos šalies mokslininkus , už tą patį darbą ir rezultatus jiems galima mažiau mokėti ir taip sutaupyti?*

A. Kusta. Kalbame apie bendradarbiavimą Europos Sąjungos ribose, nors šios šalys taip pat skiriasi, turi toli gražu nevienodas sąlygas. Mūsų mokslininkas apmokamas daug pigiau, negu kad Vokietijos ar Prancūzijos tokios pat kvalifikacijos asmuo. Taip jau yra, bet privalome siekti, kad mūsų laboratorijos bent per daug nenusileistų kitoms šalims savo įranga. Tada bus galima dirbti lygiaverčiai. Galėčiau išvardyti ne vieną dešimtį mūsų srities mokslininkų, kurie ir šiandien dirba ne prasčiau nei užsienio kolegos, turime puikiai įrengtų ir aprūpintų laboratorijų. Dar nebuvo slėnių, bet buvo europiniai projektai, kuriuose dalyvaudami mūsų mokslininkai savo laboratorijas galėjo aprūpinti naujausia aparatūra. Tai Sodininkystės ir daržininkystės, Žemdirbystės, Miškų institutai, dabar sudarantys Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centrą, Kauno technologijos universiteto maisto krypties mokslininkai. KTU dabar atidarytas Maisto mokslo ir technologijų kompetencijų centras. Pats pavadinimas rodo, kad tai aukšto lygio darinys, prie kurio buriasi katedros ir Maisto instituto mokslininkai. Jie taip pat dalyvauja Slėnio „Nemunas“ veikloje, galima pasakyti, kad tai pirmasis įgyvendintas slėnio projektas.

Balanso svarba

ML. *Tikriausiai sutiksite, kad Lietuvos moksle gan opi fundamentinių ir taikomųjų mokslų subalansavimo problema. Jeigu kitose srityse kartais vyrauja fundamentiniai mokslai, tai žemės ūkio moksluose veikiausiai pirmauja taikomoji sritis?*

A. Kusta. Išties taikomųjų mokslų mūsų srityje daugiau, negu fundamentinių, dėl ko kartais būdavome nepelnytai kritikuojami ir net finansiškai skriaudžiami. Dabar mokslui skirtų lėšų skirstymo politika paremta pagal JAV ar kitų šalių vadinamuose prestižiniuose žurnaluose su citavimo indeksu išspausdintų straipsnių kiekį. Gerai, kad pradedama suvokti, jog mokslas neturi ignoruoti ir savo šalies poreikių. Gal jie net turėtų vyrauti. Reikia tikėti, kad pagaliau šalies mokslo vertinimo politika taps išmintingesnė.

Kalbama, kad japonai niekada nespausdina mokslinių straipsnių užsienyje, jeigu prieš tai jie nebuvo išspausdinti Japonijoje. Lietuvoje elgiamės priešingai: kad tik greičiau apie vos gimusias idėjas pranešti kitoms šalims, kartais net atiduoti. Mat mokslo vertinimo sistemos esame verčiami išsilaikyti tarptautiniame lygmenyje, antraip negausime finansavimo. Kita vertus, reikia ir gerų tarptautinio lygio straipsnių, kad mūsų mokslininkai būtų žinomi ir lengviau susirastų partnerius, galėtų sėkmingai dalyvauti konkursuose dėl didelių projektų.

ML. *Kaip pasiekti protingą dermę?*

A. Kusta. Sunku pasiekti, tam turi būti ir atitinkama valstybės politika. Svarbu pripažinti ir vertinti taip pat ir praktinį taikomąjį mokslą. Antai tobulinant naujas technologijas, kuriant naujus kovos su piktžolėmis būdus, ypač reikalingus ekologiškuose ūkiuose, daug ko galima pasiekti net ir taikant tinkamą žemės dirbimo techniką, tiksliai prisilaikant reikalavimų, o be mokslo to pasiekti neįmanoma. Mokslinės rekomendacijos turi būti labai tikslios, o norint jas sukurti, reikia ne vienų metų. Tai štai Slėnio „Nemunas“ laboratorijose dirbantys kvalifikuoti mokslininkai kaip tik tas užduotis ir vykdo. Jie dirba dviem kryptimis: su užsienio partneriais atlieka teorinius fundamentinius tyrimus ir praktinius mūsų žmonėms reikalingus tyrimus. Šį balansą svarbu išlaikyti Slėnio viduje, nes be fundamentinių tyrimų neįmanoma išlaikyti mokslo lygio, kuris turi atitikti pasaulinius mokslo kriterijus.

ML. *Veikiausiai maža atitikti šiandienos kriterijus, geras mokslas visada turi būti orientuotas į ateitį.*

A. Kusta. Taip, mokslinė veikla visada turi būti nukreipta į priekį, bet tai nėra paprasta. Žmonės skirtingai mąsto, pavyzdžiui, vieni baiminasi genetiškai modifikuotų augalų, kiti supranta, kad vargu ar įmanoma bus jų išvengti. Juk ir selekcininkai panašių tikslų siekė, tačiau natūralios atrankos būdu. Genų inžinerija sudaro galimybę tuos tikslus pasiekti daug greičiau. Dirbant su protu gal ir nebūtų labai ko bijoti, bet jei proto pritrūksta, galima pridaryti ir bėdų.

ML. *Antai JAV kai kuriose valstijose išmirė bitės, spėjama, kad dėl genetiškai modifikuotų augalų.*

A. Kusta. Tai tik spėjimas. Visa tai turi būti moksliškai tiriama, nagrinėjama, daromos išvados. Genetiškai modifikuoti augalai turi būti tyrinėjami ir Lietuvoje, kad turėtume mokančių su tais augalais susijusias problemas nagrinėti ir vertinti.

ML. *O modifikuotų augalų platinimu suinteresuotos kompanijos taip pat užsakinės „tyrimus“, kuriais patvirtins sau reikiamus rezultatus?*

A. Kusta. Reikia ir tokių „scenarijų“ galimybės nepamiršti, nes visame mūsų gyvenime panašių dalykų apstu. Krikščioniškosios vertybės vis vien turės sugrįžti į mūsų gyvenimą, nes vien pinigo vaikymasis paneigia bet kokius mokslininko pašaukimo principus. Slėnio „Nemunas“ struktūroje numatytas Socialinis skyrius, kuriam panašios problemos veikiausiai rūpės.

Projektai

ML. *Kokie svarbiausi projektai jau šiuo metu atliekami Slėnyje „Nemunas“?*

A. Kusta. 2010 m. vasarį pradėti įgyvendinti Slėnio infrastruktūros sukūrimo projektai. Infrastruktūros kūrimas patikėtas trims aukštosioms mokykloms: Lietuvos žemės ūkio universitetui, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Veterinarijos akademijai ir Kauno technologijos universitetui. Patvirtinti trys dideli projektai, kuriuos vykdo kiekviena iš minėtųjų aukštųjų mokyklų. Jų projektai finansuojami iš Europos Sąjungos lėšų ir Lietuvos valstybės biudžeto.

KTU Maisto technologijų katedros ir KTU Maisto institutas kartu su partneriu – Lietuvos agrarinių mokslų centro filialu Sodininkystės ir daržininkystės institutu vykdo projektą „Maisto mokslo ir technologijų (MTEP) infrastruktūros plėtra ir mokslinio potencialo konsolidacija“. Projekto vadovė prof. habil. dr. Daiva Leskauskaitė.

ML. *Čia jau neapsieisime be šio gan gremėzdiško pavadinimo dešifravimo.*

A. Kusta. Projekto esmė – išplėsti kuriamo Maisto mokslo ir technologijų centro penkių laboratorijų tyrimų materialinę bazę. Naujai sukurtoje bazėje bus atliekami ir tie tyrimai, kurie numatyti 2011–2015 m. nacionalinėje mokslo programoje „Saugus ir sveikas maistas“, iš šios programos lėšų bus ir finansuojami. Slėnyje „Nemunas“ bus diegiamos inovacijos pagal MTEP kryptis atitinkamuose verslo sektoriuose. Projektas įgyvendinamas 2010–2011 metais.

Apskritai, vykdant Slėnio projektus, dėmesys bus kreipiamas į tas inovacijas, kurios padės didinti našumą, produktų inovatyvumą ir pridėtinę vertę tradiciniuose ūkio sektoriuose – žemės, miškų ir maisto ūkyje, bioenergetikoje. Tai sritys, kuriose sukuriama didelė dalis Lietuvos BVP. Todėl genų inžinerijai, naujų veislių tipų išvedimui, produktyvumo didinimui, gyvūnų reprodukcinių savybių tyrimui bus skiriama ypač daug dėmesio.

Lietuvos žemės ūkio universitetas vykdo projektą „Agrobiotechnologijų, miškininkystės, biomasės energetikos, vandens ir biosistemų inžinerijos MTEP centrų, aukštojo mokslo studijų ir susijusios infrastruktūros plėtros bei mokslo ir studijų institucijų reorganizavimas“. Šį projektą LŽŪU vykdo kartu su partneriu – Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centru su filialais: Miškų institutu, Sodininkystės ir daržininkystės institutu, Žemdirbystės institutu. Projekto vadovas Alvydas Žibas. Projektas įgyvendinamas 2009–2013 metais, jo vertė daugiau kaip 80 mln. litų (be PVM).

Šis projektas turi labai prisidėti prie pagrindinio Slėnio „Nemunas“ plėtros programos įgyvendinimo – plėtojant esamą bazę, sukurti specializuotą šakinį, integruotą mokslo, studijų ir verslo centrą (slėnį) „Nemunas“, turintį infrastruktūrą, tinkamą žemės, miškų ir maisto ūkio sektorių viešiesiems ir privatiesiems tyrimams bei studijoms, taip pat ir sąlygas kurti žinioms imlias verslo įmones. Įgyvendinant projektą bus siekiama rekonstruoti ir suremontuoti LŽŪU pastatų patalpas, kurias reikės pritaikyti prie naujos įrangos ir studijų proceso.

Trečiasis projektas – tai Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Lietuvos veterinarijos akademijos vykdomas projektas „Gyvūnų sveikatingumo, mitybos ir gyvulinių žaliavų mokslo ir studijų infrastruktūros plėtra, mokslinio potencialo konsolidacija“. Projektui vadovauja prof. habil. dr. Antanas Sederevičius, projekto vertė daugiau kaip 30 mln. litų, įgyvendinamas 2009–2013 metais. Bus sukurtos Virusologinių, Mikrobiologinių, Parazitologinių, Histopatologinių tyrimų laboratorijos, Gyvūnų maisto žaliavų saugos ir kokybės tyrimų ir daug kitų laboratorijų, Gyvūnų mitybos ir biotechnologijų centras ir kiti tyrimų dariniai.

Taip pat vykdomas projektas asociacijos „Slėnis Nemunas“ veiklai stiprinti.

ML. *Tad traukinys pajudėjo ir jau pradeda įsibėgėti?*

A. Kusta. Gali kilti šių programų vykdymui reikiamų specialistų parengimo problemų. Ir štai dėl ko. Buvo labai užkelti reikalavimai doktorantūros rengimui, tad jau trūksta tuos reikalavimus atitinkančių mokslininkų. Šiemet penki disertacijas apsigynę jauni mokslininkai siekė podoktorantūrinei stažuotei gauti paramą dalyvaudami Lietuvos mokslo tarybos skelbtame konkurse – keturi iš maisto krypties, vienas – iš biomasės krypties. Tačiau paaiškėjo, kad nė vienas neatitiko naujų reikalavimų. Pernai ir užpernai, matyt, jų būtų pakakę, bet dabartiniai reikalavimai tokie, kad tiems mokslininkams nepakanka atitinkamo lygio publikacijų. Ligi šiol tiko straipsniai, išspausdinti ISI žurnaluose, o dabar šito maža, reikia, kad tie straipsniai būtų cituojami, o žurnalai turėtų citavimo indeksą. Visi penki jauni mokslininkai atsidūrė prie sudužusios geldos, jie negalėjo laimėti konkurso net stažuotei. Toks vertinimo nenuoseklumas smarkiai išderina padėtį. Pasikeitus situacijai mokslininkams tenka iš naujo prisiderinti prie sistemos, o tam reikia laiko. Nepadeda tokie dalykai ir mūsų slėniui, ir visam praktiniam šalies mokslui.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

MENININKO ASMENYBĖ

Žmonių veiduose ir kaukėse

Atkelta iš **1 p.**

tikresnės, gyvesnės ir už žmonių veidus. Kaukės nieko nesivaržo, žmogiškais kompleksais neužsikrėtusios, yra kokios yra. Dar daugiau, kaukės apdovanotos ir plačia žmogaus emocijų skale, sugeba ne tik gyventi savo slaptingą gyvenimą, bet ir keistis, mimikruoti, transformuotis netikėtais pavidalais ir net... virsti veidais. Tad kas yra kaukė ir kas yra veidas, ar tai nėra to paties daugialypio pasaulio skirtingi būviai, tarsi erdvėje ir laike kintančios formos, kuriose užkoduotas atitinkamas turinys? Savotiškas ėjimas Mobijaus juosta vis tolyn, neišvengiamai sugrįžtant į pradinį tašką. Gyvenimo pilnatvės žaismas, kartais komiškas, humoristiškas, aforistiškas, dramatiškas ar net tragiškas, kaip ir pati mūsų tragikomiška gyvensena – priklauso nuo to, kas vertina.

Daug kam Stasio Eidrigevičiaus kūryba atrodo labai lietuviška, bet ar nebus taip, kad lenkui ji nė kiek ne mažiau yra lenkiška, britui – angliška, o Tekančios saulės šalies žmonėms – japoniška? Veikiausiai taip ir yra. Atrodytų, kad dailininkas sąmoningai siekia išsivaduoti iš tautinę tapatybę prikišamai deklaruojančių ženklų ir pakyla į aukštesnę bendražmogiškų įvaizdžių erdvę. Beje, neprarasdamas savasties ir tapatumo, kurios visai nesibodi – priešingai, visada pabrėžia esąs lietuvis. O kad tuo didžiuojasi ne vien žodžiais, bet ir darbais, rodo jo pavardės rašyba, kuri visomis pasaulio kalbomis rašoma išdidžiai lietuviškai – Eidrigevičius. Nei galūnę nubraukia, nei mūsų abėcėlės raidės č atsisako. Ir niekas jam dėl to skalpo nelupa. Kam tikrai rūpi, perskaitys ir lietuviškai.

Žodžiu, mūsų dailininkas iš savo savasties nesistengia atmesti, ką su motinos pienu įsiurbė, bet pliusuoja, ką jam nuolat siūlo ir teikia greitai kintantis pasaulis. Ar ne tai ir norėjo pasakyti vienas japonų menotyrininkas, kuris lietuvio parodos „Dvidešimt metų su plakatu“ kataloge parašė: „Stasio kūryba – tai Lietuvos žemės ir Varšuvos vėjo mišinys“. Ko gero, tai ir yra modernumu prisotintas nacionalumas, sugebėjimas užsiauginti sparnus, neprarandant šaknų ir didžiuojantis turimu pošakniu, į kurį visados, net ir beprotiškiausiuose ieškojimuose, visada galima atsiremti.

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Kaukės objektai iš ciklo „Liūdesiai“ (kartonas, pastelė, medis, 1989–1990)

Paveikslo įtaiga padeda keisti gyvenimą

Mokslo Lietuva. *Gerbiamasis Stasy, kas Jūsų kūryboje yra ypatingo, svarbaus tarptautiniam vertintojui? Pasaulis Jus priima kaip didelį dailininką, menininką, kurio kūryba atliepia daugybės skirtingų žmonių lūkesčius. Lietuvoje turime daug gerų ir labai gerų dailininkų, bet jokia paslaptis, kad jiems sunku prasiveržti į platesnę tarptautinę erdvę. Priežastys įvairios ir, tikriausiai, ne visada lemia talento dydis, pagaliau juk neišrastos svarstyklės talentui pasverti. Atrodo, Jums nė kiek netrukdo tai, kad esate mažos tautos atstovas, gimėte Mediniškiuose, Pakruojo rajone, o augote Lepšių kaime prie Panevėžio. Neturėjote „stiprios rankos“, kuri Jus palaikytų ir kilstelėtų sunkiais gyvenimo ir kūrybinės veiklos momentais (kam iš kūrėjų jų nepasitaiko) ir daugybės kitų Jūsų kūrybos populiarumą paaiškinančių priežasčių, kurių visada taip ir knieti atrasti. Taigi kas Jus išskiria iš daugelio kitų dailininkų, juk taip pat palytėtų Mūzos ranka, bet gal ne taip maloningai?*

Stasys Eidrigevičius. Man pačiam atsakyti į šį klausimą gan keblu, juk negaliu pasakyti, kad viską lemia talentas. Kiekvienas dailininkas tiki turįs talentą, ir tai visai natūralu. Viskas priklauso nuo to, ką dailininkas turi pasakyti, kiek yra originalus ir kokią žinią neša. Labai svarbu ir kaip pasaulis priima jam siūlomus dalykus. Žmonės nėra akli, visų nepapirksi. Vieną, du ar kelis gali papirkti, bet ne visus.

Vyko knygos iliustracijai paskelbti tarptautiniai metai, paskui plakatui, ir jeigu gatvėje sutinku nepažįstamą žmogų, kuris didžiuojasi turįs namuose knygą su mano iliustracijomis, jam tai atrodo labai svarbu, reikšminga, tada susimąstau: ar tai nėra svarbiau už parodoje gautą premiją ar apdovanojimą? Juk tam žmogui mano iliustracijos nėra bežadės, bet prabyla, kalba į kūrybą įdėtos mano mintys ir jausmai, ir jam visa tai yra labai svarbu, su tomis mintimis jis gula ir keliasi. Štai tada pasijuntu to man nepažįstamo žmogaus gyvenimo dalimi.

„Mėlyna istorija“ (popierius, pastelė, 239 x 152,1995)

Kartą sutikau danų dailininkę Lone Moss, nedidukę kuklią merginą, kuri iš Kopenhagos atvažiavo į mano plakatų parodą Aarhus mieste. Per konsulatus ir ambasadas susirado mano adresą, parašė labai ilgą laišką. Rašė, kad vienas mano kūrinys padėjo jai susigrąžinti sveikatą. Ji sirgo psichine liga ir pamatė mano paveikslą, kuriame kūnas ant pagaliukų laiko savo galvą. Žiūrėdama į paveikslą mergina suprato, kad viskas priklauso nuo paties žmogaus, o ne nuo ko nors kito. Gal atrodo keista, kad paveikslas pakeitė visą jos tolesnį gyvenimą. Vėliau ši dailininkė parašė knygą, kurioje aprašė, kaip atgavo psichinę sveikatą, o jai didelį įspūdį padariusį mano darbą ji įtraukė į savo knygą kaip jos gyvenimo naują ir lemtingą atskaitos tašką.

Arba štai kitas atvejis. Amerikietė, save pristatanti esanti iš „skenduolių miesto“, t. y. Naujojo Orleano, kurio pastatus 2005 m. nuplovė ir su žeme sulygino pragaištingas uraganas „Katrina“, nusinešęs 1,5 tūkst. gyvybių, tai štai ši moteris mano darbus pristatinėjo tokiais žodžiais: „Tai dailininkas, kurio kūryba jaudina iki ašarų“. Klausiausi ir pagalvojau: žiūrėk tu man, amerikietė, visai iš kito pasaulio žmogus, o mano kūryba jos nepalieka ramybėje, jaudina. Ko gero, taip ir yra.

Vienai lenkei iš Helsinkio, darančiai plakatų parodas, nusiunčiau vieną savo kūrinėlį. Ji man atsiuntė laiškelį: „Kaip ir kiekvienas tavo darbas, taip ir šis pasiekia širdį“. Nei aš tą ponią pažįstu, nei ką, bet ji taip man parašė. Beje, tai buvo vienam žymiam japonų plakatistui, dizaineriui ir skulptoriui Shigeo Fukuda (1932–2009) skirtas mano darbas. Iš įvairių šalių pakviesti dailininkai kūrė *hommage* japonų menininkui atminti. Pavaizdavau žmogų be galvos, rūkantį cigaretę, o iš jos rūksta dūmas su žmogaus profiliu. Žmogaus nėra, o vis dėlto lyg ir yra.

Nacionalinėje dailės galerijoje atidaroma dailininko Stasio Eidrigevičiaus paroda „Veidas ant kaukės“. Sveikinimo žodį taria LR kultūros ministras Arūnas Gėlūnas, toliau iš dešinės – Nacionalinės dailės galerijos vadovė Lolita Jablonskienė, dailininkas Stasys Eidrigevičius, Lenkijos instituto direktorė Malgožata Kasner, Vilniaus miesto savivaldybės vicemeras Gintautas Babravičius, parodos kuratorė Milda Žvirblytė ir generalinio parodos rėmėjo draudimo bendrovės BTA direktoriaus pavaduotojas Vaidas Labanauskas

MENININKO ASMENYBĖ

ieškant universalių vertybių

Visa tai pasakodamas noriu pasakyti, kad skirtinguose kraštuose yra mano kūrybą suprantančių ir pamėgusių žmonių, jiems tos kūrybos reikia. 2010 m. gruodį Prancūzijoje išleista mano iliustruota knygelė vaikams, neseniai Bolonijos knygų mugėje sutikau jos leidėją, kuris nuoširdžiai džiaugėsi ta knyga. Tai vis savotiški liudijimai, kurie man labai brangūs. Su kai kuriais kraštais likimas manęs nesuvedė, o su tokiais kaip Japonija, JAV, Prancūzija, tam tikra dalimi Anglija užsimezgė gan glaudūs ryšiai. Kartais reikia mažo atsitiktinumo, kad paskui megztųsi ir kiti ryšiai. Nacionalinėje dailės galerijoje Vilniuje surengtos parodos „Veidas ant kaukės“ atidarymo išvakarėse iš Japonijos gavau elektroninį laišką, parašytą angliškai ir gan komplikuotai. Japonijoje esu dalyvavęs įvairiuose projektuose, o šiemet vykęs žemės drebėjimas, kiek supratau, sugriovė kai kurias vertybes, ir japonai kreipiasi su tam tikrais prašymais. Per kūrybą išeiname į glaudų žmogiškųjų santykių ryšį.

Stasys Eidrigevičius pasakodamas apie savo kūrinius kartais pasijunta tarsi diriguotų muzikiniam kūriniui

Nenori eiti su pulkais ir milijonais

ML. *Vadinasi, meninė kūryba kartais peržengia vien estetinius meninei kūrybai keliamus reikalavimus ir išeina į gerokai platesnius vandenis – nuo psichoterapijos pavieniam asmeniui iki bendražmogiškosios problematikos, jaudinančios jau ne atskirus žmones, bet ištisas tautas.*

S. Eidrigevičius. Aš tikiu, kad meno pašaukime labai svarbų vaidmenį atlieka terapija. Štai pavyzdys. Atvykęs gan atsitiktinai į Bolonijos tarptautinę vaikų knygų mugę, visai intuityviai patraukiau į Morandi muziejų (Morandi Museum). Dailininkas Giorgio Morandi (1890–1964) buvo labai kuklus ir nepaprastai paprastas tapytojas. Tapė paprastus butelius ir kitus stiklinius daiktus, bet tą darė labai šiltai, su išmanymu ir meile. Stebint jo darbus nereikia jokių papildomų aiškinimų ar užrašų. Viskas, ką knygų mugėje mačiau, man buvo labai komplikuota ir truputį vargino, o susitikimas su dailininko Giorgio Morandi kūriniais man suteikė tiek pasitenkinimo ir dvasios ramybės, kad nieko daugiau iš Bolonijos jau ir nelaukiau. Morandi kūryboje mačiau tiek šiltų jausmų, kad ir kitiems norėjau pasakyti: eikite ir žiūrėkite, šiame mieste jūs turite didelę meninę vertybę.

Tikrąja kūryba tiek daug galima žmonėms išreikšti, uždegti, duoti postūmio naujiems darbams. Bet žmonėms kartais reikia ir pasakyti, kur glūdi tikrosios vertybės. Aš taip pat kartais įsiklausau į kitų žmonių nuomonę, bet aklai nereikėtų klausyti. Jeigu žmogaus kitos estetinės pažiūros, tai galimi ir nusivylimai. Nemėgstu eiti ten, kur juda milijonai. Nenoriu eiti su pulkais, bet noriu turėti savo paties kelią.

ML. *Įsiklausote į savo paties vidinį balsą?*

S. Eidrigevičius. Kartą buvodamas Švedijoje nuėjau į paskutinįjį 1985 m. Švedijoje pastatytą Andrejaus Tarkovskio (1932–1986) filmą „Aukojimas“. Nebuvo to filmo vertimo, bet man ir nereikėjo – norėjau pažiūrėti Tarkovskį, ir man tai buvo įvykis. Kitą kartą man parodė į diskelį įrašytą to paties režisieriaus filmą, jame buvo skaitomas nuostabus eilėraštis. Dieve, kaip tokių eilėraščių reikia, kaip žmogaus siela pasiilgsta tikro meno, poezijos! Dabar nėra tokių filmų, kuriuose būtų tikros poezijos, kilnių jausmų, nes daugiausia ekranuose matome brutalią prievartą ir kraujo latakus.

Arba štai neseniai matytas dokumentinis filmas apie kino režisierių Sergejų Paradžanovą (1924–1990), iš kurio galima buvo sužinoti kai kurių biografinių naujienų apie šį stebėtiną kūrėją. Dar mano studijų metais Vilniuje eidavome žiūrėti Paradžanovo filmų, šiek tiek jų buvo galima pamatyti. Atmintyje išliko beveik nejudantys paveikslai, tas pasaulis, kuris traukė, kvietė su savimi. Aš randu peno būtent tokiose vertybėse, o ne masiniuose renginiuose, į kuriuos plūsta minios.

ML. *Modernumui, tikram ar tariamam, neteikiate pirmenybės?*

S. Eidrigevičius. Šiuolaikiniame gyvenime yra puikių dalykų, bet nenoriu eiti į pasaulį, kuris brukamas per prievartą ir kuris manęs visai nejaudina.

Liūdnojo veido riteris – kaukė ar veidas?

ML. *Esate labai įvairus savo kūryboje, o pradėjus apie ją galvoti, pirmiausia atmintyje atgyja liūdnas veidas ir labai išraiškingos akys. Kartais nėra paprasta pasakyti, ar tai žmogaus veidas, ar kaukė? Per spaudos konferenciją prieš parodos atidarymą Jus fotografuodamas pastebėjau, kad save daug kur ir tapote. Tas pats veidas, tik įvairiai perteikiamas įvairiuose kūriniuose. Esate Liūdnojo veido riteris, nors gyvenime šmaikštaujate, gali atrodyti, kad esate linksmuolis, pokštininkas?*

S. Eidrigevičius. Viskas taip ir yra. Tai tarsi mano gyvenimo dienoraštis, kuriame esama tam tikros gelmės, skonio, rafinuotumo, o kartais vien sausų faktų: pabuvojau, nuėjau, pažiūrėjau...

ML. *Su publika bendraudamas juk nebandote nei savo kūrybos analizuoti, nei dėstyti gilių dalykų apie meną. Net ir apie savo gyvenimo lūžius, Jums poveikį padariusius įvykius juk nekalbate. Slepiatės už savo paties susikurtos kaukės? Ir šiandien kalbėjote per spaudos konferenciją: Milda pasakė tą ir tą, o Lolita tą...*

E. Eidrigevičius. O ponia Lolita Jablonskienė, Nacionalinės galerijos direktorė, dabar štai sėdi prie kito stalelio ir netyčia girdi, ką čia mes kalbame. (Juokiasi).

ML. *Mielai pakviestume ponią Lolitą prisijungti prie šio pokalbio, bet štai ji kratosi, rodo ženklus, kad jos neliestume... Tačiau gal iš tų labai paprastų ir kasdienių buities dalykų, įvykių nuotrupų vėliau gal ir gimsta tie kūrybiniai impulsai, kurie padeda suvokti ir įprasminti būtį?*

S. Eidrigevičius. Gal ir gimsta, šito negaliu paneigti.

Ieško paprastumo, stiebiasi į jį

ML. *Todėl ir noriu suvokti, kiek Jums svarbus kasdienio gyvenimo faktas, kartais visai paprastas, lyg ir nereikšmingas? Banalūs įvykiai, atrodytų, nieko nekeičiantys amžinybėje, išnyksiantys istorijoje, nebent papildo rutininių įvykių tėkmę.*

„Keleivis“ (popierius, pastelė, 239 x 152, 1995)

S. Eidrigevičius. Visame savo gyvenime siekiu paprastumo, paprastos kalbėsenos su žmonėmis. Ieškau to paprastumo, einu į jį. Kartais net ir nerandu, bet jaučiu esant jį kažkur šalia.

ML. *Gal tai visai natūrali reakcija į dramatiškai keistą mūsų visų gyvenimą, kai įprastos vertybės tarsi netenka vertės, o juk jomis buvo grindžiamas mūsų tėvų, apskritai vyresnės kartos žmonių gyvenimas. Reakcija į mūsų gyvenamojo meto dramatizmą, kurio apraiškų tiek daug Jūsų kūryboje? Beje, tą gyvenimo dramatizmą suvokiate intuityviai ar mąstydamas?*

S. Eidrigevičius. Kada menininkas iš tiesų gyvena? Tada, kai turi tikrų sumanymų. Labai žymus JAV gyvenęs lenkų rašytojas Ježis Kosinskis (Jerzy Kosiński, tikra pavardė – Józef Lewinkopf, 1933–1991) buvo labai populiarus ir plačiai žinomas, daugelio premijų laureatas, apdovanotas įvairiais garbės vardais, Lenkijos Pen klubo prezidentas ir panašiai. Ir staiga J. Kosinskis nusižudo. Kaip dažniausiai tokiais atvejais būna, atsirado „žinovų“, tvirtinusių, kad rašytojas išseko, nebeliko naujų idėjų ir tai jam buvo nepakeliama.

Iš asmeninės patirties žinau, kad net jei naują eskiziuką nešiojuosi savo bloknote, ši būsimo kūrinio užuomazga mane jau palaiko, suteikia jėgų ir noro gyventi. Naujos mintys, idėjos ir yra pats dailininko stuburas, kurios jį palaiko. Tos idėjos gali būti įgyvendintos, gali taip ir likti eskizu bloknote – tas visai nesvarbu.

Šiandien žurnalistams pasakojau apie savo sukurtą ir Vilniuje eksponuojamą skulptūrą „Kultūros ir mokslo rūmų antena“. Teko dvidešimt metų laukti, kol ji buvo atlieta iš metalo. Man buvo vis žadama: tu tik kurk, daryk, o aš tau atliesiu... Artėjo mano parodos Vilniuje atidarymo metas ir pats sau tariau: viskas, pakaks, visas savo santaupas atiduosiu, bet skulptūra turi būti atlieta. Kol pats neužsiėmiau, tikriausiai dar tiek pat būtų tekę laukti. Ir dar dvi skulptūros šiuo metu atliejamos.

Apie įtakas

ML. *Kokią įtaką Jums daro meno kritikai? Kokių šalių meno kritika Jums daro įspūdį ir kokių šalių kritikai Jums įspūdžio nedaro?*

S. Eidrigevičius. Labai gražus klausimas. Žinomas italų meno istorikas Vitorio Sgarbi (Vittorio Sgarbi), pasižymėjęs skandalistas ir labai originalus meno tyrinėtojas, parašęs apie 60 knygų apie meną, žodžiu, didelė italų meno „galva“, 1990 m. į mano parodos katalogą parašė nedidelį, bet taiklų ir prasmingą straipsnį. Jame labai tiksliai ir apibūdinta, kas yra kūrybos procesas ir apskritai kūryba. Man atrodė, kad tai mano kūrybai apibūdinti labai tinkamas aprašymas, todėl nutariau į 20 kalbų tą V. Sgarbi kūrinėlį išversti. Užsakiau šį darbą vertėjams, paskui atskirų savo paveikslų fone tą tekstą išrašiau įvairiomis pasaulio kalbomis, taip pat ir lietuvių kalba. Tris tokio pobūdžio paveikslus eksponuoju ir Vilniaus parodoje, tiesa, tekstui panaudojau Vincento van Gogo laiškus, rašytus 1890 metais.

Turiu pasakyti, kad Vitorio Sgarbi toli gražu ne visiems pageidaujantiems dailininkams lengva ranka savo tekstus rašo. Kai mano darbus eksponavusi italų galerija kreipėsi į V. Sgarbi, prašydama apibūdinti kūrybą, tai jis pirmiausia atėjo susipažinti su mano darbais. Pasižiūrėjo ir nieko nepasakęs išėjo. Po kiek laiko vėl atėjo,

■ Nukelta į **15 p.**

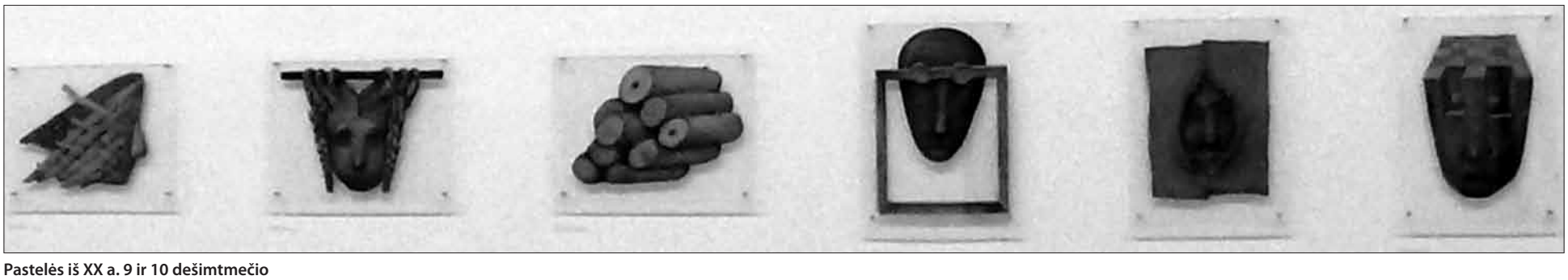

Pastelės iš XX a. 9 ir 10 dešimtmečio

SUKAKTIS

Lesios Ukrainkos (1871 02 25–1913 08 01) jubiliejui

Lesia Ukrainka

Natalija ŠERTVYTIENĖ
Vilniaus ukrainiečių draugijos pirmininkė

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ
Lietuvių ir ukrainiečių istorikų asociacijos prezidentė

Nuotraukos iš asmeninio dr. A. Vasiliauskienės rinkinio

Eiles skaito poetas, vertėjas Vladas Braziūnas. Pirmoje eilėje sėdi iš dešinės: Natalija Šertvytienė, Igoris Ivanecas, Ričardas Šertvytis, Ingrida Šertvytytė, Aleksandras Melnykas ir Ukrainos ambasados Lietuvos Respublikoje laikinasis patikėtinis dr. Sergejus Popykas

XIX–XX a. pradžioje ukrainiečių literatūros žemyne iškilo trys viršukalnės, trys asmenybės – Tarasas Ševčenka (1814–1861), Ivanas Franko (1856–1916), Lesia Ukrainka (Larisos Kosač-Kvitkos slapyvardis, 1871–1913). Birutė Masionienė (1940–1996), įvardijusi juos viršukalnių ir gelmių poetais, pabrėžė jų reikšmę ir pasaulinės literatūros raidai. 1988 m. redakcinė komisija parengė ir išleido Pasaulinės literatūros bibliotekos 66 knygą, skirtą Tarasui Ševčenkai, Ivanui Franko ir Lesiai Ukrainkai. B. Masionienė parengė paaiškinimus ir parašė apžvalginį straipsnį „Viršukalnių ir gelmių poetai“.

Vilniaus ukrainiečių draugija (pirmininkė gydytoja Natalija Šertvytienė) 2011 m. vasario 25 d. Tautinių bendrijų namuose surengė poetės 140-ųjų gimimo metinių paminėjimą. Natalija Šertvytienė detaliai ir jautriai kalbėjo apie poetę, jos gyvenimą, veiklą, kūrybą. Pasiremdami N. Šertvytienės moksliniu pranešimu pateiksime kai kuriuos duomenis.

Olgos Dragomanovos (Olenos Pčilkos) ir Petro Kosač šeima

Olena Pčilka (Bitutė)

Olga Dragomanova-Kosač (pseudonimas Olena Pčilka) buvo itin veikli, stipri ir be galo darbšti moteris. Visiems savo šešiems vaikams ji tapo gyvenimo pavyzdžiu, mokė, ko verta siekti, ką veikti. Lesiai buvo net per daug tos globos ir kontrolės. Tačiau tai buvo būtina – mama neleido nė minutės galvoti, kad ji serga. Motina neleido vaikų į mokyklą – mokė pati ar samdė mokytojus.

Olena Pčilka – pirmoji žurnalistė Ukrainoje, Mokslų akademijos narė, pirmoji įsteigė almanachą moterims, Kovelyje įkūrė skaityklą ir teatrą, pati rašė pjeses, statė jas, rinko aktorius. Kolodiažne organizavo renginius Tarasui Ševčenkai, kurie tapo tarsi religinėmis šventėmis.

Olga Dragomanova kilusi iš žinomos turtingos inteligentų šeimos, labai mylėjo paprastus kaimo žmones, džiaugėsi, kad jie kalba ukrainietiškai ir sakė, kad ši kalba atsigaus ir įsitvirtins tik tada, jei ir inteligentija ims kalbėti ukrainiečių kalba. Ji pati nešiojo ukrainietiškus tautinius drabužius, siekė išsaugoti liaudies kūrybą.

Olena Pčilka viena pirmųjų pradėjo rinkti folklorą, siuvinėjimų raštus, išleido albumus. Lesios sesuo Oksana, sekdama motinos pavyzdžiu, išleido siuvinėjimų albumą iš Kijevo, Poltavos regionų.

Olena Pčilka – pirmoji vaikų poetė, išleidusi knygas vaikams. Todėl dažnai ji įvardijama tik kaip vaikų poetė, visai neminint ir neskaitant kitų darbų. Olgos Dragomanovos genų turėjo visi jos vaikai, o ji gebėjo jiems perduoti darbštumą, atsakingumą, pareigingumą ir meilę savo kraštui, tautai, meilę kiekvienam žmogui – ypač reikalingam pagalbos.

Petro Kosač

Olgos Dragomanovos vyras Petro Kosač buvo teisininkas. Lesia tėvui tapo mylimiausiu vaiku – ir charakteriu ji buvo panašiausia į ramaus būdo tėvą. Petro Kosač daug dirbo, globojo silpnuosius, gynė kaimiečių reikalus dėl žemės, mėgo meno žmones, juos kviesdavosi į namus, rėmė finansiškai. O Lesios gydymui, vežiojimui po kurortus negailėjo jokių pinigų.

Tokioje šeimos aplinkoje visiems vaikams buvo gera bręsti ir augti dvasiškai. Visi 5 vaikai, išskyrus Lesę, turėjo aukštąjį išsilavinimą. Tačiau ir be aukštojo mokslo baigimo dokumento Lesios išsilavinimas buvo reto lygio. Ji susirašinėjo su žymiausiais Europos humanistais. Būdama 19 metų su vyresniu broliu parašė „Rytų tautų istorijos vadovėlį“, kuris buvo išleistas, o dabar leidimas pakartotas.

Lesia mokėjo 10 kalbų – puikiai kalbėjo. 1909 m. mirus tėvui, kai šeima nebeturėjo pajamų, ji užsidirbdavo iš vertimų. Tai ir buvo jos pragyvenimo šaltinis, atėmęs daug jėgų ir laiko, neleidęs atsidėti literatūrinei kūrybai.

Lesios broliai ir seserys

Michailas Kosač (1869–1903)

Vyresnysis Lesios brolis Tartu universitete baigė matematiką-ir fiziką. Dėstytojavo Charkovo universitete, vokiečių kalba rašė mokslo darbus iš matematikos ir fizikos sričių, žinomas literatas: poetas, prozaikas, folkloristas, pasirašinėjęs Michailo Obačnyj slapyvardžiu. Jo žmona Oleksandra Sudovščikova irgi buvo rašytoja (pseudonimas Grycko Hryhorenko).

Olga Kosač-Kriviniuk (1877–1945)

1877 m. Kosačių šeimoje gimė dukra Olga (ją vadino Lilia) – būsimoji medikė. Ji baigė aukštuosius moterų medikių kursus Peterburge ir sugrįžo į Kijevą. Tačiau jos vyras Michailo Kriviniuk pateko į valdžiai nepatikimų asmenų sąrašą, buvo atleistas iš Kijevo universiteto ir negavo teisės mokytis carinės imperijos aukštosiose mokyklose. Tada jie išvyko į užsienį – į Lvovą (Halyčyna), vėliau į Prahą. Čia jiems gimė sūnus, ir Olga sugrįžo į Kijevą. 12 metų dirbo gydytoja Lacmanska Kamianka, o 1924 m. atvykusi į Kijevą dirbo ukrainiečių kalbos mokytoja. Ji žinoma kaip vertėja, pasirašinėjusi Olesios Zirkos (zirka – žvaigždė) slapyvardžiu. Rusų, prancūzų, lenkų, čekų, anglų, skandinavų rašytojų literatūros kūrinius vertė į ukrainiečių kalbą taip praturtindama Ukrainos literatūrą.

Be to, Olga Kosač-Kriviniuk buvo kruopšti pedantė, surinko šeimos archyvą, Lesios Ukrainkos rankraščius: juos susistemino ir išsaugojo. Ji pirmoji Lesios darbų bibliografė. Prasidėjus represijoms, Olga kartu su seserim Izidora 1944 m. pabėgo į Prahą, vėliau jos pateko į Vokietiją, į Augsburgo DP stovyklą. Čia 1945 m. Olga Kosač-Kriviniuk mirė.

Oksana Kosač (1882–1975)

Šeimos tėvui Petro gavus kitas pareigas, Kosačių šeima 1879 m. atvyko į Lucką. 1882 m. Kosačių šeima apsigyveno netoli Kovelio esančiame Kolodiažne. Tais pačiais metais jiems gimė ketvirtas vaikas – Oksana. Ji mokėsi Belgijos Politechnikos institute Lježe. Kaip ir visi vaikai šeimoje pasižymėjo literatūriniais gebėjimais. Parengė ukrainiečių diasporos vaikams vadovėlį (išleistas Slovakijos leidykloje). Oksana Kosač mirė Prahoje 1975 m.

Mykola Kosač (1884–1937)

Jauniausias Lesios brolis – Mykola. Nors įsigijo žemės ūkio specialisto išsilavinimą, tapo agronomu, tačiau gyveno irmirė labai vargingai – visą turtą buvo išdalijęs vargšams. Jam mirus, visi kaimo žmonės surinko pinigų laidotuvėms.

Izidora Kosač (1888–1980)

Šeštas vaikas Olgos Dragomanovos ir Petro Kosač šeimoje – jauniausioji dukra Izidora (Dora), kuri tapo žymia mokslininke augalų selekcijos srityje. 1930 m. sovietų valdžia areštavo jos vyrą Jurijų Borisovą. Antrą kartą jis areštuotas 1938 m. ir mirė Sibiro lageryje. 1937 m. buvo suimta ir Izidora, tačiau 1939 m. paleista. Ji sakiusi, kad ją išgelbėjęs Lesios vardas. Siekdama išvengti represijų, kartu su Olga, 1944 m. iš Kijevo išvažiavo į Lvovą, paskui Prahą, Augsburgą. Iš čia pasiekė Ameriką. Mirė Amerikoje 1980 m.

Lesia Ukrainka

1871 m. vasario 25 d. (senuoju stiliumi 13 d.) Olgos Dragomanovos ir teisininko Petro Kosač šeimoje Novograd Volynskij (tada Zviagel) gimė dukra Larisa – antras vaikas šeimoje. Larisa buvo pusantrų metų jaunesnė už brolį Michailą, tad jie abu labai draugavo ne tik vaikystėje, bet ir vėliau.

1880 m. buvo išspausdintas pirmas Larisos eilėraštis „Nadija“. Tad Lesios Ukrainkos balsas suskambo praėjus beveik 20-čiai metų po T. Ševčenkos mirties. Po metų, t. y. 1881 m., Lesia susirgo tuberkulioze. 1883 m. jai buvo padaryta pirmoji operacija. Vėliau, po daugelio operacijų, Lesia save vadins chirurgijos manekenu.

1884 m. Lvovo žurnale „Zoria“ pirmą kartą pradėti spausdinti eilėraščiai, pasirašyti Lesios Ukrainkos pseudonimu.

Apie 1887 m. Lesė buvo atvykusi gydytis į Druskininkus, 1888 m. važiavo gydytis į Odesą, o grįžusi 1888–1889 m. į Kijevą aktyviai dalyvavo ukrainiečių jaunimo literatūrinio būrelio „Plejada“ veikloje. 1891 m. pirmą kartą išvažiavo į užsienį – Lvovą (Halyčyną) ir Vieną – Austriją. Susipažino su Ivanu Franko ir kitais Halyčynos veikėjais. Lvove 1893 m. pasirodė pirmasis jos poezijos rinkinys „Ant dainų sparnų“.

Lesia susirašinėjo su savo dėde Mychajlo Dragomanovu, gyvenusiu Bulgarijoje, o 1894–1895 m. visus metus gyveno pas jį Sofijoje. Mychajlo Dragomanovas – Kijevo universiteto profesorius, žinomas eruditas, istorikas, publicistas, politikas, dėl savo veiklos ukrainofilų gretose buvo priverstas emigruoti. Emigracijoje redagavo ukrainiečių leidinius. Jis laikomas vienu svarbiausiu to meto Bulgarijos žmonių. M. Drogomanovas turėjo didelę įtaką Lesiai. Dėdei mirus, Lesia paliko Bulgariją.

1896 m. Lesia Ukrainka parašė pirmąją pjesę „Žydra rožė“, o 1898 m. Kijeve vykusiame jubiliejiniame renginyje, skirtame Naujosios literatūros šimtmečiui, pasakė įspūdingą kalbą.

Po kojos operacijos 1899 m. išleidžiama antra Lesios Ukrainkos poezijos rinktinė „Godos ir svajonės“. Tais pačiais metais ji skaitė literatūrinius pranešimus Kijevo literatų-artistų draugijoje, o 1900 m. eilėraščius skaitė Tartu universitete.

Po operacijų Bulgarijoje Lesia grįžo labai sustiprėjusi, tačiau Minske pustrečio mėnesio iki mirties slaugydama tuberkulioze susirgusį poetą Sergijų Meržinską – pirmąją meilę, pati užsikrėtė. Priežiūra kainavo daug sveikatos – tai liudija gražios draugystės pavyzdį. Sergijus Meržinskas mirė 1901 m.

1901 m. Lesia atvyko į Bukoviną. Čia jai organizuojami vakarai, Lesia susipažįsta su garsiais literatais, paruošia ukrainiečių kalba kai kuriuos Markso ir Engelso veikalus ir rašo seseriai, kad ši „nauja Evangelija“ nesuprantama jos protui. Bukovinoje išleidžiama trečioji jos poezijos rinktinė „Atsiliepimai“ (1902).

1902–1903 m. Lesia Ukrainka gydėsi San Reme (Italijoje), buvo Šveicarijoje. 1903 m. atvyko į Poltavą ir dalyvavo atidengiant Ivano Kotliarevskio paminklą. Blogėjant sveikatai išvyko į Kaukazą. Ten gydėsi ir dirbo dvejus metus (1903–1905), parašė daug poemų.

Grįžusi į Kijevą, aktyviai užsiėmė visuomenine veikla (1906–1907): organizavo bibliotekas, steigė literatūrinius būrelius. Už tokią socialdemokratinę veiklą 1907 m. Lesia Ukrainka ir jos sesuo Lilia areštuojamos. Kadangi itin pablogėjo Lesios sveikata, ji paleidžiama.

1907 m. Lesia ištekėjo už teisėjo Klemento Kvitkos. Nors Lesios motina ir labai nenorėjo šių vestuvių – matė, kad K. Kvitkai rūpi būti tik Lesios šlovės spinduliuose. Tas greitai ir išaiškėjo, nes K. Kvitka nesirūpino Lesios slaugymu. 1907 metais Lesia paskutinį kartą apsilankė Kolodiažne ir išvažiavo gydytis į Krymą. Čia parašė poemą „Kasandra“.

Lesia Ukrainka su K. Kvitka išleido folkloro leidinį. Folklorą ji rinko iš kobzarių – užrašinėjo jų dainuojamas dūmas (tai dainuojamoji istorija: viena dūma – valandos ir daugiau trukmės). Ji surinko ne tik žodžius, bet ir fonografu (tada dar buvo labai sudėtinga) 1908 m. kartu su vyru užrašė dūmų melodijas ir išvažiavo į Telavį (Kaukazas).

K. Kvitka buvo išsiųstas dirbti į Gruziją. Lesia gyveno su juo, tačiau 1909 m., mirus tėvui Petro Kosač, jai itin paūmėjo liga.

Mirus tėvui Lesia gyveno labai vargingai, tad itin daug vertė, nes reikėjo užsidirbti pragyvenimui. Įvairiausių dokumentų vertimai atimdavo daug laiko, todėl Lesia negalėjo viso laiko skirti kūrybai.

1909–1910 m. gydėsi Egipte, kur parašė poemą „Giria“. Vasarą grįžo į Gruziją, 1911 m. žiemą vėl išvažiavo į Egiptą. Grįžusi į Kijevą, čia neužsibuvo – vyko į Kutaisį. 1912 m. Kutaisyje parašė poemą „Akmeninis šeimininkas – Donžuanas“.

Nuo 1912 rudens iki 1913 m. pavasario – vėl Egipte. Parašė paskutinę didelę dramą „Orgija“.

1913 m. gegužę paskutinį kartą atvyko į Kijevą. Literatų klube Lesios laukė didžiulis pagerbimas. Iš čia ji išvažiavo į Kutaisį. Bet Lesios Ukrainkos sveikatos būklė jau tapo kritiška.

Tai buvo labai nelaimingas žmogus. Jausdamasi labai blogai, likusi viena be priežiūros, ji kvietėsi į pagalbą motiną ir seserį Izidorą. Liepos mėnesį jos pervežė Lesią į Suramį, ir čia ji mirė. Lesiai į pagalbą skubėjo ir sesuo Olga, tačiau nebespėjo. Lesia Ukrainka mirė ant motinos rankų tuo metu, kai jos sesuo Izidora geležinkelio stotyje pasitiko seserį Olgą.

Lesia Ukrainka mirė Gruzijoje, Suramyje, 1913 m. rugpjūčio 1 d. Jos palaikai rugpjūčio 9 d. buvo atvežti į Kijevą. Nors į laidotuves susirinko minios žmonių, valdžia uždraudė visas kalbas. Lesia Ukrainka palaidota Kijeve, šalia mylimiausio brolio Michailo, tėvo, vėliau – 1930 m. čia buvo palaidota ir jos motina Olena Pčilka.

Lesia Ukrainka keliavo po įvairias gydyklas: pabuvojo Kryme, Kaukaze, Austrijoje, Italijoje, gydėsi ir

Ukrainos ambasados Lietuvos Respublikoje laikinasis patikėtinis dr. Sergejus Popykas (dešinėje) ir Daugailių mokyklos bičiulių pirmininkas Antanas Vilūnas Vilniaus ukrainiečių draugijos patalpose (Tautinių bendrijų namai, Raugyklos g. 25)

Druskininkuose. Iš šių kelionių ji papildė ukrainiečių literatūrą tų kraštų gyvenimo, peizažo, kultūros motyvais. B. Masionienė rašė: „Ugnis, kylanti į viršūnes, į dangų (prasminė vertikalė), kūrybos sparnai, polėkių, energijos sparnai, keliantys žmogų aukštyn, prie idealo – šie įvaizdžiai teikia L. Ukrainkos lyrikai nepaprastos įtampos, dvasingumo".

Iš Lesios Ukrainkos kūrybos

Lesios kūrybos esmė, kaip sakė Natalija Šertvytienė, poetės teiginys – keičiasi žmonės, laikas, problemos, o jausmai visad išlieka tie patys.

Kaip jau minėta, pirmąjį eilėraštį „Nadija" parašė, kai jai buvo devyneri – 1880 m. Lesios Ukrainkos pseudonimu 1884 m. eilėraščiai buvo išspausdinti Lvovo žurnale „Zoria". Pirmasis Lesios Ukrainkos rinkinys „Dainų sparnais" išleistas 1893 m.

Ji kūrė gilios minties socialinę, politinę ir filosofinę lyriką. L. Ukrainka kūryboje prabilo apie kūrėją menininką, kuris, kaip ir Prometėjas, negaili savęs, kovoja ir nesitaiksto su padėtimi, nepaisant savo asmeninių kančių – jos poezija šviesi, viltinga.

L. Ukrainka parašė poetines dramas „Apsėstoji" (1905), „Kasandra" (1907), „Kruviname lauke" (1909), „Akmeninis svečias" (1912) ir kt., poemą „Izolda Baltarankė" (1912). Kūrybos viršūne laikoma poetinė drama – fejerija „Girių giesmė" (1911), kurią rašydama autorė, pasak jos pačios, negalėjusi naktį miegoti, dieną – valgyti. Pjesėje veikia gamta ir žmogus, čia keliami ir šiandien aktualūs žmogaus požiūrio į gamtą klausimai. Pjesės finalas – simboliška gėrio ir grožio pergalė, iškovota kančios ir gyvybės kaina.

L. Ukrainka, kaip rašė B. Masionienė, prabilo apie didžiąsias vertybes, jų hierarchiją, apie sunkų žmogaus kopimą viršūnių link, apie tiesos, gėrio ir grožio nemirtingumą.

Vilniaus ukrainiečių draugijos renginys

Vilniaus ukrainiečių draugija (pirmininkė gydytoja Natalija Šertvytienė), kaip jau minėta, 2011 m. vasario 25 d. Tautinių bendrijų namuose surengė poetės 140-ąsias gimimo metines. Minėjime dalyvavo ir lietuvių poetai Vladas Braziūnas, Jonas Endriukaitis, Antanas Vilūnas, dr. Aldona Vasiliauskienė. Renginį vedė N. Šertvytienė, pristačiusi sudėtingą Lesios Ukrainkos gyvenimą, jos kūrybą. N. Šertvytienės pranešimas buvo iliustruojamas vaizdine medžiaga iš 2007 m. jos organizuotos literatūrinės ekskursijos į Voluinės kraštą, Lesios Ukrainkos muziejų, kitas su ja susijusias vietas. Be to, Vilniaus ukrainiečių draugijos pirmininkė N. Šertvytienė 2006 m. organizavo literatūrinę kelionę į Druskininkus, skirtą Lesiai Ukrainkai. Šiose kelionėse dalyvavo nemažai lietuvių.

L. Ukrainkos kūrybą skaitė Aleksandras Melnykas (Oleksandr Melnyk), Orestas Pankivas (Orest Pankiv), Olga Kasjanova, Vasilijus Kapkanas (Vasilij Kapkan), Jurijus Pankivas (Jurij Pankiv), Anatolijus Karpjakas (Anatolij Karpjak).

Kaip Lesios Ukrainkos posmai skamba lietuvių kalba, susirinkusieji galėjo išgirsti straipsnio autorės skaitomo 1898 m. sukurto eilėraščio „Ukrainiečių literatūros šimto metų jubiliejui".

Poetas, ukrainiečių poezijos į lietuvių kalbą vertėjas Vladas Braziūnas, paveiktas kelionės į Druskininkus, perskaitė eilėraštį, skirtą L. Ukrainkai. Šį Jurijaus Bondario (Jurij Bondar) į ukrainiečių kalbą išverstą eilėraštį perskaitė N. Šertvytienė.

Neseniai į ukrainiečių draugiją įsijungęs Lietuvos rašytojų sąjungos narys Ivanas Gažymonas (Ivan Gažymon) paskaitė savo sukurtų posmų, gitara grojo ir dainavo Jurijus Čiornyj (Jurij Čiornyj).

Ukrainos ambasados Lietuvos Respublikoje laikinasis reikalų patikėtinis dr. Sergejus Popykas džiaugėsi prasmingu renginiu, dėkojo organizatorei, kalbėjo apie esantį ir nenykstantį tautos elitą, kurio dalimi esame kiekvienas. Renginio pabaigoje jis įteikė ambasados padėkos raštus ir pasveikino su jubiliejais Ivaną Gažymoną (švenčiantį 80-metį), Jurijų Pankivą (70-metį) ir Halyną Frolovą (60-metį, raštą mamai perduos duktė).

Po renginio bendravimas dar ilgai tęsėsi prie suneštinio vaišių stalo: buvo skaitomi eilėraščiai, skambėjo dainos.

Mokslo Lietuva

Gerbiami skaitytojai, laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti ne tik pašto skyriuose, bet ir internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt. Taip pat galima prenumeruoti prekybos centrų MAXIMA XX ir MAXIMA XXX informacijos skyriuose.

Mylinti ir dvasinga šeima – stipri valstybė Lietuva

Kun. doc. dr. Kęstutis RALYS

Šeima kaip pirminis socialinis institutas, vykstant esminėms pastarųjų metų Lietuvos visuomenės transformacijoms, patiria ryškių pokyčių. Keičiantis visuomenės struktūrų funkcionavimo principams ir santykiams, turintiems trumpalaikių ir ilgalaikių pasikeitimų dimensijos, kinta ir šeimos funkcijos. Keičiasi šeimos vaidmuo visuomenėje bei individo gyvenime. Šeimos kitimo tendencijos glaudžiai siejasi su istorine ir kultūrine šalies, tiek emigracijos, o kartu integracijos į pasaulio bendruomenę raida.

Pasiremdamas seru Edvardu Barnetu Teiloru (Edward Burnett Tylor) pateiksiu tokią kultūros sampratą, susijusią su istorine žmogaus patirtimi:

„Kultūra, suprantama plačiąja etnografine prasme, yra ta kompleksinė visuma, kuri apima žinias, tikėjimą, meną, moralę, teisę, papročius ir visus kitus gebėjimus bei įpročius, įgytus žmogaus, kaip visuomenės nario. Kultūros padėtis įvairiose žmonijos visuomenėse, kiek ją galima tyrinėti bendraisiais principais, yra dalykas, kurį galima tyrinėti kaip žmonių minties ir veiklos dėsnius." (Prof. G. Kvieskienė, 2003). Tačiau kaip su dvasia, kuri pripildo žmogiškąjį vidinį pasaulį? Apie šiandieną gražiausiai atsako mūsų popiežius Benediktas XVI: „Laiko ženklai parodo, kaip viskas pasikeičia, tačiau lyg ratu sugrįžta į dvasinį pasaulį, ką žmogus turi ne tik išgyventi, bet ir patirti. Galima sakyti – pereiti per gyvenimo ugnį, būti nuskaistintas. " („Pasaulio šviesa", 2011).

Kultūros sąvoka glaudžiai siejasi su visuomenės sąvoka, kuri apibrėžiama kaip žmonių grupė, turinti bendrą tėvynę, saistoma jos ekonominio ir socialinio išsivystymo. Taigi, siejamabendros istorijos.

XX amžiuje Lietuvos istorija paženklinta dviem pasauliniais karais, okupacija, kovomis dėl nepriklausomybės. Visi šie procesai atsispindi šeimos gyvenime. Per palyginti trumpą laikotarpį (dviejų kartų gyvenimą) Lietuvos šeima patyrė daug pokyčių.

XX a. pradžioje Lietuvoje vyravo agrarinė kultūra, kuri darė didelę įtaką šeimos kūrimo taisyklėms, gyvenimo joje tvarkai, ryšių su bendruomene palaikymui, priklausomybės laipsniui. A. J. Greimas pažymi, kad lietuvių bendruomenė savo gyvenimą organizavo metų laikų sekos ritmu, tolygiai atlikdama juos lydinčius darbus ir šventes (A. J. Greimas, 1993). Natūralu, kad žmogaus gyvenimas susietas su gamta, jos dėsniais, istorine etnografine praeitimi, formavo aiškias dvasines orientacijas ir šeimos gyvenime. Šiuo periodu vyravo patriarchalinės šeimos modelis, su aiškiai paskirstytais moters ir vyro vaidmenimis. Vyras – tėvas – pirmiausia šeimos rūpintojas, materialių gėrybių kūrėjas, šeimos saugotojas. Moteris šeimoje pirmiausia – motina, prižiūrėtoja, auklėtoja, ugdytoja, tradicijų nešėja ir puoselėtoja. Stiprūs ryšiai tarp kartų, „kai kelios kartos „sėdi" tame pačiame daikte" (Sauka D., 1982). Šeimos kūrimas ir egzistavimas paremtas materialinių vertybių ir turto kaupimu, jo išsaugojimu vaikams. Tėvai siekia užtikrinti vaikų materialinę gerovę ir nepriklausomybę. Tokios šeimos gyvenimo modelio pavyzdžių gausu ir to meto lietuvių literatūroje (Žemaitės, Vaižganto, M. Valančiaus, A. Baranausko, Maironio, Lazdynų Pelėdos ir kt.). Šiuo metu stipri Bažnyčios kaip moralės normų saugotojos įtaka visuomeniniame gyvenime. Anksčiau

apie skyrybas susituokę asmenys negalvojo, nes tai buvo nenormalu, nemoralu. Meilės vienas kitam klausimas dažnai virsdavo santuokine pagarba, kuri buvo laimingo šeimyninio gyvenimo pagrindas ar net idealas.

Pirmoji nepriklausomybė suteikė galimybes ne vienam bežemiui pradėti savo gyvenimą iš naujo. Prakutę valstietijos atstovai stengėsi bent vieną vaiką iš gausios šeimynos išmokslinti, suteikti tvirtesnį pagrindą gyvenime.

Vidutiniškai per parą Lietuvoje

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gimė	82	84	83	84	86	89	96	100
Mirė	113	112	113	120	123	125	120	115
Susituokė porų	44	47	52	55	58	63	66	56
Išsituokė porų	29	29	30	30	31	31	28	25
Imigravo	14	13	15	19	21	24	25	18
Emigravo	19	30	42	43	35	38	47	60

Sovietinės okupacijos pradžia pirmiausia sudavė smūgį privačiai nuosavybei. Nacionalizacija paveikė visą Lietuvos visuomenę. Žmonės, netekę nuo amžių branginto turto – žemės, prarado pastovumo jausmą. Represijos, trėmimai, emigracija išardė ne vieną šeimą. Lietuvoje likę žmonės buvo priversti prisitaikyti prie laikmečio tvarkos. Prasidėjo jaunimo migracija į miestus, nes ten galima buvo lengviau pasislėpti nuo represijų, užsidirbti pragyvenimui. Nors visuomenėje dar liko stiprūs giminystės, šeimos ryšiai, tačiau jie vis menkėjo. Sovietinė sistema darbą valstybei pavertė aukščiausia dorovine norma. Visuotinis nepriteklius (užtenka prisiminti „deficito" laikus) dvasinius žmonių poreikius pakeitė vien materialinių gėrybių siekiais. Pasikeitė tradicinės vyro ir moters funkcijos šeimoje. Moters, jai tapus „socialistinio darbo" įrankiu, kaip motinos vaidmuo susilpnėjo, miestuose praktiškai išnyko. Vaikai auklėjami ir ugdomi valstybinėse įstaigose, kur apie lietuviškų tradicijų puoselėjimą ar perdavimą negalima net galvoti. Svetimos kultūros „primetimas" vaikystėje turėjo didelės įtakos šeimos institutui. Šiuo laikotarpiu padaugėjo mišrių santuokų.

Bažnyčios vaidmuo tautos gyvenime pamažu silpnėjo. Sovietinės sistemos veikla buvo nukreipta prieš tikėjimą, prieš bažnyčią. Lietuvių visuomenė priėmė taisyklę, kad „autoritetas – tai valdžia, kuri viską kontroliuoja, o norėdamas užsitikrinti sau gerovę, turiu ją, valdžią, kažkaip „apeiti"" – per ateitininkų stovyklą pastebėjo Vysk. Gintaras Grušas. Kitaip tariant, valdžia trukdo asmens gerovei, jos negalima pakeisti, bet ją galima „apeiti".

Antroji nepriklausomybė atvėrė duris į pasaulį. Pirmieji metai, sunkūs ekonominiu požiūriu, privertė jaunus žmones atidėti šeimos kūrimą vėlesniems laikams. Į Lietuvą plūstelėjo naujos, nežinomos informacijos srautas. Moterų nepriklausomybės deklaracijos rado atgarsį iki tol uždaroje visuomenėje. Per žiniasklaidos priemones skleidžiama informacija pasirodė patraukli ir priimtina jaunajai kartai. Jaunimas pasidavė viliojančiai perspektyvai pamatyti pasaulį ir emigravo iš šalies. Lietuvą pasiekė „seksualinės revoliucijos" atgarsiai. Ypač sustiprėjo moterų finansinė–ekonominė nepriklausomybė.

Šiuo laikotarpiu Lietuvoje įvyko didelės šeimos transformacijos. Vis daugiau moterų ryžtasi auginti vaikus vienos be vyro, populiarėja gyvenimas nesusituokus, šeimos ryšiai praranda savo esmę. Šalis išgyvena laikmetį, kai asmeniniai individualūs poreikiai iškeliami į pirmą vietą. Šiandien populiari partnerystės sutartis prioritetu laiko finansinius įsipareigojimus, o tai ne kas kita, kaip atskiro individo asmeninių interesų užtikrinimas. Žmonių gyvenimo trukmė padidėjo, o jų ekonominė priklausomybė nuo kitų sumažėjo, todėl vedybos visam gyvenimui daliai individų pasidarė nebūtinos. Dėl to atsirado įvairių šeimos formų: šeimų be vaikų, vienos motinos ar tėvo su vaikais šeimų, įvaikių ir įtėvių ar sugyventinių šeimų. Kartais šiandiena užtenka tik „pragyventi" kurį tai laiką. Galėtume rimčiau panagrinėti ir labai rimtus išgyvenimus, emigraciją.

Labai aiškūs skaičiai parodo šių dienų esamą situaciją. Lietuvos visuomenės brandumas ir stabilumas priklausys nuo tvirtos, dvasingos ir išgyvenančios Dievo meilės, sukuriančios gražią, bet tvirtą, dvasingą bendruomenę. Nuolat apie Dievišką gailestingumą ir tvirtumą bei pagalbą šeimai kalbama vyskupų paraginimuose, laiškuose šeimoms, tačiau manau, kad tai duos gerų vaisių ateičiai, jei širdyje bus atrasta atjauta ir meilė vienas kitam bei gailestingumas žmogui, kaip asmenybei. Manau, kad tik bendromis pastangomis subsidiarumo principu, būtų galima viską, ypač emigraciją, pakeisti į dar gilesnį Valstybės ir Bažnyčios bendradarbiavimą. Labai daug kalbama, tačiau virš visko turi pasijausti dvasiška bendrystė.

Geriausias gyvenimo ir bendrystės modelis – tai kiekvieno žmogaus tikėjimas ir meilė Dievui, patriotiškumas ir meilė Tėvynei Lietuvai, o ypač vienas kitam. Turime visi kartu stiprinti dvasingumą visuomenėje, bendruomenėje, kaip popiežius Benediktas XVI pasakytų: „Pasaulis nušvis Dieviška palaima ir Šviesa".

ATMINTIS

Kaip paminėsime dviejų baltų tautų milžinų 300-ąsias gimimo metines?

Gothardo Fridricho Stenderio litografinis atvaizdas

Jono Ivanausko nuotraukos

Paminklinis biustas poetui Kristijonui Donelaičiui Gumbinėje pastatytas 2004 metais (skulptoriai Nikolaj Tiščenko ir Vitalij Chvalej)

Jonas IVANAUSKAS

Artėja 2014-ieji – jubiliejiniai metai, kai sukanka 300 metų nuo grožinės latvių literatūros pradininko Gothardo Frydricho Stenderio gimimo. Tais pačiais metais sukanka 300 metų, kai Lazdynėliuose (dabartinėje Rusijos Federacijos Kaliningrado srityje) gimė lietuvių grožinės literatūros pradininkas, poetas, liuteronų kunigas Kristijonas Donelaitis. Gal būtų tikslinga 2014 metais ir Lietuvoje, ir Latvijoje, taip pat ir Prūsijoje, Kristijono Donelaičio gimtinėje, ir gyventose vietose surengti paminėjimo renginius dviems iškiliems baltų tautų milžinams – Kristijonui Donelaičiui ir Gothardui Frydrichui Stenderiui?

Kunigas ir mokytojas

Gothardas Frydrichas Stenderis – vokiečių tautybės liuteronų teologas ir švietėjas, latvių rašybos ir pasaulietinės grožinės literatūros kūrėjas, pirmosios latvių kalbos gramatikos autorius. Gimė 1714 m. rugpjūčio 27 d. Lašų kunigo dvare. Kilęs iš senos Sėlijos (Latvija) kunigų šeimos. Pirmąjį išsilavinimą Gothardas Frydrichas gavo iš tėvo, Lašų parapijos kunigo, vėliau mokėsi Bauerio vokiečių mokykloje, kur ypatingai domėjosi lotynų kalba. 1736–1739 m. G. F. Stenderis studijavo teologiją, senąsias kalbas ir retoriką Jenos ir Halės universitetuose Vokietijoje. Grįžęs į Latviją dirbo namų mokytoju Lielbėrstėlėje ir pasinėrė į matematikos mokslų studijas. 1742 m. jį paskyrė mokyklos vadovo padėjėju Jelgavos mieste. 1744–1752 m. ėjo kunigo pareigas Lindės–Birzgalės parapijoje ir ėmė domėtis latvių kalba. 1752 m. sudegė jo gyvenamasis namas, o epidemijos metu prarado visus savo naminius gyvūnus. 1753–1759 m. kunigavo Žeimelio liuteronų parapijoje prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Kuržemės hercogystės sienos. Čia jis sunkiai susirgo ir nutarė atsisakyti parapijos kunigo pareigų. 1759 m. su šeima išvyko į Vokietiją. Iki 1763 metų dirbo mokytoju Helmštete, realinės mokyklos rektoriumi Kenigsluteryje, tačiau kilus konfliktui su įstaigos valdyba, atsisakė pareigų ir persikėlė į Kopenhagą, kur buvo paskirtas geografijos profesoriumi. Danijos karalius Frederikas V (1723–1766) davė užduotį – pagaminti milžinišką 23 pėdų skersmens gaublį. Šią užduotį G. F. Stenderis įvykdė garbingai – dar iki šių dienų Danijoje saugomi du jo pagaminti gaubliai. Danų geografai labai gerai vertina G. F. Stenderio geografijos žinias. Tuometinėms G. F. Stenderio pažiūroms didžiulę įtaką darė masonų filosofija. Į masonų eiles jį įtraukė Kuržemės dvarininkas, baronas, diplomatas ir literatas (turėjęs 36 tūkstančių knygų kolekciją) Johanas Albrechtas fon Korfas (1697–1766).

1765 m. G. F. Stenderis grįžo į Kuržemę. Iki amžiaus pabaigos dirbo kunigu Sunakstės ir Serpilio parapijose, užsiėmė mokslais, susirašinėjo su St. Peterburgo mokslų akademija. Per šį 30-ties metų laikotarpį (1766–1796) parašė savo didžiąją dalį knygų.

Kultūrinio gyvenimo autoritetas

Visą gyvenimą G. F. Stenderis domėjosi naujausiomis mokslo ir literatūros vystymosi kryptimis bei pasiekimais, buvo XVIII a. kultūrinio gyvenimo autoritetas. Jo literatūrinė veikla plati ir įvairiapusė – rašė lotynų, vokiečių ir latvių kalbomis. Iliustravo savo spausdinamų knygų titulinius lapus vario ir medžio raižiniais. Tarp religinio švietimo knygų ypač populiarios tapo „Svēti stāsti“ („Šventi apsakymai“) – 1756 m., vėliau – „Mazā bībele“ („Mažoji biblija“) – 1790 m.

G. F. Stenderis laikomas ir latviškos pasaulietiškos grožinės literatūros pradininku. Jo pirmoji pasaulietiško turinio knyga „Jaukas pasakas un stāsti“ („Gražios pasakos ir pasakojimai“) buvo išspausdinta 1766 m.

Šis kūrėjas taip pat prisidėjo prie liaudies švietimo vystymosi, sudarė progresyvaus tipo latvių abėcėlę „Jauna ABC un lasīšanas mācība“ („Naujoji ABC ir skaitymo mokymas“) – 1782 m., pirmąją iliustruotą abėcėlę „Bildu ābice“ („Paveikslų abėcėlė“) – 1787 m. Pradėjo plėtoti latviškąją mokslinę terminologiją, parašė pirmąją mokslo populiarinimo knygą latvių kalba – „Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas“ („Didelės gudrybės knyga apie pasaulį ir gamtą“) – 1774, 1796 m. Knyga atspindi to meto mokslų išsivystymo lygį. Atskirame skyriuje pateiktos odės.

Pati reikšmingiausia G. F. Stenderio veikla – kaip kalbininko. Jis parašė naują papildytą latvių kalbos gramatiką „Neue vollständigere lettische Grammatik“ („Naujoji papildyta latvių gramatika“) – 1761, 1763 m. Po leidinio „Lettische Gramatik“ („Latvių gramatika I–II“) 1783 m. sekė „Lettisches Lexikon“ („Latvių Leksikonas I–II“) – 1789 m., kuris ilgą laiką buvo išsamiausias latvių-vokiečių ir vokiečių-latvių žodynas.

Anapilin iškeliavo 1796 m. gegužės 17 dieną. Ant jo antkapio Sunakstės kapinėse užrašyta: *Sche aprakts G. F. Stenders Latwis, dzim. 1714, mir. 1796, ar savu gaspazchu* (Čia palaidotas G. F. Stenderis, Latvis, gim. 1714, mirė 1796, ir jo žmona).

Savo požiūrį į knygas, jų prasmę ir reikšmę G. F. Stenderis atskleidė savo eilėraštyje „Knygos“:

Gerbiamosios nuotakos,
Knygos mano mielosios!
Jūsų kalbos, jūsų žinios
Padeda man mokytis.
Jos pamoko, ko nežinau,
Tiesiai pasako, jei spėti bandau,
Mano protą apšviečia,
Mano širdį linksmina.

Kiekvienas lapas, kurį skaitau,
Tarsi saldus gurkšnelis
O kas gi man – vienas mąstau –
Skirs tiek gerų žodelių.
Žemė, Dangus ir Dievo žodis,
Garbė ir Laimė, Dora ir Protas,
Tai jūsų gimta kalba,
Tai ir išmintis tikra.
Ach, jūs – mano mergužėlės,
Knygos mano mieliausios,
Jūs mano sielos kibirkštėlės
Ir turtas pats brangiausias.

Knygos liks didžiausias lobis,
Man Dangaus Aukštybių duotas
Semtis malonu išties
Jūsų giliosios išminties.

Lietuvoje palikti pėdsakai

Kadangi 1753–1759 m. Žeimelyje kunigavo Gothardas Frydrichas Stenderis, pabandėme jo pėdsakų paieškoti Lietuvoje šiomis dienomis. Saulėtą kovo 25-osios dieną pravėriau Žeimelio Žiemgalos muziejaus duris. Muziejaus direktorius Pranas Razgus su malonumu pabuvo gidu. Pirmiausia muziejuje apžvelgėme stendą, skirtą įžymiajam kunigui, pirmosios latvių kalbos gramatikos autoriui. Tarp kitko, didžiąją dalį knygos G. F. Stenderis parašė kunigaudamas Žeimelyje. Aplankėme buvusius kunigų (pastorato) namus, kurie užkaltais langais tarsi slepia savo ilgametę įvairiabriaunę istoriją. Miestelio centre stovinti Liuteronų evangelikų bažnyčia, tebeveikianti kaip maldos namai, skaičiuojanti savo trečią šimtmetį, atrodo gana įspūdingai. Paklausinėjome vietinių gyventojų, ar jie žino, kas buvo G. F. Stenderis – beveik visi žinojo, kad jis buvo liuteronų kunigas ir gyvendamas Žeimelyje parašė pirmąją latvių kalbos gramatiką. Tik kada tai buvo, nelabai tiksliai žinojo. Nebėra to laikmečio reliktų, kadangi daugumą Žeimelio medinių namų sunaikino 1888 m. kilęs gaisras, o mūrinių nedaug tuo metu ir tebuvo.

Būrų poetas

Lietuvių grožinės literatūros pradininkas, liuteronų evangelikų pastorius Kristijonas Donelaitis gimė laisvųjų valstiečių šeimoje 1714 m. sausio 1 dieną Lazdynėliuose, Gumbinės apskrityje, Mažojoje Lietuvoje.

Apie 1731 m. įstojo į Karaliaučiaus Knypavos katedros mokyklą, kurią baigė 1736 m. Tais pačiais metais įstojo į Karaliaučiaus universiteto Teologijos fakultetą. Studijuodamas taip pat mokėsi kalbų – hebrajų, graikų, lotynų, prancūzų ir kitų. Jo profesoriai buvo vyskupas Jonas Jokūbas Kvantas (Johann Jakob Kvandt, 1682–1772), rūpinęsis lietuvišku giesmynu, biblijos vertimu ir leidimu, istorikas Danielius Enrikas Arnoldtas (Daniel Heinrich Arnoldt, 1727–1799) ir lietuvių kalbos seminaro vedėjas Pranas Albertas Šulcas (Franz Albert Schultz, 1692–1763). Baigęs universitetą, 1740 m. buvo paskirtas į Stalupėnus kantoriumi – mokytojo

Kristijonas Donelaitis

padėjėju. 1740–1742 m. – Stalupėnų mokyklos muzikos mokytojas ir choro vedėjas, nuo 1742 m. – mokyklos vedėjas (rektorius). Nuo 1743 m. iki mirties – Tolminkiemio klebonas. Pastatė mokyklą, klebonų našlių namą, perstatė kleboniją, bažnyčią.

Laisvalaikiu rašė eiles lietuvių ir vokiečių kalba, komponavo muziką, meistravo barometrus, muzikos instrumentus, optinius prietaisus. Pirmieji du poeto gyvenimo Tolminkiemyje dešimtmečiai buvo nepalankūs jo kūrybiniam darbui. Daugiau laiko skirti kūrybai trukdė įtempti santykiai

su vietos valdžia. Jį jaudino tautiškai mišrios šeimos (tuo metu Tolminkiemyje gyveno tik ketvirtadalis lietuvių, didžiąją dalį gyventojų sudarė vokiečiai, prancūzai ir kitų tautybių žmonės), slėgė parapijos administravimas, klebonijos ūkio reikalai.

Literatūrinį darbą K. Donelaitis pradėjo apie 1740–1743 m. Išlikusios šešios pasakėčios, spėjama, parašytos ankstyvuoju kūrybos laikotarpiu: „Lapės ir gandro čėsnis“, „Rudikis jomarkininks“, „Šuo Didgalvis“, „Pasaka apie šūdvabalį“, „Vilks provininks“, „Aužuols gyrpelnys“ (apie 1750–1760 m.). Pasakėčias L. G. Rėza paskelbė rinkinyje „Aisopas, arba pasakos“ 1824 m. Tai pirmieji originalūs šio žanro kūriniai lietuvių literatūroje. Be ezopinių, K. Donelaitis naudojo tautosakinius ir originalius siužetus. Pasakėčios emocingos, su ilgais, tam laikmečiui būdingais moralais. K. Donelaitis sukūrė eiliuotą pasakojimą „Pričkaus pasalai apie lietuvišką svodbą“, eilėraščių vokiečių kalba (žinomi trys). Išliko jo laiškai J. G. Jordanui (MII, 1 lietuvių, 1 vokiečių kalba), įrašai gimimo metrikų knygose (1743–1754 m., 1757–1770 m., 1774–1779 m., vokiečių kalba), žemių separacijos (bendrų ganyklų likvidavimo) bylos dokumentai (1775–1778 m.), mokyklų vizitacijos, bažnyčios statybos, parapijos administravimo raštai (1756–1767 m.), autobiografinio ir dalykinio pobūdžio „Žinios“ (1773–1779 m.), skirtos būsimam Tolminkiemio klebonui, brošiūra apie separacijos naudą (1769 m., vertimas iš vokiečių kalbos). Daug betikslio laiko sugaišo ir sveikatos bei nervų jam sugadino teisminiai ginčai su vietos amtmonu Teofiliu Ruigiu, kuris įvairiomis gudrybėmis norėjo pasisavinti geriausius bažnyčios jurisdikcijai priklausančius derlingos žemės plotus.

Anapilin Kristijonas Donelaitis iškeliavo 1780 m. vasario 18 d., palaidotas Tolminkiemio bažnyčioje. L. Rėza rašo, kad jis mirė „branginamas savo viršininkų, mylimas savo parapijiečių ir gailimas savo draugų“.

Pažymėtina poeto draugystė su Jonu Gotfridu Jordanu (Johann Gottfried Jordan) – Įsruties, vėliau Valtarkiemio kunigu, superintendantu. Jis buvo 39 metais jaunesnis už K. Donelaitį. Su juo poetas susipažino gyvenimo pabaigoje, susirašinėjo vokiškai ir lietuviškai. K. Donelaičiui mirus, jo žmona Ana Regina perdavė kunigui Jordanui poeto rankraščius, kurie vėliau pateko į L. Rėzos rankas.

Pagrindinį savo kūrinį, poemą „Metai“, K. Donelaitis rašė 1765–1775 m., tiksli data nėra žinoma. Autorius pavadinimus davė tik atskiroms poemos dalims: „Pavasario linksmybės“, „Vasaros darbai“, „Rudenio gėrybės“ ir „Žiemos rūpesčiai“. Išliko dviejų pirmųjų dalių autografai ir visų dalių J. Hohlfeldto nuorašas, saugomas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Pats K. Donelaitis savo kūrybos nespausdino. Pavadinimą „Metai“ pirmą kartą pavartojo profesorius Liudvikas Rėza (1776–1840) pirmajame parengtame K. Donelaičio poemos leidime 1818 m. L. Rėza poemos dalis sutrumpino, suredagavo, sujungė į vieną kūrinį ir išleido kartu su vertimu į vokiečių kalbą.

Įžanginame žodyje Liudvikas Rėza rašė: „Mūsų poetas, kuris sugeba panaudoti visus lietuvių kalbos resursus, stebina kalbos žinovus išraiškos dailumu, jėga ir žodingumu. Šiuo atžvilgiu kūrinys turi klasikinę vertę ir yra tobulas pavyzdys lietuvių tautai. Jo kalba kaip upė išsilieja galingu srautu, nesulaikomu nei šiurkščios elizijos, nei stamantraus žodžio, ir nejučiomis pagauna skaitytoją. Kas užgimė dvasios gelmėje, lengvai ir maloniai sklinda iš lūpų. Viskas mąstyta ir pasakyta grynai lietuviškai, ir žinovui belieka džiaugtis“.

Poemoje vaizduojamas Rytų Prūsijos lietuvių valstiečių gyvenimas. Joje K. Donelaitis sukūrė ryškius baudžiauninkų, kaimo buities, papročių vaizdų, lyrinių gamtovaizdžių paveikslus, pirmuosius lietuvių literatūroje groteskiškus dvarininkų šaržus, nevengė hiperbolizavimo, satyros, humoro. K. Donelaitis kėlė prigimtinės žmonių lygybės idėją, aukštino darbą, dorą, žadino lietuvininkų (būrų) tautinę savimonę, tautiškumą gretino su dorybėmis. Poemai būdinga krikščioniška, liuteroniškos pakraipos pasaulėjauta, pamokomoji didaktika, sodri, vaizdinga ir žodinga kalba. Ji parašyta toniniu ir metriniu hegzametru, pėdoje kirčiuojant tik ilgąjį skiemenį. Poema „Metai“ išversta į vokiečių, anglų, švedų, čekų, vengrų, latvių, rusų, baltarusių, lenkų, gruzinų, ukrainiečių, armėnų kalbas.

Talkadienis Tolminkiemyje

Kiekvienas lietuvis, gerbiantis savo krašto istoriją, kultūrą, kalbą nuo kūdikystės neatskiriamai susijęs su lietuvių grožinės literatūros pradininku, klasiku Kristijonu Donelaičiu ir jo poema „Metai“, todėl, drįsčiau teigti, yra garbės reikalas dalyvauti kasmetinėje pavasario talkoje Tolminkiemyje – poeto Kristijono Donelaičio kunigavimo vietovėje.

Tiesa, tos žemės istorija gana sudėtinga, išnyko mūsų brolių baltų prūsų tauta, kuri narsiai kovėsi už savo tikėjimą, nenorėdama prarasti gamtiškosios ir dvasinės savasties. Čia pat Lietuvos pašonėje, atlaikę įvairiausias praėjusių amžių katastrofas, išliko šios unikalios baltų tautos ženklai: pilių griuvėsiai, virš kurių sienų gali suskaičiuoti ne vieną dešimtį gandrų lizdų. Visoje šio krašto atmosferoje tvyro jos prūsiškoji, vokiškoji ir slaviškoji istorinė dvasia. Todėl šiandien šiame krašte visur neramu, jaučiama įtampa ir, sakyčiau, kažkiek nesaugu.

Į Tolminkiemį 2010 metų gegužės paskutinįjį šeštadienį keliavau su Šiaulių donelaitininkų draugija, kuriai vadovauja kultūros entuziastė Izolina Lingienė. Po visų ilgų pasienio ties Kybartais procedūrų mūsų virš 50 žmonių grupė žvalgėmės pro langus, stebėdami, kiek pasikeitė senoji Prūsija, vieniems per metus, kitiems per ilgesnį laiką. Aš priklausiau antrajai grupei, todėl nesumerkdamas akių dairiausi pro viteberyškus užrašas „Tollmingen“, nors paskutinis traukinys pro Tolminkiemį, ar kaip vietiniai gyventojai dabar vadina „Čistyje Prudy“ (*Чистые Пруды*), pravažiavo 1973 metais. Grįžtame į bažnytėlę, kur ruošiasi koncertuoti mažieji Karaliaučiaus lietuviukai. Skambėjo širdžiai mielos lietuviškos dainos.

Buvo malonu pasižvalgyti po Tolminkiemį užkopus į apžvalgos aikštelę bažnyčios bokšte, iš kur matosi aplink sus autobuso langus, stengdamasis suvokti, kuo alsuoja senoji prūsų žemė, per kurią 1973–1975 m. teko vaikščioti sovietų kareivio batais. Todėl sugrįžti į tuos laikus buvo ypatingai smalsu. Neužilgo pasiekėme Tolminkiemį, kur

Tolminkiemio Liuteronų evengelikų bažnyčia 2010 metų gegužės 29 dieną

prie 1979 m. restauruotos evangelikų liuteronų bažnytėlės vyko mūsų talka. Sovietmečio sąlygomis tai buvo unikalus, gal net vienintelis, atvejis, kai buvo atstatyta bažnyčia. Be abejo, jei ne mūsų įžymiojo poeto pasaulinį mastą pasiekusi šlovė, to padaryti tuomet nebūtų pavykę.

Vieni dalgiu mosuodami, kiti rankomis žoles ravėdami, pasklidome po šventorių ir senąsias kapinaites. Kadangi visi sutartinai ir noriai dirbome, po gerų dviejų valandų darbai buvo baigti. Apžiūrėjome miestelį, kur gatvės išgrįstos akmenimis, o ant senosios geležinkelio stoties sienos – stūksantys tankūs miškai ir daugybė gandralizdžių – tai reiškia, kad oras K. Donelaičio kunigavimo vietovėje labai švarus.

Lazdynėliai – antrasis mūsų kelionės tikslas. Šalia paminklinio akmens,žyminčio, kur, kaip spėjama, yra gimęs poetas Kristijonas Donelaitis, auga beveik trys šimtai ąžuolų, skirtų grožinės lietuvių literatūros klasiko atminimui. Aplink vien lubinai, kaip buvo ir beveik prieš keturiasdešimt metų, kai Lietuvoje tuo metu lubinai augo tik Dzūkijos miškuose. Dabartiniai šeimininkai ne itin domisi žemdirbyste – važiuodami pakelėse matėme gana daug dirvonuojančių laukų.

Gumbinė. Miesto centre – paminklas Kristijonui Donelaičiui, toks pat pagarbos vertas ženklas, kaip ir paminklas Gusevo – Gumbinės išvaduotojui, Sovietų Sąjungos didvyriui S. I. Gusevui, tik paminklas poetui mieste tegyvena kelerius metus, o paminklas užkariautojui pastatytas prieš keliasdešimt metų.

Ragainė. Aplankėme bažnytėlę, kur kunigavo pirmosios lietuviškosios knygos autorius Martynas Mažvydas ir laisvalaikiu 1547 m. parašė pačią pirmąją knygą lietuviškai.

Važiuodami toliau jau matėme vingiuojantį Nemuną. Pakeliui užsukę į Tilžę, apžiūrėjome rašytojo, filosofo Vydūno namus ir grįžome į Lietuvą.

Gumbinė – antra mano gimtinė

1973–1975 m. tarnavau sovietinėje armijoje Gumbinės mieste (dabartinėje Kaliningrado srityje), o pastaraisiais metais su Šiaulių donelaitininkų klubu vykstu į pavasarines talkas Tolminkiemyje. Ir šis mano eilėraštis, rašytas 2009 m. gegužės mėnesį, yra skirtas Prūsijai, poetui Kristijonui, talkadieniams ir beveik prieš keturis dešimtmečius įsirėžusiems į mano dvasią ir atmintį prisiminimams:

Gumbinė – mano antra gimtinė

Balandžio žibutėmis lyja rausvai
melsvu vaivorykštės taku.

Prie vieno kelio ąžuolai sutūpę, prie
kito – beržai sidabryja,
O kriaušė kardinolo mantijos spalvos žiedus saujomis dalija
Gumbinėje artilerijos diviziono kario – seržanto žingsnio taktu.

Ir žiedai kvepėdami nevysta gyvenimo genio margumo sūkuriuos,
Ir į širdį ilgesio valandomis sugrįžta alsiuos atminimų vakaruos.
Gumbinė – tai žali Medžiai, rašiau užsikniaubęs prie stalo tada,
Ir bėgo Mažvydo maldos Ragainės pievomis, Nemuno žemupiuos.

Tiesa, jos manęs netrikdė, guodė ir gaubė dievai, dievokšniai kiti,
Tik suvirpindavo jausmus pavadinimai lietuvio ausiai mieli.
*Lazdynėliai skambėjo deimantinio varpelio garsu, o prie Tecnerio**
Paminklavietės mėlynžiedžiai lubinai žydėjo vasaros metu.

Tąsyk Tolminkiemio bažnytėlė kantriai laukė savo valandos,
Apie jos esmę, reikšmę ir savimonę kelios kartos giedos.
O mielojo kunigo klavesinas vakaroti sukvies ir iš mūsų
Įkalbiausias „Metus“ nagrinės ir taikai T. Ruigį pakvies.

O žvaigždės spindės, kaip ir Pričkaus ar K. Bradūno laikais,
Ir jų švelniai jautrus mėlynumas mūsų baltiškas sielas sužeis,
Ir iki kito talkadienio alkakalnio akmeniui veidą aidu nušveis,
O senieji Prūsų kriviai Likimo Žirgui kalavijo prasmę atskleis.

Likimo Žirgas galvą aukštai iškels, ir jo išdidus krestelėjimas
Į mūsų orumą pasibels bei sumaištį mitinėje erdvėje sukels:
Kaip vikriai ir apdairiai nusileisti iš plačiojo Dangaus Aukštybių
Į šią protėvių žemę suteikiant sau ir aplinkiniams meilę, ramybę.

Liuteronų evangelikų kunigų (pastorato) namai, pastatyti 1860 metais, iki 1949 metų tarnavo dvasininkų reikmėms, vėliau juose veikė vaikų darželis. XX amžiuje prie liuteronų evangelikų bažnyčios veiklos daug prisidėjo vyskupas Erikas Lejeris (1906–1951), išdirbęs Žeimelyje daugiau nei 20 metų. Jis buvo ne tik pastorius, bet ir aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje: latvių pradžios mokykloje dėstė tikybą, rengdavo įvairias išvykas, ekskursijas. Bažnyčios teritoriją aptvėrė tvora. Kai Joniškio evangelikų liuteronų bažnyčia buvo paversta grūdų sandėliu, vėlesniais metais malūnu, vyskupas parašė laišką Stalinui, už tai buvo ištremtas į Sibirą, kur po dvejų metų ir iškeliavo į Anapilį. Jau Nepriklausomos Lietuvos laikais gatvelė prie bažnyčios iki buvusių kunigų (pastorato) namų pavadinta vyskupo Eriko Lejerio vardu

Vietoje pabaigos

Tų dviejų garbių kultūros milžinų – Kristijono Donelaičio ir Gothardo Frydricho Stenderio – gyvenimo ir veiklos brydė, gyvuojanti jau tris šimtmečius, nusitęsė per visas tris baltų šalis – Prūsiją, Lietuvą ir Latviją, kaip mūsų giminiškumo ir dvasinio artumo įrodymas. Per visą savo gyvenimą Kristijonas Donelaitis nebuvo susitikęs su Gothardu Frydrichu Stenderiu, kaip nebuvo susitikęs ir su Senojo (taip dar Latvijoje yra vadinamas Gothardas Frydrichas) Stenderio sūnumi – vokiečių tautybės latvių rašytoju Aleksandru Johanu Stenderiu (1744–1819), kuris 1770–1772 m. studijavo Karaliaučiaus universiteto Teologijos fakultete. K. Donelaitis gyveno gan uždarą parapijos dvasininko gyvenimą. Grožinių kūrinių jis nespausdino, todėl visas bendravimas su bendraminčiais vyko laiškais. Kadangi jų abiejų įnašas į savo tautų kultūrą išskirtinai vertingas, kodėl mums jų veiklos tinkamai neįvertinus ir nesuartinus jų dabar, XXI amžiuje?

Apžvalgą apie G. F. Stenderį ir jo eilėraštį „Knygos“ į lietuvių kalbą išvertė Dzintra Elga Irbytė

---

* Leipcigo universiteto profesorius Fransas Oskaras Tecneris (Tetzner, 1863–1919) K. Donelaičio gimtinėje, Lazdynėliuose 1896 m. balandžio 8 d. atidengė paminklinį akmenį bei perskaitė savo sukurtą eiliuotą tekstą, kuriame K. Donelaitį pavadino „Poetų karaliumi“ – žvaigžde, nušvietusia lietuvių literatūros padangę. Jo pastatytas paminklas išliko iki II pasaulinio karo.

TARPTAUTINIAI RYŠIAI

Kristijonui Donelaičiui skirtas renginys Tauragėje

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ
Kaliningrado srities Uljanovo (Kraupiško) vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja

Tauragės, nuo kurios į pietus prasideda skalvių žemė ir Mažoji Lietuva, viešojoje bibliotekoje organizuotas įdomus renginys. Jame dalyvavo svečiai iš Kaliningrado: poetas Borisas Bartfeldas, rašytojas Olegas Gluškinas, okeanologas Jemeljanas Jemeljanovas, lietuvių kalbos mokytoja Rūta Daujotaitė-Leonova. Iš Vilniaus atvyko architektas dr. Napalys Kitkauskas, istorikas, enciklopedininkas dr. Algirdas Matulevičius, iš Kauno – VšĮ Karaliaučiaus lietuvių bendruomenės pirmininkas Sigitas Šamborskis.

Bibliotekos darbuotoja Vilija Užmiškienė pristatė garbius svečius, sakydama, kad turbūt pirmą kartą Tauragės skaitykloje susirinko tiek daug mokslo daktarų.

Artėja lietuvių grožinės literatūros pradininko Kristijono Donelaičio 300-osios gimimo metinės. Pirmą kartą Tauragėje lankėsi Napalys Kitkauskas, daktaras, architektas restauratorius, inžinierius-statybininkas, kultūros ir visuomenės veikėjas, kurį su Karaliaučiaus kraštu sieja K. Donelaitis. Jis visą gyvenimą jaučia Tolminkiemio trauką. Svečias prisiminė mokyklinius metus, kai mokėsi Utenoje ir susipažino su poeto kūryba.

N. Kitkauskas papasakojo apie Tolminkiemio memorialo projektavimo ir kūrimo eigą, kai bažnyčia buvo atstatyta nuo pamatų, ekspozicijos įrengimą, poeto palaikų identifikavimą ir palaidojimą bažnyčios kriptoje. Visa tai atsispindi knygoje „Kristijono Donelaičio memorialas Tolminkiemyje“ (2001), kurią parašė kartu su žmona Laimute Kitkauskiene. Joje išspausdinti įvairūs dokumentai, raštai, laiškai, dienoraščių fragmentai, pasakojama apie du K. Donelaičio giminės palikuonis, gyvenančius Vokietijoje.

N. Kitkauskas yra K. Donelaičio draugijos pirmininkas, laikraščio „Donelaičio žemė“ vienas steigėjų ir autorių. Svečias priminė, kad artėjant poeto jubiliejui sudaryta programa, todėl bus ir renginių, ir leidinių. Renginys Tauragėje – vienas pirmųjų artėjančios šventės akcentų. N. Kitkauskas susirinkusiems papasakojo apie Valdovų rūmų atstatymą. Architektas išleido knygas „Vilniaus katedra“ (1976), „Vilniaus pilys“ (1989), „Vilniaus arkikatedros požemiai“ (1994), parašė apie 200 mokslinių ir kitų straipsnių paminklosaugos tema. Už didelius nuopelnus jam suteikta Lietuvos kultūros ir meno nacionalinė premija, taip pat apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino IV-ojo ir III-ojo laipsnių ordinais, Žygimanto Augusto medaliu.

Borisas Bartfeldas, Kaliningrado rašytojų organizacijos pirmininkas, papasakojo, kaip Kaliningrado šviesuomenė prisidėjo prie Tolminkiemio muziejaus išsaugojimo. Tai vienintelis literatūrinis muziejus srityje, vienintelis objektas, kurį pavyko išsaugoti, kad nebūtų perduotas Stačiatikių bažnyčiai. Dėl muziejaus išsaugojimo Kaliningrado šviesuomenė rašė laiškus Rusijos prezidentui, premjerui, dėkojo Olgai Dubovajai, buvusiai Kaliningrado srities gubernatoriaus padėjėjai, įdėjusiai daug pastangų, deja, dėl ligos negalėjusiai atvykti į šį renginį, Rusijos rašytojams, visiems, kurie juos palaikė, nes K. Donelaitis lietuviams – kaip rusams A. Puškinas – jis peržengia valstybės sienas. Borisas Bartfeldas apgailestavo, kad nesugebėta išsaugoti Karalienės Luizės atminimo bažnyčios Karaliaučiuje. 2014-ieji metai, pasak rašytojo, bus labai svarbūs ir Lietuvai, ir Kaliningrado sričiai, bus daug įvairių renginių, todėl norėtųsi, kad jie būtų tarptautiniai, aukšto lygio. Žadama pakviesti kurį nors iš Nobelio premijos laureatų.

Emilijos Algaudės Bukontienės nuotrauka

Renginio svečiai Olegas Gluškinas, Rūta Leonova, Borisas Bartfeldas, Jemeljanas Jemeljanovas

B. Bartfeldas papasakojo apie save, savo šeimą. Jis tvirtai įaugęs į Karaliaučiaus žemę. Gimė kaimo mokytojų šeimoje Karaliaučiaus krašte, Darkiemio (dabar Oziorsk) rajone, Trempuose (dabar Novostrojevo). Šiame bažnytkaimyje mokytojavo Gotfridas Ostermejeris (Gottfried Ostermeyer), lietuviškų giesmių autorius, pirmasis lietuvių literatūros istorikas, Mažosios Lietuvos kalbininkas, raštijos darbuotojas, evangelikų liuteronų kunigas, studijavęs teologiją kartu su K. Donelaičiu, lankęs Lietuvių kalbos seminarą Karaliaučiuje, paskelbęs kūrinių apie lietuvių raštiją ir kultūrą.

Plati ir įvairi poeto Boriso veikla. Su pagyrimu baigė mokslus Kaliningrado universiteto teorinės fizikos katedroje, tyrinėjo gamtos reiškinius, sudėtingų technikos sistemų matematinių procesų modeliavimą. Jis yra kultūrologijos projektų „Albertina“ (Kenigsbergo-Karaliaučiaus universiteto istorija) ir „Pasakininko namai“ (apie E. T. A. Hofmano gyvenimą ir kūrybą) autorius, kūrybinių susitikimų, skirtų Hofmanui ir I. Kantui, tarptautinių dailininkų plenerų, Hofmano konkursų vaikams bei Kaliningrado srities istorijos konferencijų organizatorius. Taip pat yra draugijos „Pupų karalius“ prezidentas.

Poetas pristatė savo knygą „Prūsa. Rusiškai lietuviškas motyvas“. Tai trečioji autoriaus knyga, išleista rusų kalba, greta spausdinami vertimai į lietuvių kalbą (vertė klaipėdietis rašytojas Rimantas Černiauskas), komentarai, joje gausu iliustracijų ir nuotraukų. Knygoje spausdinami eilėraščiai apie Tilžę, Vilnių, jo Užupio respubliką, Klaipėdą, K. Donelaitį, paslaptingą miestą Tauragę, Kenigsbergą, Nidą, apie tris šimtus lietuviškų žodžių.

Jaunystėje Borisas su draugais tris kartus keliavo pėsčiomis po Ignalinos kraštą. Autorius domisi Rusijos, Prūsijos ir dramatiška daugelio amžių Lietuvos istorija bei šiandiena. Keliaudamas po Kaliningrado sritį, mato joje ir mitinę Prūsą, ir Mažąją Lietuvą, ir Karaliaučių.

Didelę reikšmę poetas teikia gerai kaimynystei tarp Rusijos ir Lietuvos, draugiškam paprastų žmonių bendravimui. Ši knyga – tai didelio Lietuvos bičiulio dovana abiems tautoms. Autorius labai raiškiai deklamavo savo eilėraščius rusų kalba (lietuviškai juos skaitė kaliningradietė poetė R. Daujotaitė-Leonova), padovanojo savo knygą bibliotekai, renginio dalyviams, užrašė autografus.

Olegas Gluškinas – rašytojas marinistas, Rusijos rašytojų sąjungos pirmininko pavaduotojas. Gimė Rusijoje, Pskovo srityje, Velikije Lukose, baigė Sankt Peterburgo laivų statybos institutą. Kaliningrade gyvena nuo 1960 metų. Pirmieji jo apsakymai spaudoje pasirodė 1962 m., kūriniai spausdinami Maskvos ir Sankt Peterburgo žurnaluose ir almanachuose.

O. Gluškinas kuria apybraižas apie įžymius Rusijos žmones, kurių veikla susijusi su Rytų Prūsija, parašė daugiau kaip 30 apybraižų. Yra išleidęs dvylika apsakymų ir apysakų knygų, romanų. Romane „Gyvųjų ir mirusiųjų parkas“ tarsi sujungia praeitį ir dabartį. P. Gluškinas buvo išrinktas Kaliningrado rašytojų organizacijos pirmininku, jo iniciatyva ši organizacija įėjo į Rusijos rašytojų sąjungą. Jis įsteigė ir leido žurnalus ir antologiją apie rašytojus, kurie gyveno Rytų Prūsijoje bei Mažojoje Lietuvoje (antologija išleista keturiomis kalbomis, O. Gluškinas parašė antogijos dalį rusų kalba). Už indėlį vystant Kaliningrado srities kultūrą, Rusijos ryšius su Europa apdovanotas I. Kanto ir kitais diplomais, įvairiais medaliais.

Rašytojas papasakojo, kaip važiuodavo žiemą į Tolminkiemį ir paminėdavo K. Donelaičio gimtadienį (1714–1780). Poemą „Metai“ rašytojas pavadino enciklopedija paprastiems žmonėms, o K. Donelaitį – lietuviškuoju Homeru. Karaliaučiuje Martynas Mažvydas parengė pirmąją lietuvišką knygą (1547).

Dabar rašytojas vadovauja Baltijos laivyno literatūriniam susivienijimui, yra tarptautinio žurnalo „Paralelės“ redaktorius, jo pavardė įrašyta enciklopedijoje „Geriausieji Rusijos žmonės“.

Jemeljanas Jemeljanovas, nusipelnęs Rusijos mokslo veikėjas, geologijos ir minerologijos mokslų daktaras, rašytojas, papasakojo apie savo gyvenimą ir mokslinę veiklą. Gimė Palenkės vaivadijoje, Suvalkų apskrityje, daugiavaikėje valstiečių šeimoje, kur augo dvylika vaikų – buvo devintas vaikas. Tėvas išsilavinęs žmogus, laikėsi senovinių papročių, mokėjo gražiai pasakoti, vaikams skaitė pasakas ir rusų klasikų kūrinius, giedojo cerkvės chore.

Kai būsimajam mokslininkui buvo septyneri, šeima iš Lenkijos buvo perkelta į Lietuvą ir apsigyveno Šakių rajono Bliuviškių kaime. Nuo tada prasidėjo šeimos kraustymasis iš vienos vietos į kitą. Antrojo pasaulinio karo pradžioje vokiečiai jų šeimą ištrėmė į Jonavos rajono Rimkų kaimą, kur Jemeljanas pradėjo lankyti pradinę mokyklą. Po kelerių metų Jemeljanovai apsigyveno Kauno priemiestyje, po karo – prie pat Šilutės esančiame Traksėdžių kaime. Jemeljanas mokėsi Šilutės pradinėje, vėliau vidurinėje mokykloje, dalyvavo Respublikinėje moksleivių spartakiadoje, buvo geras šokėjas.

Šilutės vidurinę mokyklą Jemeljanas baigė sidabro medaliu ir įstojo į Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultetą, geologijos specialybę. Baigęs universitetą gavo diplomą su pagyrimu, dirbo Okeanologijos institute, Krasnodaro krašto mokslinėje stotyje, tyrinėjo Juodąją, Vidužemio jūras. Toliau mokslus tęsė aspirantūroje, apsigynė kandidatinę ir daktarinę disertacijas, gavo geologijos ir mineralogijos mokslų daktaro diplomą. Tyrinėjo pasaulio vandenynus, Kuršių marias, Baltijos jūros įdubas. Yra Rusijos mokslų akademijos tikrasis narys, Kaliningrado valstybinio universiteto (dabar I. Kanto universitetas) geologijos katedros profesorius, mokslo propaguotojas, daugelio publikacijų autorius. Iš viso parašė daugiau kaip keturis šimtus mokslinių darbų, dvidešimt knygų (viena jų – „Šimtas vandenyno mįslių“), sudarė 37 jūrų geologinius žemėlapius. Už didžiulį mokslinį darbą pelnė daugybę įvairių apdovanojimų. Parašė atsiminimų knygą apie Šilutę, ji netrukus bus pristatyta švenčiant Šilutės 500 metų jubiliejų. Mokslininkas palaiko glaudžius ryšius su Lietuva, Šilute, kur baigė vidurinę, su kurso draugais, iš kurių net 20 yra profesoriai.

Svečias sakė, kad jis turi tris tėvynes: Lenkiją, kur gimė, Lietuvą, kur įgijo išsilavinimą, ir Rusiją, su kuria sieja tikėjimas, kalba ir likimas. Kultūriniu požiūriu labiausiai artima Lietuva, istoriniu ir dvasiniu – Rusija. Todėl jam vienodai artima kiekvienos šalies istorija, kultūra ir kalba. Džiugu, kad daugiau kaip penkiasdešimt metų negyvenantis Lietuvoje prof. Jemeljanovas kalba taisyklinga gražia lietuvių kalba.

Daktaras Algirdas Matulevičius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro (iki 2010 m. pradžios – institutas) vyresnysis mokslinis redaktorius, istorikas, daugiau nei 40 metų tyrinėjantis Mažąją Lietuvą ir apie ją parašęs veikalų, pasidžiaugė, kad Kaliningrado srities rašytojai daug žino apie šį kraštą ir apie jį rašo. Jis papasakojo apie Mokslo ir enciklopedijų leidybos centrą, išleistą keturių tomų „Mažosios Lietuvos enciklopediją“ (2000–2009), leidžiamą daugiatomę „Visuotinę lietuvių enciklopediją“ (nuo 2001 m. išleista 18 tomų). Šioje mokslo įstaigoje Algirdas dirba apie 40 metų, yra vienas „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ rengimo iniciatorių, mokslinių redaktorių, daugelio straipsnių autorius, Istorijos skyriaus vedėjas. Gerai pažįsta lietuvininkų ir prūsų kraštą, išvaikščiojo visą Mažąją Lietuvą, organizavo kraštotyrines ekspedicijas tiriant lietuvininkų ir prūsų kultūros paveldą. Už nuopelnus tiriant Prūsijos ir Mažosios Lietuvos praeitį Algirdas Matulevičius apdovanotas ordinu „Už nuopelnus Lietuvai“, už nuopelnus rengiant ir leidžiant „Mažosios Lietuvos enciklopediją“ – atminimo medaliu.

Dr. A. Matulevičius dalyvavo Tauragės viešojoje bibliotekoje, kai buvo pristatytos Mažosios Lietuvos ir Visuotinė lietuvių enciklopedijos, dėkojo bibliotekai už tokius prasmingus renginius, skirtus Mažajai Lietuvai, už kultūrinių ryšių su Karaliaučiaus kraštu puoselėjimą.

VšĮ Karaliaučiaus lietuvių bendruomenės pirmininkas Sigitas Šamborskis padėkojo svečiams iš Kaliningrado už tai, kad kovojo už K. Donelaičio muziejų Tolminkiemyje, priminė poeto Justino Marcinkevičiaus priesakus tautai: išsaugoti lietuvių kalbą, Tolminkiemio muziejų ir Gedimino pilį.

Zenona Jurevičiūtė, dirbusi Karaliaučiaus krašte, Būdviečiuose (Malomožaiskoje) lietuvių kalbos ir etnokultūros mokytoja, sakė esanti be galo dėkinga renginio svečiams, daug ir gražiai kalbėjusiems apie K. Donelaitį ir Tolminkiemį. P. Zenona pasidžiaugė, kad Karaliaučiaus krašte poetui skiriama tiek daug dėmesio ir perskaitė tris savo kūrybos eilėraščius apie K. Donelaitį ir Mažąją Lietuvą.

Rugsėjo mėnesį Tauragės bibliotekoje įvyko Rūtos Daujotaitės-Leonovos, mokytojos, gyvenančios ir dirbančios Kaliningrade, poetės, vertėjos, poezijos vakaras. Ji išvertė į rusų kalbą Arvydo Juozaičio knygą „Karalių miestas be karalių“, N. ir L. Kitkauskų knygą „K. Donelaičio memorialas Tolminkiemyje“, dabar verčia K. Donelaičio „Metus“, rašo eilėraščius lietuvių ir rusų kalbomis. R. Daujotaitė-Leonova palaikė ryšius su Kaliningrado rašytojais, derino renginio detales. Vakaro metu ji skaitė savo kūrybos posmus apie gimtąją kalbą ir K. Donelaičio dvasią.

Renginys nesibaigė oficialiąja dalimi, atvykusieji dar maloniai pabendravo, atsakė į dominančius klausimus.

Vėliau svečiai nuvyko į Požerūnus prie Tauragės apžiūrėti paminklinį akmenį, skirtą Tauragės konvencijai. 1812 m. gruodžio 31 d. Prūsijos ir Rusijos kariuomenių generolai Heinrichas Jorkas fon Vartenburgas ir Ivanas Dibičius Požerūnų malūne pasirašė konvencijos aktą, kad Prūsijos korpusas nustojo kariauti Prancūzijos imperatoriaus Napoleono I Didžiosios armijos pusėje. Minint konvencijos šimtmetį (1912) čia buvo pastatytas paminklinis akmuo. Artėjant 200-osioms konvencijos metinėms Tauragės „Rotary“ klubas žada iki 2012 m. gruodžio 31 d. visiškai atstatyti autentišką Tauragės konvencijos paminklą.

Apsilankęs Požerūnuose prie paminklinio akmens, rašytojas Olegas Gluškinas, grįžęs į namus, parašė apie tai apsakymą.

Renginys bibliotekoje buvo įdomus ir dvasingas, susirinkusieji susidomėję klausėsi svečių pasakojimų apie tai, kas jungia Lietuvą ir Kaliningrado sritį. O jungia geografinė padėtis, bendra istorija, pirmosios lietuviškos knygos autorius Martynas Mažvydas, rašytojas filosofas Vydūnas, Tolminkiemis ir K. Donelaitis, kurio gražus jubiliejus artėja ir kurio visi labai laukiam.

Žmonių veiduose ir kaukėse ieškant universalių vertybių

Atkelta iš **9 p.**

žiūrėjo ir tik po to pareiškė, kad tekstą parašys. Paskui ne tik katalogui tekstą parašė, bet ir straipsnį į žurnalą. Vitorio Sgarbi nelabai kalba angliškai, todėl susitikę, daugiausia judesiais pasiaiškiname. Tai dailininko darbus jaučiantis meno istorikas, kritikos straipsnius rašantis ne iš reikalo, bet iš vidinio poreikio.

Norėčiau papasakoti ir šios istorijos tęsinį. Kai minėtoje italų galerijoje vyko antra mano paroda, eksponavau paveikslus su įvairiomis kalbomis išrašytu Vitorio Sgarbi tekstu – jis buvo labai patenkintas. Kaip dažniausiai būna per parodų atidarymus Italijoje, suėjo televizijos ir meno „žvaigždės“, tarp kurių buvo kino režisierius Frankas Dzefirelis (Franco Zeffirelli), senatorius, tris kartus Italijos ministras pirmininkas Džulio Andreotis (Giulio Andreotti) ir daug kitų įžymybių. Tai štai toje parodoje vienas amerikietis nupirko mano paveikslą – „Klouno mirtis“, kuriame pjautuvas ir kūjis užmuša klouną. Tą paveikslą amerikietis

Gedimino Zemlicko nuotrauka

„Varnos“ (drobė, aliejus, 120 x 150, 1992)

padovanojo Vatikano muziejui. Vilniaus parodoje taip pat galima pamatyti pjautuvo ir kūjo, penkiakampės žvaigždės, svastikos, kryžiaus motyvais sukurtų paveikslų – mane tokie motyvai labai intriguoja. Esu padaręs ir tokių darbų, kurių šiandieninėje Lietuvoje ir Lenkijoje parodyti dar nedrįsčiau, jie per drąsūs. Nesu skandalistas, man ir be skandalų įdomu gyventi. Taigi papasakojau šiek tiek apie vieną italų meno istoriką.

ML. *Kaip vertinate Lietuvos dailės ir meno kritiką?*

S. Eidrigevičius. Vilniaus parodos kataloge mano darbus pristato parodos kuratorės Regina Urbonienė ir Milda Žvirblytė. Jos mano darbus perprato, gražiai parašė. Kartais pats savęs ir savo kūrybos aš neanalizuoju, nors mielai parašau apie kitus dailininkus į „Kultūros barus“ ar kurį kitą leidinį. Rašau dienoraštį. Jeigu gegužės 8-ąją per mano gimtadienį Vilniuje sugebėsime padaryti simpoziumą, tai atvešiu pagal tą dienoraštį Lenkijoje išleistą knygą.

ML. *Dienoraščiui skiriate svarbų vaidmenį?*

S. Eidrigevičius. Prancūzų režisierius Žakas Debsas (Jacques Debs, kurio 2008 m. filme „Buzkaši: stepių daina“ S. Eidrigevičius atliko menininko, t. y. savo paties vaidmenį) su žmona kartą man padovanojo didelę knygą, kuri skirta gal kokiam buhalteriui ir yra visiškai tuščia. Tai štai į tą knygą rašau savo dienoraštį. Rašau ne kasdien, bet tada, kai kažkas mane supykdo, suerzina. Arba priešingai – kai jaučiuosi laimingas ar paprasčiausiai noriu savo mintis išlieti ant popieriaus. Kartais grįžtu iš kino seanso įsiutintas, kad dvi valandas tuščiai praradau, kai galėjau praleisti daug turiningiau ar tiesiog maloniau. Kad ir prie taurės vyno. Tada gera proga išsilieti į dienoraštį.

Paveikslai kaip žmonės – turi alsuoti

ML. *Keletą kartų pabrėžėte, taip pat ir per parodos Vilniuje atidarymą, kokia svarbi Jums yra ši paroda. Tai kultūringo žmogaus padėka parodos organizatoriams ir parodos lankytojams?*

S. Eidrigevičius. Kad paroda Vilniuje man yra labai reikšmingas įvykis, galiu patvirtinti ir tokiu pavyzdžiu. Atsiverčiau knygelę su telefonų numeriais ir pradėjau skambinti žmonėms, kuriems neskambinau gal dešimt metų. Paskambinau ir poetui, rašytojui Tadeušui Ruževičiui (Tadeusz Różevicz) į Vroclavą. Rašytojui šiemet sukaks 90 metų, ir vargu ar jis ryžtųsi atvažiuoti į mano parodą Vilniuje, bet visvien pakviečiau. Pasakoju jam apie būsimą parodą, o T. Ruževičius man ir sako: „Tik nesugrūsk darbų vieną prie kito, kabink juos retai. Paveikslai kaip žmonės – turi alsuoti, aplink save jiems reikia turėti erdvės“.

Nusiunčiau T. Ruževičiui Monikos Kuc knygą „Stasys 60“, kuri Lenkijoje išėjo 2009 metais mano 60-mečio proga, o rašytojas man ir sako: „Knyga perkrauta, joje darbai suėda darbus. Knygoje yra labai gerų darbų, tikrų brangakmenių, bet jų gal net per daug“. Tai išminčiaus žodžiai.

ML. *Ar poetas T. Ruževičius yra Jums skyręs bent vieną savo eilėraštį?*

S. Eidrigevičius. Nėra man skyręs, o Tomas Venclova yra parašęs net labai gražų eilėraštį.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Babelio bokšte ieškant vietos baltų kalboms (3)

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Pizos universiteto profesorių, žymų baltistą sveikina (iš dešines): kalbininkai prof. Bonifacas Stundžia, akad. prof. Zigmas Zinkevičius, gydytojas pediatras prof. Vytautas Basys ir jau šviesios atminties kalbininkas habil. dr. Saulius Ambrazas (1957–2010)

Atkelta iš **6 p.**

„Aliletoescur...“, man talkino labai daug žmonių. Visur dėl kiekvienos knygos neprivažinėsi. Bet štai ką noriu pasakyti: pačiam Sankt Peterburgo valstybinio universiteto doc. Aleksejui Andronovui, pasirodo, labai nelengvai pavyko tą knygą bibliotekoje užsisakyti. Reikėjo gauti daugybę parašų, susidurti su didžiule biurokratija. Kai vieną dieną A. Andronovui pagaliau pavyko tą knygą gauti, jam teko ranka nurašyti tą knygos fragmentą, kuris mane domino, ir atsiųsti man.

ML. *Ar pasiteisino visas įdėtas vargas, siekiant tą knygą gauti?*

P. U. Dinis. Kai man rūpimas tos knygos eilutes gavau, mane jos sudomino. Parašiau A. Andronovui laiškelį, kad reiktų to teksto tęsinio nurašyti truputėlį daugiau. Kolega Aleksejus griebėsi už galvos – jam pakako ir tų vargų, kuriuos patyrė pirmą kartą norėdamas tą knygą gauti. Gerai suprantu, kaip sunkiai pačiam Aleksejui pavyko tą knygą gauti, tad gražiai jam padėkojau ir naujoje savo knygoje.

Akivaizdu, kad Rusijos bibliotekose yra lituanistikai ir baltistikai svarbių knygų, bet jos gan sunkiai tyrinėtojams prieinamos, taip pat ir patiems Rusijoje gyvenantiems ir dirbantiems mokslininkams. Pvz., neseniai pats Andronovas aptiko dar vieną antrojo prūsų katechizmo egzempliorių (apie tai žr. *Balto-slavjanskie issledovanija*, 17, 2009).

ML. *Vokietijoje taip negalėtų būti?*

P. U. Dinis. Jokiu būdu.

ML. *Kodėl taip yra Rusijoje? Tai sistemos uždarumo, sovietizmo atgyvena? Plėšikiškais būdais iš kitų kraštų išvežtas knygas, archyvus ir kitas vertybes bijoma parodyti pasauliui, kad kas nepareikštų pretenzijų?*

P. U. Dinis. Rusijoje vyksta panašiai, kaip kad vyko ir anksčiau – iš inercijos. Vokietijoje galima užsakyti įvairių knygų ir leidinių kopijas. Atverstinių dviejų puslapių kopija kainuoja apie 10 centų (lietuviškų). Jei užsakytume XVI a. knygos mikrofilmą, kainuotų brangiau. Be to, šiandien patogiau ir pigiau įsigyti skaitmeninį kompaktinį diską. Rusijoje tektų užpildyti kalnus prašymų ir kitų popierių, o kainuotų dar brangiau. Prof. Giedrius Subačius, kuris gyvena Čikagoje ir dėsto Illinojaus universitete, šiuo metu baigia knygą apie lietuvių kalbos ekspertus Rusijos imperijos tarnyboje, taip pat rašo ir apie Zacharijų Liackį. Sankt Peterburge saugomi Z. Liackio laiškai. G. Subačiui teko paaukoti savaitę, bet prie Liackio laiškų labai sunkiai pasisekė prieiti ir tik dabar (t. y. 2011 m. pradžioje) sėkmingai išleido savo naują knygą.

Esu linkęs pritarti, kad rusai nenori prileisti prie jų šalyje saugomų vertybių, kurios buvo išvežtos iš kitų šalių, tame tarpe ir iš Lietuvos. Tačiau mokslininkai toje šalyje galėtų rasti nemažų lobių.

Atradimai gali tykoti visur

P. U. Dinis. Tai nereiškia, kad jų negalima aptikti ir kitose šalyse. Neseniai dėl kitų reikalų būdamas Berlyne aptikau Martyno Mažvydo (apie 1510–1569) trečiosios iš jam gyvam esant išleistų tekstų – knygelės „Forma chrikštima“ (1559 m.) šaltinį. Ligi šiol buvo manyta, kad ši knygelė buvo išversta iš „Agenda Eclesiastica“, bet aš žinau, kad buvo kitas vokiškas tekstas, kuris tiksliau sutampa su M. Mažvydo vertimu. Ir tą tekstą galima rasti daugelyje vietų.

ML. *Tai trečioji M. Mažvydo žinoma knyga?*

P. U. Dinis. Bent jau M. Mažvydui esant gyvam buvo išleistos trys iš šešių jo parašytų ar parengtų knygų. 1547 m. išleista knyga „Katechismusa prasty žadei, makslas skaityma rašta yr giesmes...“ – tai pirmoji lietuviška knyga, kurią galima vadinti lietuvių raštijos, lietuvių kalbos gramatikos, terminijos, pasaulinės poezijos ir muzikos istorijos pradžia. 1549 m. išleista „Giesmė Š. Ambroziejaus bei Š. Augustina, kuria vadino „Te Deus laudamus“. Tais pačiais 1559 m. pasirodė ir „Forma chrikštima“.

Pastaroji knygelė buvo žinoma ir anksčiau, buvo perspausdinama, bet visi tyrinėtojai tvirtino, kad išversta į lietuvių kalbą visai ne iš tos vokiškosios knygelės, kuria iš tikrųjų pasinaudojo Mažvydas. Apie tai netrukus žurnale „Archivum Lithuanicum“ (12-asis tomas) pasirodys tam skirtas straipsnis.

Noriu pasakyti, kad visur galima rasti mokslui reikšmingų dalykų.

ML. *Tačiau tam reikia, kad mokslininkai turėtų normalias sąlygas tyrinėjimui.*

P. U. Dinis. Taip, materialinės sąlygos yra labai svarbu.

ML. *Ką patartumėte jauniems Lietuvos mokslininkams?*

P. U. Dinis. Lietuvos mokslininkai žino, kad egzistuoja Humboldto stipendija, skiriama įvairių sričių tyrinėtojams, taip pat ir kitos tarptautinės fundacijos.

ML. *Taip, bet kaip į atradimų kelią atsistoti?*

P. U. Dinis. Sutinku, kad lituanistikos atradimams yra didesnės koncentracijos galimybių – tai Praha, Sankt Peterburgas, kai kurios Vokietijos universitetų bibliotekos. Tačiau apskritai, atradimai galimi gyvenant ir dirbant bet kurioje vietoje.

ML. *Ką pabaigai tartumėte Lietuvos žmonėms?*

P. U. Dinis. Kai išėjo knyga „Aliletoescur...“, pasakiau: „Pagaliau atsikračiau rūpesčių“. Prabėgus kiek laiko matau, kad norėčiau šį darbą tęsti, parašyti apie XVII–XVIII a. knygą, kurioje nagrinėčiau lietuvių ir kitų baltų kalbų kilmės sampratų pokyčius. Žinoma, tai būtų gerokai plonesnė knyga. Turiu ir kitų projektų, bet apie juos pakalbėsime kitą kartą.

ML. *Sutarta. Dėkoju Jums, kad dėl užlaikyto skrydžio Romos aerouoste priverstas praleisti visą nemigo naktį, dar sugebėjote taip turiningai pabendrauti su „Mokslo Lietuvos“ atstovu.*

P. U. Dinis. „Mokslo Lietuvai“ jaučiuosi įsiskolinęs, nes paprastai niekad neturiu laiko bent kiek išsamesniam pokalbiui.

ML. *Labai malonu, kad nevengiate mokėti skolų, tegu ir simbolinių, o svarbiausia, kad šiuo pokalbiu suteiksite mūsų skaitytojams naujo peno apmąstymams. Tvirtas lietuviškas ačiū Jums.*

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Studijų reformos vaisiai

Ieva KAČINSKAITĖ

Štai ir praėjo dveji metai po naujojo Mokslo ir studijų įstatymo įsigaliojimo. Sužinojus pavasario sesijos rezultatus, pamatysime tikruosius naujosios Švietimo reformos vaisius. Deja, vaisiai turbūt nebus labai gardūs. Pažvelkime atidžiau į pagrindines naujoves, kurios laukia šių metų antrakursių.

Pagal senąjį Mokslo ir studijų įstatymą rotacija vykdavo kas pusmetį, po kiekvieno semestro buvo peržvelgiami visų studentų mokymosi rezultatai. Pagal naująjį įstatymą rotacija vyksta tik po dvejų metų. Tai reiškia, kad net ir gerai besimokantys studentai, studijuojantys valstybės nefinansuojamose vietose, dvejus metus neturi galimybės pereiti į valstybės finansuojamas vietas. Vienintelė išimtis – jei valstybės finansuojamas studentas yra išmetamas iš universiteto už skolas. Tačiau tokie atvejai itin reti.

Dar daugiau, net ir pasibaigus dvejų metų laikotarpiui, valstybės finansuojami studentai savo studijų krepšelį gali prarasti tik tuo atveju, jei jų vidurkis yra 20 procentų žemesnis už grupės vidurkį. Pavyzdžiui, jei grupės vidurkis yra 8, tai valstybės finansuojamas studentas praras savo krepšelį, jei jo vidurkis bus mažesnis nei 6,4. Tokių praradimų irgi nebus daug, nes neįtikėtina, kad grupės vidurkis bus labai aukštas, o valstybės finansuojami studentai mokysis labai prastai. Juk dažnai studentai prisitaiko prie bendro lygio, todėl visų vidurkiai yra panašūs.

Taigi galimybė perimti studijų krepšelius gerai besimokantiems valstybės nefinansuojamiems studentams yra tik teorinė, nes iš tikrųjų prarasti valstybės finansuojamą studento krepšelį yra labai maža tikimybė. Jau dabar galima numatyti daug situacijų, kai žymiai geriau besimokantys studentai negalės perimti studijų krepšelių iš prasčiau už juos besimokinančių.

Naujajame studijų įstatyme taip pat minima, kad iki 10 procentų geriausiai besimokančių ir už mokslą mokančių studentų pasibaigus studijų laikotarpiui atgaus už mokslą sumokėtus pinigus. Tačiau gaila, jog šis punktas yra labai neaiškiai parašytas, nes tokia formuluotė (iki 10 procentų) reiškia, kad gali būti kompensuojama tiek 9,9 proc., tiek 0,9 proc. geriausiai besimokančiųjų mokančių studentų įmokų.

Dar viena problema yra rotacijos laikotarpis. Įstatyme mokymosi rezultatų peržiūra yra numatyta po dvejų metų, tačiau ne visur studijos trunka ketverius metus. Pavyzdžiui, kolegijose paprastai studijos trunka trejus metus, taigi rotacija kolegijose gali pakoreguoti mokančių ir nemokančių už mokslą studentų sąrašus tik vieneriems metams.

Dėl visų šių priežasčių ne vienam studentui kyla pagrįstas klausimas – apie kokią Konstitucijos garantuotą teisę gerai besimokantiems studentams už mokslą nemokėti mes kalbame? Kam naudinga tokia sistema, kuri neužtikrina teisingos konkurencijos? Tikrai neraginu nieko emigruoti, tačiau tokia tvarka verčia susimąstyti, kur geriau studijuoti: Lietuvoje ar užsienyje?

Paaiškėjo „Geriausių disertacijų“ konkurso pirmojo etapo finalininkai

Vilma PETRIKAITĖ
Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos Tarybos narė
konkurso „Geriausios disertacijos“ organizatorė

Šį savaitgalį paaiškėjo pretendentai į Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos (LJMS) apdovanojimus už geriausias 2010 metais Lietuvoje apgintas disertacijas.

Jau penktus metus organizuojamam konkursui iš viso buvo pasiūlyta daugiau nei septyniasdešimt darbų, todėl atrinkti pačias geriausias disertacijas, kurios pateks į antrąjį etapą buvo sudėtingas uždavinys, pareikalavęs iš vertintojų daugiau nei mėnesio individualaus skaitymo bei visą dieną trukusių diskusijų bendrajame komisijos posėdyje.

Teikti siūlymus apdovanojimams galėjo LJMS nariai ir visi Lietuvos mokslininkai bei doktorantai. Tarp pasiūlytų darbų daugiausia yra iš socialinių (teisės, ekonomikos, vadybos), fizinių (fizikos, informatikos) bei technologijos mokslų (aplinkos inžinerijos ir kraštotvarkos, mechanikos inžinerijos, statybų inžinerijos ir kt.).

Šių metų konkursui buvo pasiūlyta šiek tiek mažiau darbų nei pernai, tačiau ir apginta jų buvo apie 70-čia mažiau. Kita vertus, lyginant su dar ankstesniais metais, apgintų darbų padaugėjo (iki 2009 metų kasmet Lietuvoje buvo apginama apie 350 disertacijų, o 2009 ir 2010 metais apginta virš 400 darbų). Pagal 2010 metais apgintų disertacijų Lietuvoje skaičių pirmauja VU, KTU ir VGTU. Dėl to nekeista, kad būtent šios institucijos aktyviausiai teikė daktaro disertacijas konkursui.

Komisiją sudarė aktyvūs Lietuvos mokslininkai, po daktaro laipsnio įgijimo paskelbę reikšmingų publikacijų. Dalis komisijos narių savo daktaro disertacijas apgynė ir mokslinį darbą dirba užsienyje, tačiau stengiasi palaikyti ryšius su Lietuvos akademine bendruomene, o kai kurie tęsia aktyvią mokslinę veiklą gimtinėje. Daugelis vertinimo komisijos narių jau yra įgiję naudingos patirties, būdami ankstesniais metais LJMS konkurso „Geriausios disertacijos“ vertintojais. Disertacijas vertino ir pernai geriausių disertacijų autoriais pripažinti fizikas dr. Jūras Mickevičius ir filologas dr. Vytautas Rinkevičius.

Renkant geriausius darbus, atsižvelgta į tokius kriterijus kaip mokslinių tyrimų svarba ir vertė, tyrimų metodologijos efektyvumas ir inovatyvumas, išvadų pagrįstumas, disertacijos originalumas. Didelis dėmesys buvo skiriamas disertacijos tema publikuotų darbų kokybei, atliktų tyrimų svarbai tarptautiniu lygiu.

Vertinimo komisijos sprendimu į antrąjį disertacijų atrankos etapą pateko disertacijos, kurias pernai apgynė fizikai Jan Devenson, Gediminas Molis ir Donatas Narbutis, matematikė Jurgita Židanavičiūtė ir informatikė Indrė Žliobaitė. Apdovanojimą už geriausią humanitarinių ir socialinių mokslų sričių disertaciją gauti toliau pretenduoja filologai Mindaugas Šinkūnas ir Eglė Žilinskaitė, taip pat komunikacijos ir informacijos kryptyje disertaciją apsigynęs Vytautas Michelkevičius.

Net šešios į kitą atrankos etapą patekusios disertacijos buvo parengtos Vilniaus universitete, po vieną – Vilniaus Gedimino technikos universitete ir Vytauto Didžiojo universitete.

Džiugu, kad Lietuvos verslo atstovai nelieka abejingi jauniesiems mokslininkams ir tampa tradiciniais LJMS konkurso rėmėjais. Penktus metus iš eilės konkursą remiantis DnB Nord bankas įsteigė 5000 litų apdovanojimą už geriausią humanitarinių ir socialinių mokslų sričių disertaciją. Geriausios fizinių, technologijos ir biomedicinos sričių disertacijos autoriui 5000 Lt apdovanojimą įsteigė AB TEO LT, jau trečius metus remianti šį renginį. Visi į antrąjį turą patekę disertacijų autoriai bus apdovanoti LJMS diplomais ir pažintinio žurnalo GEO prenumeratomis. Šiais metais rėmėjų būrį papildė UAB „DocLogix“ – elektroninių dokumentų ir procesų valdymo sprendimų gamintojas, aktyviai palaikantis jaunųjų mokslininkų iniciatyvą, siekiantis didinti jų motyvaciją vykdyti mokslinę veiklą bei prisidedantis prie mokslo ir švietimo kokybės gerinimo.

Europos Parlamento narė Radvilė Morkūnaitė jau antrus metus iš eilės įsteigė apdovanojimą už geriausią disertaciją aplinkosaugos tematika: 1000 Lt piniginį prizą, žurnalo „National Geographic“ prenumeratą ir kvietimą apsilankyti Europos Parlamente.

Antrajame atrankos etape disertacijas vertins didelę mokslinio darbo patirtį sukaupę Lietuvos ir užsienio mokslininkai. Geriausių disertacijų autorius ketinama apdovanoti iškilmingoje ceremonijoje, kuri vyks gegužės 12 dieną LR Prezidento Rūmuose.

TEISĖS INSTITUTAS

skelbia konkursą šioms pareigoms eiti

– Kriminologinių tyrimų skyriaus vyresniojo (-sios) mokslo darbuotojo (-os), 1 etatas;

– Teisinės sistemos tyrimo skyriaus mokslo darbuotojo (-os), 1 etatas;

– Baudžiamosios justicijos tyrimų skyriaus vyresniojo (-sios) mokslo darbuotojo (-os), 1 etatas.

Dokumentai priimami iki 2011 m. liepos 5 d., adresu:
Teisės institutas, Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1, 201 kab., Vilnius,
Tel. (8 5) 249 7591.

Išsamią informaciją rasite Teisės instituto tinklalapyje
www.teise.org

Sangrąžos formantai -s, -is, -si ir dar šis tas

Valerija VAITKEVIČIŪTĖ

Labai dažnai painiojami *klausyti* ir *klausytis*, t. y. nesangrąžinis su sangrąžiniu, nors jų reikšmės skiriasi. Nesangrąžinis veiksmažodis *klausyti* reiškia vykdyti kieno nors įsakymą, paliepimą, norą, valią, paklusti kam nors, pvz.: *tėvų reikia klausyti*; *būsi laimingas, jei mano žodžių klausysi*. S. Dauk.; *kai neklausys, tu jį kumščiu, kumščiu*; *vaikai tėvų tol klauso, kol žąsino bijo*.

Sangrąžinis veiksmažodis *klausytis* reiškia savanorišką veiksmą, kuris dažnai teikia malonumo, naudos, tenkina smalsumą, nereiškia prievartos, pvz.: *klausosi* (ne *klauso*) telefono; *klausosi* (ne *klauso*) lakštingalų giesmės, *klausosi* (ne *klauso*) vėjo ošimo, *klausosi* (ne *klauso*) muzikos, prikišusi ausį prie rakto skylutės *klausosi* (ne *klauso*) jų pokalbio.

Nepriešdėlinio sangrąžinio veiksmažodžio bendratis turi formantą *-s* žodžio gale – *klausytis*. Jei veiksmažodžio forma baigiasi priebalsiu, tai prieš formantą *-s* įterpiamas balsis, pvz.: *klausysis*. Priešdėlinių sangrąžinių veiksmažodžių formantas *-si-* sprendžiamas tarp priešdėlio ir šaknies – *pasiklausyti*; *kviečiu pasiklausyti* (ne *paklausyti*) *Atlantos dainų*; *pasiklausykime* (ne *paklausykime*) *dainos*; *kviečiu pasiklausyti* (ne *paklausyti*) *ištraukų*.

Ir kitų veiksmažodžių nesangrąžinės formos vartojamos ten, kur būtinai reikia vartoti sangrąžines. Pvz., jei išsakome savo mintis, nedalyvaujant pokalbyje kitam asmeniui, tai veiksmažodis *(pa)kalbėjau* – gerai, t. y. pasakiau savo nuomonę: *motulė sūneliui žodelį kalbėjo*; *anksti rytą kėliau, su žirgu kalbėjau*. Bet, aptardami kokį nors reikalą ar klausimą su kitais, kurie irgi pasako savo nuomonę, turime vartoti sangrąžinę formą. Pvz., *reikia sakyti sėskim ir pasikalbėkim* (ne *pakalbėkim*); *dabar pasikalbėkim* (ne *pakalbėkim*) apie KK2; *gatvėje pasikalbėkim* (ne *pakalbėkim*) – Klausimėlis; *susipažinti ir pasikalbėti* (ne *pakalbėti*) rekl.; *... su kuria pasikalbėsime* (ne *pakalbėsime*) rekl.; *tada ir pasikalbėsim* (ne *pakalbėsim*); *kada galima su ja pasikalbėti* (ne *pakalbėti*); *noriu su tavim pasikalbėti* (ne *pakalbėti*); *apie tai pasikalbėsime* (ne *pakalbėsime*).

Sangrąžinius veiksmažodžius reikia vartoti ir tada, kai darome ką nors sau arba kas nors kitas daro ką nors sau, pvz., negerai pasakyta *Lietuva įves* (= *įsives*) *eurą* (savo valstybei), jei įvestų kam nors kitam, tai sangrąžinės formos nereikėtų; *dirbti ir uždirbti* (= *užsidirbti*); *pakeitusi* (= *pasikeitusi*) *pavardę*; *noriu surasti* (= *susirasti*) *seserį*; *sutaupę* (= *susitaupę*) *pinigų*; *išvadų ji nepadarė* (= *nepasidarė*); *kviečiame pažiūrėti* (= *pasižiūrėti*); *prisistatydavo išgalvotu* (= *išsigalvotu*) *Ilonos vardu*; *prikimšo* (= *prisikimšo*) *pilvus* (savo), o jei kitus privalgydino, tai *prikimšo pilvus* (jiems).

Nesangrąžinis veiksmažodis *atskleisti* reiškia skleidžiant atidaryti, atversti, pvz., *atskleisti knygą*, o sangrąžinis *atsiskleisti* reiškia atsiverti, pasirodyti, pvz., *nuo kalno atsiskleidžia viso miesto vaizdas*.

Didžiulė klaida *vesti save* (= *elgtis, laikytis*), plg. rus. *вести себя; palepinti save* (= *pasilepinti*), *palepink save* (= *pasilepink*), *atskleisti save* (= *atsiskleisti*).

Kiekybiniai būdvardžiai ir būdvardiniai prieveiksmiai turi laipsnius, kuriais reiškiamas ypatybės kiekio skirtumas. Aukštesnysis būdvardžio laipsnis lietuvių kalboje reiškiamas prie nelyginamojo laipsnio būdvardžio pridedant priesagą *-esnis, -ė*, pvz.: *agresyvesnis* (ne *labiau agresyvus*), plg. rus. *более агресивный*; atidesnis (ne *labiau atidus*), plg. rus. *более внимательный; simetriškesnis* (ne *labiau simetriškas*), plg. rus. *более симетричный;* stipresni (ne *daugiau* ir ne *labiau stiprūs*), plg. rus. *более сильные*; *panašesnis* (ne *labiau panašus*), plg. rus. *более похожый*; *provakarietiškesnis* (ne *labiau provakarietiškas*) – Panorama; *patrauklesnis* (ne *labiau patrauklus* ir ne *labiau patrauklesnis*); ir dalyvio aukštesnysis laipsnis *gerbiamesnė* (ne *labiau gerbiama*), plg. rus. *более уважаемая*.

Aukščiausiasis būdvardžio laipsnis daromas iš nelyginamojo laipsnio būdvardžio pridedant priesagą *- ausias*, - a, pvz.: *(visų) pikčiausia* (ne *labiausiai pikta*), (*visų*) *pavojingiausias* (ne *maksimaliai pavojingas*), (visų) *paslaugiausias* (ne *labiausiai paslaugus*) ir būdvardinis prieveiksmis *vis aiškiau* (ne *vis labiau aišku*).

Nevartotina sangrąžinė forma *sumuojasi* (= *sumuojama*), *nesisumuoja* (= *nesumuojama*), plg. rus. (*не*) *суммируется*.

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistės Reda Latušenkienė, Eglė Nešukaitytė
Dizainerė Giedrė Sperskaitė

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: ***http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva***
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio ***http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva*** paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.
Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius
Tiražas 500 egz.